శ్రీ

శ్రీ శోభనాద్రీశా.

శ్రీ విచిత్రభారతము.

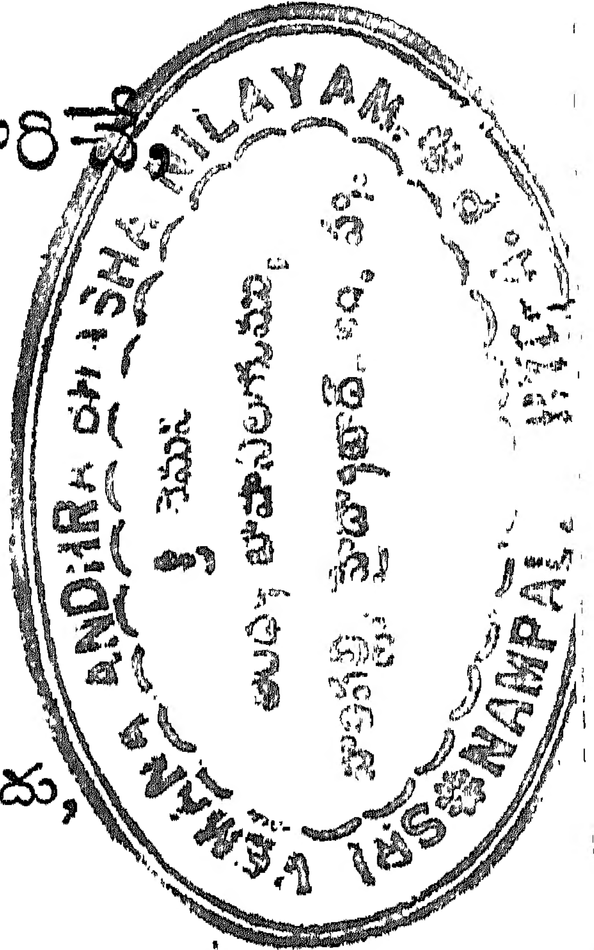
(ఐదంకములనాటకము.)

వుయ్యూరుయెస్టేటు ఫారెస్టు రేంజరు

కొల్లకూరి హనుమంతరావుగారిచే.

రచియింపఁబడి,

నూజవీడు.

శ్రీ గౌరీముద్రాక్షరశాలయందు,

ముద్రింపఁబడి.

నూజవీడులో నేతద్గ్రంథకర్తగారిచే బ్రకటింపఁబడియె.

1916.

[వెల 0—12—0

ఈనాటకమునందువచ్చుపాత్రలు.

1 తుల్యమహర్షి.
2 నారదుఁడు.
3 బ్రహ్మ.
4 శివుఁడు.
5 ఇంద్రుడు.
6 ధర్మరాజు.
7 భీముఁడు.
8 అర్జునుఁడు.
9 నకులుఁడు.
10 సహదేవుఁడు.
(6–10: పాండవులు.)
11 చతుర్ధనమహారాజు. (కుండినపురాధీశ్వరుఁడు)
12 ధృతరాష్ట్రుడు.
13 భీష్మాచార్యులు.
14 దుర్యోధనుఁడు.
15 దుశ్శాసనుఁడు.
16 కర్ణుఁడు.
17 శకుని.
18 ద్రోణాచార్యులు.
19 కృపాచార్యులు.
20 అశ్వద్థామ.
(12–20: కౌరవులు.)
21 కృష్ణుఁడు.
22 బలరాముఁడు.
23 అక్రూరుఁడు.
24 సాత్యకి.
25 ప్రద్యుమ్నుఁడు.
(21–25: యాదవులు.)

స్త్రీలు.

1 రంభ. (దేవవేశ్య.)
2 కమల. (చతుర్ధనునిపట్టమహిషి.)

PREFACE.

కవిసోదరులారా!

ఆంధ్రకవి చరిగొండ ధర్మన రచించిన చిత్రభారతమునుండి యీకథ గ్రహించి, ప్రదర్శనానుకూలముగా వలయుమార్పులఁ జేసి. యీనాటకము వ్రాసి, కవితాధురంధరులును శ్రీపుయ్యూరు మేడూరు నిడదవోలు పరగణా పట్టభద్రులునగు శ్రీశ్రీరాజా వెంకటాద్రిఅప్పారావు బహద్దరు జమీన్దారువారికిఁ గడచిన సంవత్సరము, దశహరోత్సవసభలోఁ గృతినిచ్చి ధన్యుండనైతి. శ్రీవారతి సరసులగుటంజేసియు, ముఖ్యముగాఁదాము బహుగ్రంథనిర్మాతలగు కవీశ్వరులగుటచేతను నన్ననేకవిధంబుల గౌరవించినందులకే నపరిమితానంద వారినిధినోలలాఁడి, సరస సద్గుణగరిష్ఠుని చెట్టవట్టి తానేగాక నన్నుంగూడ ధన్యాత్ముంజేసిన, నాకవితాకుమారి యనుపమానమహాభాగ్యంబును వేనోళ్లంబొగడి, శ్రీవారికనేక వందనంబులొనర్చి, పుత్రపౌత్రదీర్ఘాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధులనొసంగ శ్రీశోభనాద్రీశ్వరుని వేఁడుచు బాల్యంబున రచించిన గ్రంథమగుటఁ జేసియుఁ గార్యాంతరములంబట్టి చూచుటకుఁ దీరికలేకపోవుటవలనను, లేఖకుని పొరపాటుచేతను, ముద్రణమువలననుఁ గలిగిన దోషంబులఁ బునర్ముద్రణంబున సవరించుకొందునని విన్నవించుచు నింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

ఇట్లు గ్రంథకర్త;
కొల్లకూరి హనుమంతరావు.

శ్రీశోభనాద్రీశా.

కృత్యాది.

ఉ. ఏది? సగుణంబునిర్గుణమహీనమచింత్యమరూపమద్భుతం
బేది? పరతత్త్వమాగమముసృష్టిలయస్థితనిత్యకారణం
బేది? నిరవద్యముజ్జ్వలముహృద్యమునిర్మలమాత్మసంస్థితం
బదిపరమాత్మప్రోచుననయంబునుయారుధరావనీంద్రునిన్.

సీ. శ్రీరాజరంగయప్పారాయభూపాల
ప్రాచీనబర్హిస్తపఃఫలంబు
శ్రీచెల్లయమ్మరాజ్ఞీభద్రగర్భము
క్తాస్ఫోటవిశదముక్తాఫలంబు
కపిశేశ్వరాధీశగర్భసుధాంభోధి
సంపూర్ణరాకానిశాకరుండు
రామయాంబారమారామమానసపంక
జామోదకరసహస్రాంశుమూర్తి

గీ. యప్పరాయాన్వవాయసుధాంబురాశి
పూర్ణశశధరుండుయార్యరుభూవరుండు
వెంకటాద్ర్యప్పరాయకవీశ్వరుండు
నీకుఁబతియయ్యెనాకపితాకుమారి!

మ. ధనదాజ్ఞాదిదధీచికర్ణశిబిదుగ్ధాంభోనిధీట్కామదు
ఘునమందారప్రభావతీరణసమాఖ్యాంచద్వదాన్యుండుపా
వనచారిత్రుఁడుపూర్ణయావనుఁడుజైవాతృండునీభర్త, నోఁ
చిననోముల్సమకూరెఁబున్నెముఫలించెంగావ్యకన్యాత్మజా.

మ. జనకుండెంతటిచిన్నవాఁడయినసజ్ఞానుండె? సంపూర్ణయా
వనిమైయుంటఁజెలంగుకూఁతునకునుద్వాహంబుఁగావించడం
చనురవ్వంబడకుండఁగాస్వయముగానాత్మేశుఁగావెంకటా
ద్రినరేంద్రోత్తమునేవరించితివి? పుత్రీ! యింకనాకేమొకో?

సీ. నిమ్మకాయలఁ దెచ్చి నిలుపఁజాలినమీస
కట్టుతో బావటజుట్టుతోఁడ
వజ్రకాంతిస్వంబుఁ బరిహసింపఁగఁజాలు
మేనితో గౌనసైన కానుతోఁడ
పుడమి నిగడగడవడఁకించు దృఢమైన
యడుగుతో బెడఁగైన ననుదువుతోఁడ
పలువిప్ప మొలకనవ్వుల వెన్నెలలఁ గాయు
మోముతో మురిపెంపు గోముతోఁడ

గీ. నవనివర్ధిల్లు శ్రీవేంకటాద్రినృపున
కలరిసాలంకృతంపు కన్యాప్రదాన
మిచ్చితివి నా బసువుఁదీరె నింక మీఁద
ఖ్యాతి దెమ్మిద్దనకు నన్నుఁ గన్నతల్లి!

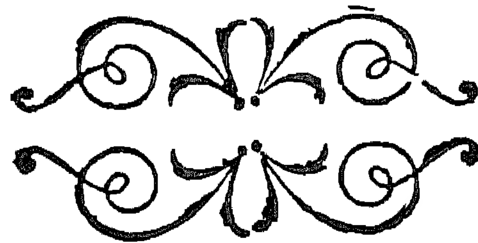
శా. తల్లీ! నాకవితాకుమారి! వినుమా! ధన్యాత్మవై తీవు, నా
యుల్లంబందునఁ గోర్కె తీరెనిఁక నీవుత్సాహివై, విన్నవా
రెల్లన్ రంజిలు కీర్తిఁ గెచ్చుకొని విద్యోద్దీర్ఘ రాజానితో
నుల్లాసంబున ధాత్రిపై వెలయుమా! యుద్యత్కవీంద్ర స్తుతిన్.

గీ. వినుతకవితిలకుండైన వెంకటాద్రి
యప్పరాయ మహీశుగర్భాంబురాశి
ప్రబలియుప్పొంగుచును నిత్యవైభవముల
ధరణి వెలయుత నాచంద్రతారకముగ.

గీ. అవనిఁ బండితకవిదరిద్రాంధకార
మడఁచి నిర్మలకకుబంత యశముఁ గాంచి
కృతులనంది మహాభోగమతుల రాజ్య
మలర రాజిల్లు వెంకటాద్ర్యప్పరాయ.

క. అనిశముసంతానోదయ
మనిశముమంగళయుతంబులగు కార్యంబుల్
తనరఁగమముఁబాలింపుము
అనవరతశ్రీల వెంకటాద్రినరేంద్రా!

ఇట్లు విధేయుఁడు,
కాళ్లకూరి హనుమంతరావు.

శ్రీ

విచిత్రభారతము.

(నాంది)

శ్రీరంజిల్లఁగ నింద్రపుత్త్రుఁ డొకధాత్రీనాథుఁ జేపట్టి, దు
ర్వారంబౌ, ఘనమౌ, సుదర్శనముచేఁ బాండవ్యులం జంపి, జం
భారిస్థాణువిరించనుల్ పొగడ, లబ్ధప్రాణులం జేసి, వి
స్తారంబౌ కృప నేలు కృష్ణుఁ డిడుఁ గాతన్ శ్రీశుభభద్రంబులన్.

(నాంద్యంతమున)

(నటీ సూత్రధారులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

నటి—ప్రాణనాథా! నేఁడేమీ? చిత్రము?

సూత్ర-చిత్రమున కేమున్నది?

నటి—ఈదినంబున సభ్యులందరిచ్చోటఁ గూడుటకుఁ గారణంబేమి?

సూత్ర-నేఁడిచ్చట విచిత్రభారతంబను నాటకంబు చిత్రంబుగాఁ బ్రదర్శింపఁబడును.

నటి—విచిత్రభారతంబన నెద్ది?

సూత్ర-కుండిన పురాధీశ్వరుండగు చతుర్ధనువలనఁ బాండవులకును, శ్రీకృష్ణునకును జరిగిన యుద్ధకథ.

నటి—ఇహపరసాధనంబై, మోదజనకంబై, నూతనంబైన యీదృశ్యప్రబంధంబు నెవ్వరరచించిరి?

సూత్ర-చెప్పెద వినుము.

మ. ఘనులెల్లం గొనియాడ ముద్దులొలుకంగా మున్న సౌగంధికం
బను కౌంతేయులసచ్చరిత్ర నతిబాల్యంబందుఁ గల్పించె; స
ద్వినుతుండౌ హనుమంతరావతఁడె యీదృశ్యప్రబంధంబు పా
వనచారిత్ర విచిత్రభారతముగా వ్రాసెం జుమీ! భామినీ.

నటి—అట్లనా!

సూత్ర-కాలంబుమించుచున్నది. నాకు నిలువఁదీరిక లేదు. ముద్దులుమూటఁగట్టునట్లొక్క పాటఁబాడుము.

నటి—(నవ్వుచు) చాలుఁ చాలు. నాపాటయే మీకుఁగావలసివచ్చెనా? అట్లయిన నన్నేమిపాడుమని యెదరు?

సూత్ర-అద్భుతంబగు నీశరదృతువర్ణనం బొనర్పుము. చాలును.

నటి—అట్లనేపాడెద.

ఉ. చల్లనిగాలివీచె, దివిఁజంద్రుఁడు వెన్నెలఁగాచెఁ, గోకిలల్
పెల్లుగఁగూయవచ్చె నళిబృందము ఝుంకృతిసల్పఁజొచ్చెఁ జె
ల్లెల్లెనుఁగోరకావళులనింపుగఁదాల్చె, మరుండులేచె, నో
వల్లభ! యీశరదృతువువైభవముం గనియాఁడశక్యమే?

మఱియు,

చ. సలలితమందమారుతము చల్లఁగవీవఁదొడంగెఁ, బచ్చపు
వ్వులవలెఁ బండువెన్నెలలు భూమిపయిం బొలుపారె, మిన్ను ని
ర్మలమయి దిక్సతీమణికరస్థగితామలదర్పణంబునాఁ
బొలిచెను, రెల్లుపూచె యమపుత్రయశోవిభవంబుచాడ్పునన్,

సూత్ర-భవదీయానూన గానవిలాసంబులకు, నేనేగాక నీసభికులెల్లఁ గడుసంతసించిరి.

నటి—మీకాలస్యమగుచున్నది. నేనుపోయివచ్చెద!

సూత్ర-మంచిది.

నటి—(నిష్క్రమించుచున్నది.)

సూత్ర-సభికులకొక విజ్ఞాపనఁజేసి నేనుఁగూడ వచ్చుచున్నాఁడ!

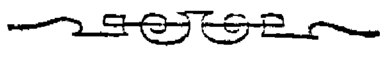
ఉ. వచ్చియురానిపల్కులనుఁబల్కెడుబిడ్డనుఁ దండ్రియెట్టులా
ముచ్చటమీరముద్దిడుచు మోదముతోఁ బలికించిమెచ్చునా
మచ్చుగ నస్మదుక్తులను మన్ననఁజేసి కృపారసంబుతో
నిచ్చలుఁదప్పులున్నఁ గరుణింపఁగ వేఁడెద, ధీరబృందమా!

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

విచిత్ర భారతము.

ప్రథమాంకము.

(భాగీరథీతీరంబునఁ దుల్యమహర్షి తపంబు సేయుచుండగా రంభ ప్రవేశించుచున్నది.)

రంభ—(ఆశ్చర్యముగాఁదనలో) అహా! మహేంద్రుని సభామంటపంబున ఋషీంద్రులెల్లరు నెవ్వెరపడ, వియచ్చరులు నుడివిన వర్ణనకుఁ దార్కాణమై, త్రిమూర్తులు నింద్రాదిదిక్పాలురును, గరుడ గంధర్వ యక్షకింపురుషసిద్ధసాధ్యవిద్యాధరాదులును నుతింపఁ బంచాగ్ని మధ్యంబుననుఁ గంఠదఘ్న నీరంబుల యందును, ఋతువులకుం జంకక, నేకాగ్రచిత్తంబునఁ గందొగలు నిమీలితంబులై యుండఁ గరపద్మంబు లూరులం జేర్చి, యింద్రియ బలంబడంచి, శ్రీమన్నారాయణ పరంజ్యోతిని హృత్కమలంబుననిల్పి, స్వస్తికాసనాదుల నేఁడు వేలేండ్లనుండి దివ్యయోగ సమాధివీడకఁ దపోబలంబున ముల్లోకంబులు భస్మీభూతంబు సేయఁజొచ్చిన మహర్షియగు తుల్యుండితండే కాఁబోలును! అహా.

ఉ. చూచితిఁదాపసోత్తములఁజూచితివారితపంబునిష్ఠలున్
జూచితి, సర్వలోకములఁజూచినవారలనెల్లబుట్టలో
వైచితిఁ జెంతదాసులయివ్రాలఁగ, నింతటివానినెన్నఁడున్
జూచియెఱుంగభీతిమదిఁజొప్పడుచున్నదినాశహేతువై.

త్రిమూర్తులుండఁ దనకేలయని యూరకోనకఁ బెద్దరికంబు వెలుఁగ బెట్టుకొనియాతని తపోభంగంబున కెన్ని చెప్పినను వినక, నీవేతగినదానవని యుబ్బవైచి, యింద్రుఁడు నన్నుఁబంపె. ఈమునిశార్దూలముం గాంచినతోడనే నాయొడలు గడగడ వడంకుచుండ నీతనికడ కడుగిడుటెట్లు? (ఆలోచించుచు) ఏమి? ఈయశుభసూచకంబులు?

క. కుడికన్నదరెడిసురపతి
పెడిదఁపుఁగార్యంబుపైనఁబెట్టెను, గతియే
వడువుననుండెనోకోః చి
చ్చోడిఁగట్టఁగఁబూనివచ్చియుంటిఁదలంపన్.

మునీంద్రులలోనెల్ల నీతండు చండశాసనుండని వింటిని.

శా. నిక్కంబేఋషిపావకుండలిఁగినన్ నీరౌనులోకంబులే
నికార్యంబెటుచక్కఁబెట్టఁగలనో? యింద్రాదులేమందురో!
ప్రక్కంజేరినఁబిల్చునో? పిలువఁడో? వ్యాపాదమేమెంచునో?
ఉక్కీఁడై శపియింపనెమ్మనములో నూఁకించునో దైవమా?

(అనివిచారించుచు) కానిమ్ము త్రిలోచను నైనఁగలంపఁజాలు మన్మథుండు వసంతాదులతోఁ గూడి నాకుఁదోడై యుండెనుగదా? (తలయూచుచు) ఉండినను నీ మహాముని నెట్లుసాధించి నా ప్రతిజ్ఞ నిలుపుకొందును?

సీ. అతిభోగియనివక్కలాకులందిత్తునా!
భోగవిరక్తుఁడౌ జోగియితఁడు
గానమిష్టమటంచుఁగానంబుసేతునా!
ధ్యానియౌ మౌనికిఁగానమేల!
ముద్దుముచ్చటలతో మురిపింతునందునా!
మునుపటిముక్కాలిముసలియితఁడు
కాముఁడున్నాఁడంచుఁగౌఁగిటనుంతునా!
యట్టిసరసుఁడు కాఁడనితలంతు?

గీ. మొదటతొందరఁబడినచో మోసమేమొ?
యప్సరసలందుననుమెచ్చియాదరించి
విదితకీర్తివినీవెచాలుదువటంచు
నింద్రుడంపెనాతనిరుణంబెట్లుతీర్తు.

ఎన్నివిథంబుల నాలోచించిచూచినను, నాకేమియుఁ దోఁచకున్నది. సాహసించిచూచెద. తరువాత దైవేచ్ఛ యెట్లున్నదో యట్లుజరుఁగక మానదు. పంచబాణా! నీయస్త్రలాఘవంబు సూపుము. నీబలంబులం బురికొల్పుము. వసంతా! కడుజాగ్రత్త! (అనిదగ్గరకేగి నృత్యంబొనర్చి) మునీంద్రా! నమస్కారము. (అనిమ్రొక్కిలేచి) ఏమి! ఈతని నిశ్చల నిష్ఠాగరిష్ఠత్వము.

చ. చక్కఁగఁజేతులన్మొగిచిసాగిలిమ్రొక్కినఁజూఁడఁడాయె? బె
న్మక్కువతోఁపఁబిల్చినను మారుజవాబిడఁడాయెఁ? గూర్మితోఁ
జెక్కిలినొక్కఁడాయె? వనసీమలయోగసమాధిరేబవల్
ముక్కులుమూసికొన్నమునిముచ్చులకేల? రతిప్రసంగముల్.

తుల్య-(ఆశ్చర్యముగాఁ జూచుచున్నాఁడు.)

రంభ--(ఆశ్చర్యముతో) ఈతుల్యుండు సాక్షాద్విష్ణు తుల్యుండుకాని వేరుకాదు. తే
కున్న.

ఉ. కచ్చబిగించియాకులనుఁగాయల దుంపలఁదించుఁగానలన్
ముచ్చముడుంగుతాపసులుమోహమునొందరొ? పేరువిన్నచోఁ
గ్రచ్చర వెంట వెంటఁబడికౌఁగిలికింబ్రతిమాలకుందురో!
యచ్చెరువయ్యెనీతనిమహత్త్వము, నింద్రియనిగ్రహత్వమున్.

(అనిచింతించుచున్నది.)

తుల్య-(లేచియాశ్చర్యంబుతో) ఈనిర్మానుష్య కాంతారంబునఁ దనతేజంబునఁ గ
న్నులపండువుగా నొనర్చు నీభువనమోహిని యెవ్వతెయై యుండనోపు? (చెం
తకేగిచూచుచు)

సీ. నొక్కునొక్కులుఁదేరినొసటఁదుమ్మెదతెక్క
లనుమించుముంగురులనువుమీర
వరగులాబీపూవువన్నెఁగల్గినముద్దు
చెక్కుటద్దంబులచెలువుతోఁడ
నందంబునకుఁగొత్తసౌందర్యముంగూర్చు
డంబుమీరెడియాననంబుతోఁడ
పయ్యెదలోఁజిక్కువడిగుబ్బజక్కవ
ల్పొంకంబుమీరదోబూచులాఁడ

గీ. కులుకునవ్వులులేఁతవెన్నెలలఁగాయ
గజ్జెలందెలుమ్రోయమీఁగాళ్ళమీఁదఁ
జీరకుచ్చెళ్లుసూళ్లతోఁజిందులాఁడ
నిచటఁదిరుగాఁడుబిత్తరియెవ్వరొక్కొ?

(చెప్పవాల్పకఁజూచుచు)

ఉ. ఆనగు మోము నెన్నడమొయారములా? ముకిపెంపు నవ్వులా
హో? నెఱనీటులా? సొబఁగులా! నును బంగరు మేనికాంతులా
రా? నిపుణత్వమా? కనులయందములా? నిడువాలుఁజూపులా!
చానకె? యుండఁగాఁదగు నిజంబగు బుద్ధిఁదలంచి చూచినన్.

ఆహా? ఏమిది?

శా. లోకంబందు ననేక రూపవతులా లోలాక్షులున్నారు, వా
రీకంజాక్షికి సాటియే; కనులతో నీక్షించినన్ దర్పకుం
డాకంపించుచు వెంటనంటఁడె విమోహాయత్తచిత్తంబుతో?
నీకంజాక్షి నిధాత యెట్లు భువిలో సృష్టించె? నిక్కంబుగాన్.

ఆహా! ఏమి దీని సౌందర్యము. నావంటి విరాగులే సరాగులై చలించుచుండ నింకఁబరులెంత?

రంభ—(చూచి తనలో నవ్వుచు) ఆహా! పంచాయుధ ప్రముఖులారా? రండు. రండు. నామనోరథంబీడేరినది.

ఉ. చేతము భీతిలన్ వెతలఁజెందితిఁగాని మునీంద్రుఁడింక నా
చేతికిఁజిక్కెనే నితని చేవనుఁజూచితి, నొక్కముద్దుతోఁ
బ్రీతునిఁజేసి యింక నడిపించెద నిష్ఠతపంబులన్ సుర
వ్రాతము సంతసింపఁగ దివస్పతి మెచ్చుచుఁగాఁగలియ్యఁగాన్.

(చేరఁబోయి.)

స్రగ్విణీవృత్తము.—

వందనంబుగ్రపాపాటవీదాహకా!
వందనంబుత్తమస్వర్ణశోభాకృతీ!
వందనంబింద్రసంభావనా! పావనా!
వందనంబార్య! విద్వన్నుతా! యందుమా?

(అని నమస్కరించుచున్నది.)

ఋష్య—(ఆశ్చర్యముతోఁజూచి.)

ఉ. ఎవ్వతె? వేర? యిచ్చటికి నేటికి వచ్చితి! వెద్దియూరు? నీ
మవ్వఁపుజవ్వనంబను పమానము, కాననలక్ష్మి భంగినీ
విప్పి పినంబునందుఁజరియించెదు కష్టము లేల వచ్చెనో
జవ్వని? నాకుఁదెల్పుమిఁక సాంతము గావినఁగోరుదెంతయున్.

రంభ—(చిఱునగవుతో)

సీ. కలుములచెలిమిన్న పాలుపారఁబుట్టిన
పాలేరుపుట్టిల్లువరగుణాఢ్య
సరసాభినయనృత్యసంగీతశాస్త్రము
ల్నాకుఁబెట్టినపేరులోకవంద్య
విలుకాఁడై నట్టివిషమాస్త్రక్రీడలు
కులశీలములుమాకుగురుయశస్వి
బ్రహ్మవిష్ణుమహేశవాసవసభలెల్ల
రచ్చపట్టులుమాకుసచ్చరిత్ర

గీ. అఖిలలోకంబులందుమాకడ్డులేదు
మేనకాద్యప్సరసలుమాప్రాణసఖులు
స్వర్గలోకంబుమాకునివాసభూమి
ప్రౌఢురాలనునాపేరురంభయండ్రు.

స్వచ్ఛంద విమానారూఢనైపోవుచు జగద్విదిత పుణ్యమూర్తులగు తమదర్శనంబువడసి యరుగవలెనని వచ్చితిని.

తుల్య-(తనలో) ఎందరోమునుల కొంపలందీసిన దేవలోక సువాశినియగు రంభవా? ఎవ్వరోయనుకొంటిని? ఇంకనీమాయలాఁడిని సత్వరంబుగా సాగనంపకపోయిననాకు ముప్పువచ్చును. (ప్రకాశముగా) వేశ్యామణీ! చాలసంతసంబయ్యెడి. నీకు నాయందుఁగల భక్తికిఁ జాలమెచ్చవచ్చెడి. నీవాంఛితం బెయ్యది!

రంభ—(దీనముగా) మునిచంద్రా! అభయప్రదానము.

తుల్య-సుందరాంగీ! నీభీతికింగారణమేమి?

రంభ—(భయంబభినయించుచు) రూపమానినను నెక్కడఁజూచినఁ దానైయై, కన్నుల నిప్పులురాల మండిపడుచు, రాచిల్కగండునెక్కి, పుష్పశరాసన గుణంబు సారించుచు సవ్యసాచియై, యుద్వృత్తుగాఁ బ్రయోగించు నరవిందాస్త్రంబునకు గుండెఝల్లుమనఁ జూతశరంబునకుఁ బెద్దయుఁ బ్రిద్దుదూరపిల్లి, యశోకసాయకంబున కొడలెరుంగక, నవమల్లికా శుగంబునకు మూర్ఛిలి, నీలోత్పలవిషవిశిఖంబునకుఁ బ్రతుకుదెరవుంగానక మీపాలఁబడితి. శరణాగతత్రాణము శ్రేయోదాయకంబుకదా.

తుల్య-కోమలీ? ఎవ్వఁడు?

రంభ—(దీనముతో) యువతీజనభీకరుండగు కుసుమసాయకుండు.

తుల్య-హరహరా (చెవులుమూసుకొనుచున్నాఁడు.)

రంభ—అయ్యో?

క. అరసావాఁనర్చి, నిప్పులు
వరచినగతిఁదనువుభగ్గుభగ్గుమనఁగఁబై
గురియుసు నిశితములగునా
స్మరుపుష్పాస్త్రములకోర్వఁజాలమునీంద్రా!

(అనిమూర్ఛిల్లి లేచుచున్నది.)

తుల్య-(నవ్వుచు) ఏమి! ఈపోకిళ్లు! (అనితలయూఁచుచు) సామవచనంబుల నూరడించి పంపెదఁగాక! కోమలీ?

సీ. ఈపెద్దజడచుట్టలీపుట్టగోఁచులు
శంపాలతాంగులకింపులగునె?
యిట్టిబూడిదపూతలీ యేహ్యరూపంబు
పడఁతులకెంచకన్పండువగునె?
యీనెరసినమీసలీపెద్దగడ్డంబు
లంబుజాతాక్షులకందమగునె?
యీవనవాసంబులీతపోనిష్ఠలు
కామినీమణులకుఁబ్రేమయగునె!

గీ. ఐహికాపేక్షవిడచిగుహాంతరముల
రేపునేఁడంచునుండినతాపసులకు
భోగమేలను? మీఁయనురాగమేల
సరసమేలమీయాశ్లేషసౌఖ్యమేల?

రంభ—మునితల్లజా! వలపునకుఁ జిన్నపెద్ద తారతమ్య మ్మున్నదా? ఆనంపంబే కారణంబు.

తుల్య-ముదితా!

మ. నిరయోద్యోగము, పాపహేతువు, తపోనిర్మూలనంబస్థిరం
బురుదుర్మార్గవిచారకారణము, శ్రేయోదారకీర్తిబహి
ష్కరణంబుత్కలికాధిమూలమతినీచంబట్టివారాంగనా
సురతక్రీడలుమానికేలచెపుమా! శుభ్రాంశుబింబాననా!

అదియుమంగాక—

శా. హింసంజేయకనెల్లవేళలనుసర్వేశున్మదిన్నమ్మియున్
సంసారంబులురోసి, కాఱడవులన్సౌఖ్యంబులన్బాసి, మేన్
మాంసంబెల్లహరింపసాకునలమున్భక్షించు, మానీంద్రువి
ధ్వంసంబైనశరీరమేపగిఁదివ్యాద్యంబౌను! కాంతామణీ!

రంభ—అయ్యో? మునివరా? జాలమేల?

తురఁగవల్గనము. వినుముకోరివచ్చినట్టివాలఁదికోర్కెఁదీర్పకుంట
జనునొకో? ఘనంబొకో? సరసమునెఱుంగవేమనందు
మునివరా! సతీరతిసుఖమునకుమించుభోగమున్నె!
తనివిఁదీరసౌఖ్యఁపడుముతలఁచుకొమ్ముచెప్పుచుంటి.

తుల్య-మానిని (నిశ్చ్రహఁదెల్పుటఱునగవుతో)
చాలుచాలునుమానినిచెప్పకుసారెకుదుచ్చసుఖంబునకై
లాలితనిష్ఠతపంబులువీడఁదలంచినబేలలుఁగల్గుదురే?

రంభ—(దగ్గరకేగి, మందహాసముతో) మునీశ్వరా?
"ఏలిటులాడఁగమీతలదాటుమునీంద్రులు గాధిసుతాదులుమున్
లాలనతోమముఁగూడరె? వారికిలన్జెడిపోయినభద్దిరెయొకో?

తుల్య-మత్తకాశినీ! ఏమీ! నీనీతివాక్యములు? వారికి బహుకాలార్జితంబగు తపోబ
లంబుచెడలేదా!

రంభ—(చేతులుమోడ్చి) మహర్షిచంద్రమా! ఈతపంబులీజపంబులీనిష్ఠలెందుకొఱ
కోచెప్పి దాసురాలిని మన్నింతురుగాక!

తుల్య-అమలంబై, యతిసుస్థిరంబై, నిరంతరామోద కారణంబై, యద్వితీయంబై
యాద్యంత శూన్యంబైన దివ్యసుఖంబుకొరకు.

రంభ—మంచిది. దివ్యసుఖంబనసెద్ది?

తుల్య-స్వర్గసౌఖ్యము,

రంభ—(చిఱునవ్వునవ్వుచు) తాపసోత్తమా! ఎంతవెఱ్ఱివాఁడవు?

ఉ. కుందుచు రేవగళ్లులను ఘోరతపంబులు, యజ్ఞయాగముల్
పొందుగఁ జేసియేపడఁతిపొందున కెప్పుడుఁ గోరుచుండు రా
సుందరిముమ్మరంపుఁదమిసొక్కుచుఁ బైఁబడఁ గోరుచుండఁగా
సందియమంద నేల! మదిసంయమిచంద్రమ! కౌఁగలీయుమాఁ!

తుల్యమునీశ్వరా!

సీ. యజ్ఞంబులనుఁ జేసియవయుటఁ జూడనా
యధరబింబామృతమానఁగాదె?
క్రతుకర్మముల నెల్లఁగావించుటరయనా
కుచదుర్గములనిద్రఁ గోరికాదె?
హోమాగ్ని వేల్చుచునుపవసించుటలునా
పొలయల్కకాకలఁగులుకఁగాదె?
విపినావళిం జేరితపియించు టెల్లనా
కౌఁగిఁటసౌఖ్యంబుఁగాంచఁగాదె

గీ. స్వర్గసౌఖ్యంబులొసఁగెడిచానవేవ
చేరురణశూరులకు నెల్లదారినేనె
నన్నుఁ గాదనసౌఖ్యంబునున్న సుమ్ము
స్వర్గకాంక్షితులకు నెల్లసంయమీంద్ర!

తుల్య-అట్లనా!

రంభ—అట్లుగాక.

ఉ. చచ్చినపైనస్వర్గపురసౌఖ్యమెవచ్చునొ? కాలసూత్రమే
వచ్చునొ! స్వర్గమిత్తునని వ్రాసెనెనీముఖమందుబ్రహ్మ! యీ
పిచ్చనుమాని, నాయధరబింబసుధారసమానని౦కరా
వచ్చునునిష్ఠలంబడయవచ్చునులెమ్ము కరమ్ము. తాపసా!

వాచంయమీశ్వరా!

చ. వనులతపించుచెందపలను, వానలఁగుందుచుఁగావిగోఁచులన్
ఘనతధరించి, వేఁగి, తుదిఁగాయముపోయినపైనవచ్చునా
వినుతసుఖంబుసేకుఱిన, వీడఁగనెంచెదవేల? కోరివ
చ్చినసతిఁజుల్కఁజేసితపసీ! యిదిమీమగవారినైజమా?

తుల్య-(తనలో) ఆహా! ఈబోఁగఁపుబోఁటి ధర్మశాస్త్రోపన్యాసంబులు, వినవినఁజెవులకు ములుకులవలెనున్నవి. (ప్రకాశముగా) సుందరీ? త్రిలోకంబుల మోహింపఁజాలు, జయంత, వసంతనలకూబరాదులుండ, శల్యావశిష్టుఁడనై, లేవసత్తువలేని ముసలితపసితోఁడనా? నీసడసంబులు.

రంభ—(నవ్వుచు) తమకెఱుంగని ధర్మమేమున్నది?

తుల్య-(నవ్వుచుఁదనలో) ఏమి? అపవర్గసౌఖ్యంబులకెల్ల తానేమూలమని వాఁగుచున్న యీవెర్రిసాని యాత్మస్తుతికేమనఁ గలవాఁడను? (అనినవ్వుకొనుచున్నాఁడు.)

రంభ—(తనలో) నాకోరిక నెరవేరు నట్లున్నది. ఈవెడఁగుఁదపసి నాకపట మోహవాగురులంజిక్కి సోలుచున్నాఁడు. ఈతనికిప్పుడు దూరముగానిలచిచెప్పినలాభములేదు. (మోహంబభినయించుచు)

మత్త--మారుకూ్రరశరాళివేఁడిమి? మాఁడుచున్నదిదేహమిం
పారఁజూఁడుమునాకుచద్వయమయ్యయో? యెటుకా్రఁగెదున్
బారసాచియుఁగాఁగలింపుముభా్రంతిఁదీర్పుముతాళఁగా
నేరఁబా్రణమునిల్పఁజాలమునీంద్ర! సత్కృపఁగావుమా?

సీ. చెల్లెలికొంపఁదీసినకృతఘ్నుఁడుబరా
బరులవెన్నెలచిచ్చుఁగురియుచుండ
చలచిత్తుఁడగుమందమలయానిలుఁడుముందు
పుప్పొడిగాడ్పులఁగుప్పుచుండ
దుర్మార్గుఁడగువసంతుఁడుచెలరేఁగిసై
న్యంబులతోహాళాహాళినొసర్ప
పికశంఖరవముహృద్వ్యధిభేదింపఁగ
రాచిల్కగండుగుఙ్టంబునెక్కి

ఆ. మొగలిరేకుబాఁకునొగినూరి పంచాస్త్ర
ములను వింటఁ గూర్చి పొంచిపొంచి
విడచుచుండెఁ బ్రాణమదుఁగం బెమానేంద్ర!
ఓపఁజాలదయను జూపవేల?

గీ. బ్రహ్మరుద్రాదులకునైన నవశము గాని
యించువిల్కాని నేనజయింతుఁ జూవె
నీకటాక్షంబుఁ గలిగిన నిముసమందు
లేనిచో మేనిపై నాస లేదు నిజము.

(అని పైపడి కౌఁగలించుచున్నది.)

తుల్య-(త్రోసివైచి మహాకోపముతోఁ గంఠారావ మొనర్చుచు) ఓసీ! దురాత్మురాలా? నాతపంబు చెరుపవచ్చిన పాతకీ.

మ. ప్రళయానల్పధనంజయేక్షణరుచిప్రస్ఫారనేత్రోద్భవా
ఖిలలోకావళిభీకరానలకనత్కీలాతిదుర్వారమై
జ్వలనాస్త్రాతిగమత్కృధానలలసజ్జ్వాలాళికిన్నేఁడు దే
శలభంబై తివికెందుబోయెదవు! నాశాపంబు నిర్వార్యమే.

(అని శాపోదకంబులం జల్లఁబూని)

ఉ. బోఁగపుబోఁటి! బ్రాహ్మణతపోధను ముందర; మాయటక్కులన్
బాగుగఁ జూపి పోవకను పైపడి దేహము మైలసేయఁగా
సాగితిగాన, నీవిఁకను జక్కనివారువమై, చరించు, పో
పో, గరువంబు వీడఁగను, భూపతినొక్కని మోచి భ్రష్టలిన్.

రంభ--హా? దైవమా? హా? దేవేంద్రా? (అని మూర్ఛిలుచున్నది)

తుల్య-(కోపముతో) ఈకుటిలవర్తనను శపించినను దప్పులేదు. ఈరంభ యెందరికొంపలఁ దీసినది. ఎందరి యుసురుపోసుకొన్నది. దీనికిప్పుడు ప్రాయశ్చిత్తమైనది.

రంభ—(లేచివిలపించుచుఁ గాళ్లపైఁబడి)

మ. వనజాతాంబకుఁడేయుసాయకములన్ వారింపఁగాలేకనన్
గినుకంబూనిశపింపఁబాడియొకొ? రక్షింపంగదే? గుజ్జుపుం
దనువుంబూనిచరించుటెట్లుధరపై, నాకేశుమోమెట్లుకాం
తును! నారోజులకేమనందు! నకటా! దుఃఖాబ్ధిసెట్లీఁదుదున్.

అయ్యయ్యో? బృందారక యక్షకిన్నరాదులచే సన్మానింపఁబడి యప్సరసల లోనెల్లఁ జేరఁగాంచి, నలకూబరాదిరాజవర్గంబులు, పాదాంభోరుహంబులకుఁ, గుంకుమఁపు బొట్లుఁగాఁగైకొని నిచ్చలుమన్నించి, సేవసేయఁగా బోడిసెచ్చెలులెల్లరుఁగాలుక్రింద నీరుపడకుండ నడుగులకు మడుఁగులొగ్గి, పూజింపఁగా స్వారాజ్యరమాధిదేవతవలె భోగంబులనుభవించి, వన్నెకెక్కిన యప్సరస శిరోమణి, యగురంభకుఁజతుష్పాజ్జంతువై, భూమిపైసంచరింప వలసిన నిర్భాగ్య యోగము పట్టినదా? ఈ లవ్యమునీందా? రక్షించుము? రక్షించుము.

సీ. మునుపంటిగంటునవనటుఁజెందెడు మోవి
యినుపకళ్లెఁపుబాధ కెట్టులోర్చు!
కొనగోరుసోఁకినఁగుందికందెడు మేను
కొట్టుకోర్డాదెబ్బలెట్టులోర్చు!
సన్నపైఁటనుమోయఁజాలనియంసంబు
బలువైన, జీనునెవ్వగిఁదిఁదాల్చు!
ఘనతగాఁగాఁబేరికవుగింటఁజెలువొందు
కాయమాన్ప్రునెట్లుమోయనేర్చు?

గీ. యలసగమనంబులొప్పాదతలములకట
పవనమునుధిక్కరించుచుఁబరచుటెట్లు?
తాపసోత్తమ! చేసినతప్పుఁగాచి
నన్నురక్షింపుమయ్యప్రసన్నబుద్ధి!

గీ. ఎంతకాలంబుగుజ్జుమై యొసఁగవలయు
శాపమోక్షంబు కనుపించు సమయ మెప్పుడు
యెచట చరియింపవలెనో? నాకేది తెరవొ?
యానతిమ్ము కృపాబుద్ధి మౌనినాధ!

తుల్య-(కోపముతో) మత్తకాశినీ! నీయొనర్చిన తప్పిదంబు నీదీనోక్తులచే క్షమించి, రక్షింపఁ గరుణబుట్టెఁ గావున వినుము.

రంభ—(దుఃఖించుచు) చిత్తము! మహాత్మా! శెలవిడుదురుగాత?

తుల్య-రామ, నల, భగీరథ, మానవనాధసదృశుండగు, చతుర్థనుండనురాజు, పూర్వసుకృతంబున త్రిభువనంబులం జూచుట కాతనికివరంబున్నది. కాన నీవాతని వహించి సర్వలోకంబులుఁ, ద్రిప్పితీసుకొని వచ్చిన వెంటనే నీనిజరూపంబు నీకలవడును. కాన నీవిప్పుడేపోయి, కుండిన నగరోపాంత వనంబున వేఁటకై వచ్చిన నాతని కడకుపొమ్ము. నీకు మేలగుఁగాత!

(అనినిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రంభ—(దుఃఖించుచు) అహా! నేఁడెంతదుర్దినము? ఎంతపనిజరిఁగినది. అన్నా? నాయంతటిది లేదని విఱ్ఱవీఁగి తుదకిట్టి దుర్దశఁదెచ్చుకొన్నాను. (ఆకాశమువంకఁజూచి) రతిరాజా! నిన్ను మహాశూరునిఁగా, నెంచి, యింద్రుఁడు నాకు సాహాయ్యముపంపినందునకుఁ జాలశ్రమపడితివి. నాయంతవాఁడు లేఁడనిగర్వించినందునకు, నీవిప్పుడుండిన నీవేకుక్కయో, యేనక్కయో, యైయుండకుందువా! ఆమునీంద్రుఁడు నన్నలుకఁగొనినప్పుడు దర్పంబుడించి, కాలికొలఁదిఁ బరువిడితివా! నీశౌర్యమేమైపోయినది? నీవేమంటఁగలసితివి? నీవిల్లు విరిఁగిపోయినదా! నీబాణములు నేలపాలయి పోయినవా! చంద్రా! ఇప్పుడేగిన నాకుఁగూడ నిట్టిదశసంప్రాప్తించునని పారితివా! మలయానిలుఁడా? సోమరివై, సుడివడిచలించి, యొగిరిపోయితివా! వసంతుఁడా! అడవులు చీకాకువడ నెచ్చటుండాఁగనేగితివి? చిలుకకోయిలలారా! ఇమ్మనిచెంగటం గూయవెఱచి, యూడనబాడి చివరకు చెట్లపాలైతిరా! తుమ్మెదలారా! ఈముక్కోపి ముందరకు రాఁజాలక రొదలుమాని తుదకు తమ్ములమరువుఁజొచ్చితిరా! ఇంద్రా! యెంత చెప్పినను వినక, చివరకు నాగొంతుఁగోసితివా? (ఆలోచించుచు) నయము.

ఇంతటితో సరిపుచ్చె. ఏళిలయో, యగునట్లు శపింప నాతని నోటికిఁదలుపా ద్వారబంధమా! శక్తిలేదా? వచ్చినప్పుడే ఉడికన్నదరివ ఫలంబుగాన్పించినది. (అనిదేహంబు సూచుకొనుచు) అయ్యో! అప్పుడే గుజ్జుపురూవ మేర్పడుచు న్నట్లు దోఁచుచున్నది. సోదరీమణులారా? ఎన్నిజన్మంబులకైననతియేహ్యం బును, నానాపాపమూలంబును, పడుపుకూఁటి జీవనంబునగు నీదిక్కుమాలినవే శ్యాజన్మంబు రాకుండఁ బుణ్యకార్యంబు లాచరించుచుఁ, బెండ్లిండ్లుఁజేసుకొని, సద్గతివడయ, నూహింతురుగాత.

(అనినిష్క్రమించుచున్నది.)

విచిత్ర భారతము.

ద్వితీయాంకము - ప్రథమరంగము.

(యమునానది.)

(శ్రీకృష్ణుఁడు సూర్యున కర్ఘ్యమిచ్చుచుఁ గండ్లుమూసుకొని జపించుచుండఁగా నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

నార—ఆహా? ఎట్టిపెట్టని రోజులు సంభవించినవి? నిన్నటినుండి యెచ్చటనైనఁ బ్రొద్దుపోవునేమోయని చూచుచుంటినిఁగాని నామనోరథంబు సఫలము కాకున్నయది.

గీ. త్రిభువనంబులువిసువకఁదిరిగినాఁడ
తిరిగినందునఁబాదంబులరిగెఁగాని
కడుపునిండంగఁగలహంబుకలుగదాయె
నారదుండనఁగానేతిబీరయయ్యె.

(గడ్డంబు దువ్వుకొనుచు) నిన్నటినుండి మనసులోదిగులును, నాకలి విస్తారంబును, నీరసంబుగానుండుటయుఁ దటస్థించినవి. నిన్న మొన్నటి పిన్నపాపనఁగానుకదా. పోయేకాలముగాని వచ్చేకాలముకాదు. దిక్కుమాలిన ముదిమియొకటి పెద్దజాయివలె మీఁదఁబడుచున్నది. లేకున్న నెచ్చటికేగినను భగవంతుని దయవల్లను, నా నేర్పుచేఁతను, యావేళకేదో కలహరూపముగా బొట్టపోసుకొందును, చింతచచ్చిననుఁ జేవచెడలేదన్నట్లు నాకింకనుఁ గలహవాంఛ పోలేదు. కావున నీజీర్ణించిన రుగ్మతకు రేపుప్రొద్దునలేచి యాశ్వినేయులు, మొన్నకల్వములో దయారు నేయుచుండిన కుప్పియౌషధములు సేవించెదఁగాక! (ఆలోచించి) కాదుకాదు. జ్వరముఁగాదు. రుగ్మతయుఁగాదు. వీనికిఁ గారణము కలహభోజనము కడుపునిండఁగ లేకపోవుటయే కాని వేరొండుకాదు. నిజముగా నేదలంచిన వైరమెంతపని. (ఆలోచించుచు) చిరకాలంబుననుండి ప్రాణస్నేహితులగు శ్రీకృష్ణార్జునులకకారణ వైరంబుఁగల్పించి, యిద్దరిబలాబలంబులును, యిద్దరి పౌరుషంబులునుఁ జూడవలెనను నాసక్తి నాకుఁగలదు. అది సమకూడు నుపాయంబాలోచించి వారిరువురకొక ఘోరయుద్ధంబుఁగల్పనఁజేసినా కోర్కెఁదీర్చుకొందునుగాక! (యిటునటుఁజూచి) ఓహో! సాక్షాద్విష్ణుండగు కృష్ణుండీయమునఁలో సూర్యభగవానుల కతిశ్రద్ధా భక్తులతో నర్ఘ్యంబిచ్చుచున్నాఁడు. ఈతని దర్శించెదఁగాక, (జపమాలఁద్రిప్పుచు,)

మదనదర్పణము.

మారజనకమౌనివంద్య! చిన్మయాత్మ! కేశవా!
వారిజభవపూజనీయ? విశ్వరూప! మాధవా?
కారణజగదాద్య! సర్వలోకధారణా! గుణా!
ధార! మదసురారివారభేదనాతిశోధనా!

శ్రీకృ—సురమునీంద్రా! నమస్కారము.

నార—దీర్ఘాయురస్తు.

శ్రీకృ—బ్రహ్మమానసపుత్రా! ఇంతకనేపు, తాళుఁడు. హరికి నర్ఘ్యంబొసంగినతర్వాత, కొంతవరకుఁ బ్రొద్దుపుచ్చుదము.

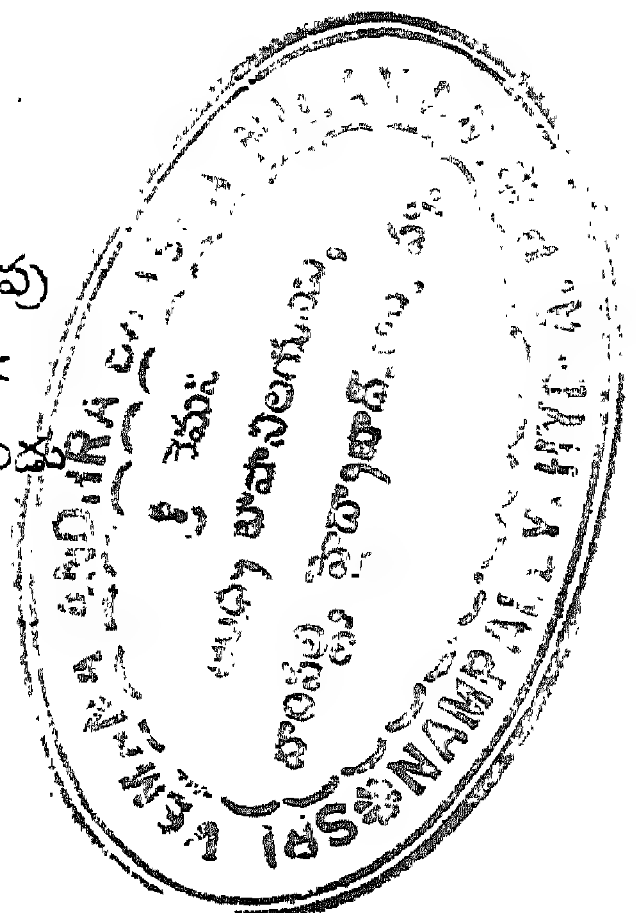
నార—శ్రీకృష్ణా! అట్లనే! అంతవరకిచ్చట నేనుఁగూడ సంధ్యావందనం బాచరించుచుండెదను. (జపమాలఁద్రిప్పుచు సంధ్యవార్చుకొనుచు) నేఁడుకుడికన్నదరుచున్నది. సామనోరథం బీడేరఁగలదు.

శ్రీకృ—(చేతులుజోడించి)

మ. సురలెల్లన్నినుకెంపుఁగంచమనఁగాసొంపొందుకెందమ్మినా
వరదిగ్భామినులాఁడుబంతియనఁగాఁ, బ్రాంచజ్జపాశోణమై,
సరసీజాతతపఃఫలంబనఁబ్రపంచామోదమై, యొప్పిభా
స్వరబింబాకృతివచ్చుహంసకునమస్కారంబులర్పించెదన్.

ఉ. ఏవిభుమూలమై, జగము ఱేఁడును, మోదముఁజెందుచుండునో
యేవిభుఁడీధరాస్థలిని నెల్లరకుంగనిపించుదైవమో
యేవిభుమూలమైధరణికింపుగవానలుఁబంటకల్గునో
యావిభులోకబాంధవునహర్పతి నెంతయుభక్తిఁగొల్చెదన్.

సీ. నీరూపమేకదానీకమందునబ్రాగ్గు
భూపేంద్రులకు నెల్లఁబోవుదారి
నీరూపమేకదానీరజాలయనాథు
కుడికన్నుగానిల్చి బెడఁగుఁజూపు
నీరూపమేకదానిల్చిమున్మూర్తులుఁ
గలరూపమైవన్నెఁగాంచుచుండు
నీరూపమేకదానిలువంగనీడయ్యె
సానదేరినరశ్మిచయములకును

గీ. సత్యమై, నిత్యమై, పొల్చు జగము లెప్పుడు
నీదురూపంబుచేఁ గాదె నిఖిలవంద్య
వేదశాస్త్రములన్నియు మిమ్మె వెలయుచుండు
నీదురూపంబునం గాదె నీరజాప్త.

దండకము.

శ్రీమీరదిక్తంప, సంపూర్ణ ఘోరాంధకారోగ్ర నక్తంచరుల్ దివ్యతేజంబు నడ్రుంచి, సర్వప్రపంచంబునుం దెల్పి, లోకార్తిం బోకార్చు, శ్రీ సూర్యనారాయణా? దేవచూడామణీ? భక్తచింతామణీ? దేవ? ఛాయాసతీ మానచోరా? త్రిమూర్త్యవతారా? జగజ్జీవనాధారా? ప్రద్యోతనా? యుష్ణరశ్మీ? సహస్రాంశు మిత్రార్యమా? మానివంద్యా? నభోమార్గవర్తీ? చిరద్దివ్యకీర్తీ? జగచ్చక్షు? సాక్షాజ్జగద్రక్షణా? పద్మినీవల్లభా? కైరవారీ? సురస్తుత్యా? సుశ్లోకయంచున్? నదీవాపభూరిహ్రద శ్రేణిలోనిల్చి, సుస్నాతులై, భూతిపుండ్రప్రభాస్వర నీరాక్రవిపంచేల్కటింజుట్టి వేదోయి సంధించి, ఫాలంబులన్మోడ్చి, జోహారులంజేయు, భూమీసురస్తోమ వేదోక్తులన్మోదముప్పొంగఁగా నేకచక్రంబుతో నొప్పు తేరెక్కి, భూలోకమెల్ల న్ముదంబంది కీర్తింపఁగాఁ, బార్శ్వనొప్పన్ గెంపుఁ గెంజాయతో, మమ్ముఁ బాలింపఁ గావచ్చు, నో కర్మసాక్షీ!

భవన్మూర్తి భావించి నీనామసంకీర్తనల్ సేయఁగా, సర్వవ్యాధుల్ పటాపంచలై పోవు, సౌఖ్యంబు చేకూరు, నిష్టార్థముల్గల్గు దేవేశ? నన్నుం గటాక్షింపవే! సూర్యనారాయణా! వేదపారాయణా! దివ్యమూర్తీ! చిదానందవర్తీ! నమస్తే, నమస్తే, నమః.

(అని యర్ఘ్యమిచ్చుచుండఁగా, గగనమార్గంబునఁ బోవుచుండిన, చతుర్ధన మహారాజుయొక్క సుజ్జపునోటినురఁవు శ్రీకృష్ణుని చేతిలోఁబడును.)

కృష్ణ—(చూచికోపములో) ఏమిది? ఈయెంగిలి నాపూత జలాంజలిలోనికెట్లువచ్చినది? (పైకిచూచి) నారదా? నభోమార్గంబున నశ్వారూఢుఁడై చనుచున్న యానృపపశువీ యపకారం బొనర్చెనని తోచుచున్నది.

నాగ—(సంతోషముతోఁ దనలో) నాకు మంచిసమయంబు చేకూరినది. సంకల్పమనోరథుండనైతిని. దీనిలో నాసర్వశక్తి వినియోగపఱచి, చినుకు చినుకు, గాలివానఁ జేసెదఁగాక! (ప్రకాశముగా) యదుకులావతంసా! (పైకిఁజూచుచు) ఎవ్వరో దుర్మార్గుఁడు గగనంబున నశ్వారూఢుఁడై చనుచు నిన్నుసరకుఁ

గొనక గర్వంబునం గన్నుఁగానక నీకిట్టియుపకృతిం బొనరించెనుగాని యెఱుంగ కఁ జేసినపనిగాదు.

కృష్ణు—(కోపముతో) ఓరీ! నృపాధమా! మహాపరాక్రమోదారదుర్వారవైరి బాహుబలారణ్య పావకుండనగు నాకపకారం బొనరించి, ముల్లోకంబుల నెందైనఁ బ్రతుకంగలవే?

శా. ఓరీ! దుర్మద! యోరిదోహీ! ఖల! గర్వోపేత! దుష్టాత్మ! దు
ర్వారపాపభవమత్తచిత్త! శఠ! పాపాత్మా! పశుప్రాయుఁడా!
క్రూరా! యెచ్చటికింకనేగెదవు! నాకోపంబుఁజల్లార్పఁగన్
బారన్ నీకిఁకఁజావుతప్పదుసుమా! బ్రహ్మాండమందెందులన్.

(జలంబుఁజేనందె.)

మ. వినుఁడీనాదుప్రతిజ్ఞ దేవతలుపృథ్వీభూతసంతానముల్
వినువీథింజనుభూపుమస్తకముఁ కేళీకందుకంబట్లు, మ
ద్ఘనచక్రాహతినొక్కమాసమునవీకన్ జెండుబెండాడిసే
ననిలోఁద్రుంచెద, బ్రహ్మశక్రశివులడ్డైనిల్చికాపాడినన్.

(జలంబులు విడుచుచున్నాఁడు.)

నార—(చేతులుజోడించి)

సీ. శ్రీరమాశ్రితవక్షసింధురరిపుశిక్ష
భక్తరక్షాయతుభ్యన్నమోస్తు!
భాసురయదువీర! ప్రణుతగుణాధార!
దీపితమందార తేనమోస్తు!
బృందావనవిహార! నందగోపకుమార!
దీనపోషాధార తేనమోస్తు!
సన్నుతామరనాథ! సరసగానామోద
దీప్తబర్హవిహార తేనమోస్తు!

గీ. శౌనకాదిమునిస్తోత్ర తేనమోస్తు!
వల్లవీప్రాణనాథతుభ్యన్నమోస్తు!
దేవకీగర్భరత్నమా! తేనమోస్తు!
వందితాఖిలలోకతుభ్యన్నమోస్తు!

మ. వనజాతోద్భవకృత్తివాససురజంభారాతికోటీరపా
వనభాస్వన్నవశోణరత్నమణిశుంభద్దీధితీజాలశో
భనపాదాంబుజుఁడైననిన్గనుటయేభాగ్యంబునాజన్మపా
వనమాయెన్భువనైకమోహనకలాపా! సత్యభామాధవా!

కృష్ణు—(నవ్వుచు) బ్రహ్మమానసపుత్రా! నీవచో విలాసంబు కడుమెచ్చుగలిగించె. నాయందుఁగల సంపూర్ణ ప్రేమాతిశయంబుచే నిట్లంటివి కాని వేరు కాదు. భవదీయవర్ణనంబున ధన్యుండనైతిని. (ఆకాశముఁజూచి) కలహప్రియా! చూడుము. చండభానుండు తన సహస్రకరంబుల నల్దిశలంబరఁగింపుచు, సంపూర్ణతేజంబులో బ్రజ్వరిల్లుచున్నాఁడు. చాలప్రొద్దెక్కినది. బలరామాదులు నాకొఱకై యెదురు సూచుచుందురు. భోజనసమయం బాసన్నమైనది. మీరేమియుఁ గ్రొత్తవింతలు లేవుకద?

నార—శ్రీకృష్ణా? నిన్నుదర్శించుటకన్నఁ గ్రొత్తలేమున్నవి?

కృష్ణు—ఉండనచో త్రిలోకసంచారులగు మీకుఁదెలియకుండునా?

నార—నిజము.

కృష్ణు—మునీంద్రా? ద్వారకకేగుదమురండు.

నార—దేవకీనందనా? నాకుఁజాల తొందరపనియున్నది, ఈసారివచ్చి నీయింట నీయిచ్ఛవచ్చినంత కాలంబుండెద. ప్రస్తుతము నన్ను క్షమింపుము.

కృష్ణు—మీచిత్తము. నాకుశెలవొసంగినఁ బోయివచ్చెద.

నార—మంచిది. పోయిరమ్ము.

కృష్ణు—(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

నార—(నవ్వుచు వీణవాయించుకొనుచు) భువనైక వీరుండఁగు శ్రీకృష్ణుని, ప్రతిజ్ఞాలంఘ్యము. పాపము. సర్వలోక పూజితుండును, సత్యపారీణుండును, ధర్మవర్తనుండగు చతుర్థనునకిట్టి యాపదరాఁదగినదికాదు. కాని నామనోరథం బీడేరినందులకుఁ జాల సంతోషముగా నున్నది. నాకుఁ జేతినిండ పనికల్గినది. వాకిఁకనిలుచుట కొకక్షణంబైన తీరదు. నేనిపుడు కుండిన పురాధీశ్వరుండఁగు చతుర్థనునికడకేగి యాతనికీయుదంతం బాద్యంతముఁగా నెఱింగించి తరువాత సంగతి నాలోచించెదఁగాక?

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

వి చి త్ర భా ర త ము.

ద్వితీయాంకము - ద్వితీయరంగము.

(కుండినపురోపాంతవనంబున నొక్కమేడ)

చతుర్థనమహారాజు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

చతు--(ఆశ్చర్యముతో) ఆహా! ఏమి! యాగమనంబు? ఏమియాయందంబు? ఏమియాయాశ్వము? అశ్వమేధమైనచోఁ బంచదివసంబులలో, త్రిలోకంబులుఁ, జతుర్దశభువనంబులుఁ, ద్రిప్పితీసికొనివచ్చి మరల నన్నిచ్చటడించునా! అటువంటి చురుకుఁదనంబును, నటువంటి జ్ఞానవిశేషంబును, నటువంటి వాయువేగంబునుఁ, జూడనీలోకంబుననే గుఱ్ఱమునకైనఁ గలుఁగునా? కలుఁగదు. కలుఁగదు. అదినిజంబుగా నన్నుద్ధరింప వచ్చిన దేవతాసాంబ్రాణియై యుండనోపు. లేకున్న మానవమాత్రుండనగు నేనీబొందితో స్వర్గలోకంబులుఁ జూడఁగల్గుదునా! (అనితన కెదురుఁగా దూరంబుగానున్న యశ్వంబుం గాంచి) ఆహా?

ఉ. దైవకృతంబులెవ్వరికిఁదప్పవు, లోకములెల్లఁజూపిన౯
బావనుగానొసర్చికొనివచ్చినవారువమద్భుతంబుగా
ఏమిో? ఈయాశ్చర్యము? ఏమియిూవింత?

" "తీవమెఱుంగుఁ గేరఁదగు దేహముతోఁదులఁదూఁగిమోహినీ
దేవతభంగినిట్లుచను దెంచెడి? కారణమేమి! బాపురే!

రంభ--(నృత్యముసేయుచు రంభప్రవేశించుచున్నది.)

చతు--(చూచియాశ్చర్యముతో) ఆహా!

ఉ. చక్కనిమోముకంచుకముచాలకచించిచనంగబైటపై
నిక్కెడుగుబ్బలున్ముఖమునిండినకండ్లు, గులాబివన్నెలా
చెక్కిళులున్ సుధంజిలుకుచెల్వపుమోవికినేమిగాని, చే
ర్చుక్కకునియ్యవచ్చునుమ? మ్రొక్కుచుఁగోటివరాలుపూనిస.

సీ. నీమోముతోఁ జేరినిల్వఁగీ ర్తియటంచు
నిందుఁడునిన్నా శ్రయించెనేమొ?
నీపైఁటలోమాకు నిల్వనీడగునంచు
జక్రముల్నిలువంగఁజూ తెనేమొ?
నీనాసమైనిల్వనీటంచునినుఁజేరి
ప్రోవృమంచ నెనేమొనూవుఁబూవు?
నీదుమైలతికతోస్నే హంబుసేయంగఁ
గొర్కారుమెఱుగెంత మొ్రక్కె నో?

గీ. గరుడగంధర్వకిన్నరకాంత వేమొ?
భూమిఁ గ్రుమ్మరుమోహినీభామ వేమొ?
లేకనీయంగములసోరు లేవయన్ను
నేవయూరికిఁగల్గెడునోవయూరి?

(అనికౌఁగలింపఁబోవుచున్నాడు.)

రంసె—(తప్పించుకొని నవ్వుచు) రాజా! ఏలయిట్లు పరిభ్రమించుటలు? ఎందులకీయవస్థ! అందరానిఫలంబుల కఱ్ఱులుసాచినలాభమేమి! అయినను రాజులు పరాఙ్ముఖులు. వారికివేయికన్నులు.

ఉ. చేయఁగరానిశబ్దములఁజెప్పఁగశక్యముఁగాని పేర్మలన్
మాయలఁదేనెతేటలగుమాటలచేవలపించి, యూపయిన్
రాయుడిఁజేసిమీయవసరంబరుఁగన్ దడిగుడ్డకుత్తుకం
గోయుపరీన్నపోత్తములకూటములెవ్వరెఱుంగరిద్ధరన్.

చతు—(చేరఁబోయి) శృంగారవతీ! ఎవ్వరో యట్లొనర్చిరని, యందరినిట్లు తూలనాడుట న్యాయమా! చూడుము.

మ. కరులా! సౌధములా! మహాంబరములా! కంఠీరథశ్రేణులా
హారులా! కాంచనమా! వినూత్నమణులా! హారంబులా! రాజ్యమా!
సరసీజాక్షిరో! కోరుమెద్దియయినన్ సంభ్రంబుగానిత్తు, స
త్వరతన్ బ్రాణముసైననిచ్చెదనుసౌందర్యప్రభావోన్నతీ.

రంభ--(తనలో) ఈతనినింక పలుకరించిన లాభములేదు. ఈమహాపుణ్యమూర్తి స్పర్శవల్లనేగదా నాశాపవిముక్తి యయినది. ఈతఁడు నావృత్తాంతం బెఱింగిన నింతవరకు పలుకఁడు. కావున నీతనికిఁ గొంచెమువిరక్తి మార్గంబుపదేశించి, కృతజ్ఞత కాన్పింప మేలొనర్చి మరియుఁ బోయెదగాక! (ప్రకాశముగా) పుణ్యస్వరూపా! చతుర్థనమహారాజశేఖరా!

ఉ. గౌరవహీనముమ్మలికకారణమార్యవినిందితంబువి
స్తారకృథాకరంబు, సుభసౌఖ్యవినాశనహేతువౌధన
స్త్రీరతికాంక్షకూడదనిచెప్పిరిపెద్దలుశాస్త్రమందు, సం
సారివి. మంచిచెడ్డలవిచక్షణనేర్తువు, నీవెరుంగవే.

చ. కులుకుచుభూషలందొడఁగికోకలగట్టియునెట్టుతోలుతో
తళుకుమనంగపూరుషులుతల్లడమందిజమీలనూళ్లనున్
బాలములధారబోయుదురుపొల్తుకలిండ్లనులేరె! వారలున్
వెలదులుగారె! మోహమొకవట్టి! తుదిన్ తలపంగనేహ్యమా.

చతు---(తనలో) ఈమెపల్కులు వినసెవ్వరో భోగవిరక్తిఁ జెందిన వేశ్యావధూటిగా గాన్పట్టుచున్నది. నెమ్మదిగా నడిగెద గాక! (ప్రకాశముగా) తరుణీ! నీనీతివాక్కులకుఁ జాలసంతసించితిని. నీవెవ్వతెవు. నీయుదంతం బాద్యంతంబుఁగాఁ దెల్పుము. వినవేడుకగుచున్నది.

రంభ—(నవ్వుచు) భూపతిలకా! నేను దేవవేశ్యను. పేరు రంభయందురు. కాపురంబు స్వర్గపట్టణము.

చతు---(హాశ్చర్యముతో) సుందరీ! గుఱ్ఱమెట్లయితివి?

రంభ-చ. నరవర! తుల్యుఁడన్మునివనంబున శ్రీహరికై తపంబుభీ
కరముగఁ జేయ, వజ్రినను గ్రక్కునఁ బంపినఁ నేగివానినే
నరిముఱిఁ జేసిపైఁబడిననాతఁడలింగిమహోగ్రవృత్తితో
తురఁగమవై చరింపుమనితా గ్రక్కినపామయినన్ శపింపఁగాన్

ఎట్టకేలకు దుఃఖించి శాపమోక్షణంబడుఁగ, నినువహించి సర్వలోకంబులు దిప్పితీసికొనివచ్చి విడచిన నెప్పటిరూపంబు నీకలవడునని కసరిపొమ్మన నారీతిసలుపనిట్లయితిని.

చతు—సురనారీమణీ! తప్పులు క్షమించెదవుగాక!

రంభ--రాజా! ఎంతమాట. పోనిమ్ము. ఈగతిజలసేతు బంధనం బేటికి? కాని, నీగు ణాతిశయంబునకును, నీపుణ్యాసంపన్నత్వంబునకును జాల సంతసించితిని. కా వున నెవ్వరికిఁ దెలుప రానిదియు, సర్వజన వశీకరంబును, సర్వ దేవతాకర్ష ణంబును, నిఖిలజగన్మోహనంబును, నిత్యలక్ష్మీకరంబును, మోక్షప్రదంబు నగు నారాయణ మంత్రరాజంబుపదేశించి మరియుఁ బోయెదంగాక!

చతు--దేవతాసువాసినీ! నీవు నాయెడంగలుఁగు కరుణాతిశయంబునకు నపార సం తోష భరితాంతః కరణుండ నైతి. శిరిరామోకాలొడ్డు వారుఁగలరా? అట్లనే జేయుము. సర్వసిద్ధుఁడనై యున్నవాఁడ.

రంభ--రాజచంద్రా! సునిశ్చల భక్తితో వినుము. (చెవిలోఁజెప్పి) పుణ్యాస్వాహా పా నీకు మంత్రసిద్ధి యగుంగాత! (అనిదివ్య విమానారూఢయై నిష్క్రమించుచు న్నది.)

(పట్టమహిషియగు కమలాదేవి ప్రవేశించుచున్నది.)

కమ—ప్రాణనాథా! నమస్కారము.

చతు--పట్టమహిషీ! దీర్ఘాయురారోగ్యమస్తు. ఇట్లుగూర్చొనుము.

కమ—(కూర్చొనుచున్నది.)

చతు--సతీమణీ! మనముద్దుల కుమార్తెయగు నవమోహినియు, కుమారరత్నంబగు గు ణసాగరుండును, సుఖులై యుండిరా! నీవు క్షేమంబుగ నుంటివిగదా!

కమ—నాథా! అందఱు క్షేమంబుగనుండిరి. మీరయిదు రోజులక్రిందట వేటకేగి నారనియు, నచ్చటనొక మాయాశ్వమెక్కినది గగనంబునకుఁ బఱచెనని వారు విని యిన్నిదినంబుల నుండియు, విచారించుచు మీరిప్పుడే వచ్చితిరని తెలసి చూడవచ్చితి.

చతు--ఔను! నీవువినినదంతయు సత్యము.

కమల--మీరారోజున నశ్వారూఢులై పోయి యింతదనుకఁ దడయుటకుఁ గారణ మేమి?

చతు--చెలియా! చెప్పెదవినుము. నేనారోజున వేటకేఁగి తుల్యాశాపంబున, దంష్ట్ర గుఱ్ఱంబై, వచ్చినఁగని, దానినారోహణముసేయ నదిగగనంబునకెగ సివాయువు వేగంబు నతిక్రమింపుచుఁబారి సగరజాంతనవ మోక్షజనన మూలంబైన మం దాకినీనదిందాటి, లక్ష్మీశ్వయుండు, శయనించు, దుగ్ధవారిధింగడచి, దేవతావి

ట విలాసినీ సంచారంబగు సురాలయంబు విడచి, బృహద్భాను పురంబగు నగ్ని వ్యాప్తి నగరంబుఁ గాంచి, సంయమినీ నగరంబు త్తరించి, నైరుతీ పరిపాలితంబగు పుణ్యావతీ తీరంబుఁ జూచి, త్రిపథసూర్యనందన, కృష్ణవేణ్యాది నదీసంగమంబున, వరుణున కిరవగు, నమరావతిఁ జూచి, పవనిషీనాయక నివాసంబగు నలకాపురంబు దర్శించి, చండభానుమండలియైన, యీశానుఁ గని శిరశ్శశాంక, రేఖాలంకృతుండగు శితికంఠుని కైలాసంబు వీక్షించి దివ్యజ్యోతి రాశాంబగు, భానుని యనుగమించి, రోహిణీప్రియుండగు చంద్రుని సేవించి, గరుడ యక్షసిద్ధసాధ్య కింపురుష బ్రహ్మర్షి పరివేష్టితుండగు బ్రహ్మకు నమస్కరించి, మన్ననలంబడసి, హేమభూమీ ధరంబు పలకించి, శుద్ధోదక సముద్ర మధ్యంబున నున్న శ్వేతద్వీపం బవలోకించి, యచ్చట విష్ణుమూర్తికిం బ్రణమిల్లి, సముద్రతరణం బొనర్చి, చతుర్థ వ్యూహాధిపతియగు శేషశాయికిం గేలు మోడ్చి, దధిఘృత సుధేక్షురసలవణ నీరధులలంఘించి, భరతఖండోర్ధ్వభాగంబుననున్న కుండిన నగరంబుపై నుండివచ్చి నేటికి నారాజ్యంబు సేరితిని. అంతట నర్తింప వేనోళ్లఁబిలువకనైనఁ బంచముఖ బ్రహ్మకైన నలవిగాని ప్రభావంబుల నాయుత్త మాశ్వంబునేను, డిగుటలోడనే, రంభరైయె యమోఘుంబగు మంత్రంబుపదేశించి, దివ్యవిమానారూఢయై దేవలోకంబున కేవుపచ్చునప్పుడే చనియె. ఇదియేనావృత్తాంతము.

కమల—మనోహరా! మీరుమరల నాకంటబడినందులకుఁ జాలసంతసించుచున్నాను.

(హరిస్మరణసేయుచు నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

నార---కవిరాజ విరాజితము.

దశరథనందన! తాటకమర్దన! తాపసవందితసత్యహరా!
పశుపతిచాపవిభంజన! గౌతమవామజలోచన పాపహరా!
శశిధర వాసవసంస్తుతమూర్తి! విశాలయశోధన! శౌర్యనిధీ!
దశముఖ ఖండన! దర్పకరూపక! ధైర్యసురాచల! దాశరథీ!

చతు—(లేచి) సుగమునీంద్రా! నమస్కారము.

నార—నారాయణ. నారాయణ.

కమ—బ్రహ్మమానసపుత్రా! వందనము.

నార.--నారాయణ. నారాయణ. నారాయణ.

చతు—ఋషీంద్రా! ఇట్లు కూర్చొనుఁడు. (పీఠమునిచ్చుచున్నాడు.)

నార—(కూర్చొని) రాజా!

గీ. ప్రజలకెల్లనుసుఖమె! నీపాలనమున
నడుపుచుంటివెధర్మంబుబుడమిమీఁద
శుభమె? నీదేవికినినీకు. శోభనంబె?
బాంధవులకెల్లఁజెప్పుభూపాలతిలక!

చతు—మునిచంద్రమా! భవదీయాశీర్వచనంబున నందఱు సుఖంబుగానున్నారము. కొఱంతలేక నాపాలనంబున ధర్మదేవత నాల్గుపాదముల నడచుచున్నది.

నార—నారాయణ. నారాయణ. (తనలో) నన్ను ముక్కలు చేసినను, రహస్యము నాకడుపులోఁ దాగదు. అట్లు దాచిన నాకడుపు పూరీవలెనుబ్బును, వృద్ధాప్యము వచ్చినప్పటికి, యిప్పటికివరకు నెచ్చటికేగినను, యొద్దియో పిడుగువంటి వర్తమానంబె చెప్పుచుంటినిఁగాని యెన్నఁడూ, యెచ్చటనూ శుభవార్త తెల్పిన పాపమునఁ బోలేదు. ఇప్పుడతి సంతోషముతో నిష్టాగోష్ఠినిఁ బొద్దుపుచ్చుచున్న నీతనికి గృష్ణుప్రతిజ్ఞాప్రకారం బెఱింగించుటకు నోరురాకున్నది. చెప్పకపోయిన నాకుఁగష్టము. చెప్పిన నీతనికిఁ గష్టము. వెలకాయగొంతుకఁ బడినట్టు నాకేమియుఁ దోచుటలేదు. ముందునాకుఁ జాలపనియున్నది. (ఆలోచింపుచు) కానిమ్ము వచ్చినపని త్వరలోముగించుకొని పోయెదఁగాక!

చతు—మునికులతల్లజా! ఏమకన్నదురఁ జొచ్చెను. మీరాకకుఁ గారణంబేమి?

నార—(తనలో) బాగుగానున్నది. ఈతనికి దివ్యశకునంబులగుచున్నవి. (నవ్వుచు) ఎవ్వరూ లేరుగద! (ఇటునటుఁజూచుచు) రాజా! నీతో నొక పరమరహస్యంబుఁ జెప్పవచ్చితి.

చతు—చాలసంతోష మయ్యెడి. దేవీ! మరలవత్తువుగాని నీసౌధంబున కేగుము.

కమల—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

చతు—దేవఋషీంద్రా! అపరమరహస్యమేదియో శెలవిండు?

నార—(తనలో) అకటా! ఈతనికీ పిడుగువంటి వార్తనెట్లు దెల్పుదును! (ప్రకాశముగా) నారాయణ. నారాయణ. రాజేంద్రా!

సీ. నిన్నుఁజూడంగదుఃఖంబునెగడుచుండె
ధర్మమూర్తిఁ నీకురాఁదగినయట్టి
యాపదిదియనిచెప్పనీయాత్మయెంత
తల్లడిల్లునో? యేమందుదైవఘటన.

చల్లకువచ్చి ముంతదాచుటేల! చెప్పెదవినుము. నీవు మాయహయంబునెక్కి చతుర్దశ భువనంబులుఁ దిఱిఁగి గగనంబునఁ గుండిన నగరోపాంత యమునానది మీఁదనుండి వచ్చుతఱి నీగుఱ్ఱము నైమొగ్గంబునం, బుట్టినయురఁగుయనిల వశంబున, యమునలోఁ బ్రభాత సూర్యునకు జలతర్పణంబొసఁగు శ్రీకృష్ణుని, జలాంజలిలోఁ బడినఁ జూచి, సాక్షాద్విష్ణుండగు కృష్ణుండు మైమరచి, మైలఁబడితినని.

మ. కనులన్ నిప్పులురాలనల్దిశలుచీకాకైపడన్ దేవతల్
వణకన్ ధారుణిదద్దరిల్లఁగనుకోపాటోపముప్పొంగ, నే
మనుజాశ్వంబిటుజేసె, వానిననిలోమాసంబులోద్రుంతునే
ననుచున్ ఘోరప్రతిజ్ఞఁబట్టెజనపాలా? చక్రధారన్ వడిన్.

కావున నీయాత్మ సంరక్షణకైతగు నుపాయం బాలోచించుకొనుము. నేను పోయివచ్చెద. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

చతు---హా! దైవమా! (మూర్ఛిలిలేచి) హా! విధాతా! క్రూరహృదయా! నాకిట్టి చావు విధించితివి? ఇట్లుజరుఁగునని కలలోనైన ననుకొనలేదు.

ఉ. ఏటికివేటకేగితినొ? యేటికిగుఱ్ఱముకానుపించె, నే
నేటికినెక్కినాఁడ! కట? యేటికినన్గొనిపోయె? కృష్ణుఁడా
యేటికినేటికేగ! హయమేటికినాపయిఁబారె? నోటిను
ర్వేటికికృష్ణుచేతఁవడె! నేటికినిట్టిదిపుట్టె! దైవమా!

అక్కటా?

ఉ. న్యాయమునెంచకుండయదునాయకుఁడాగ్రహవృత్తికుత్తుకం
గోయఁగఁబూనె! నేరిఁగనుఁగొందునికెవ్వరుకాతురీమహో
పాయము. బ్రహ్మనానుదుటవ్రాసెనకాలపుమృత్యువంచునా
హా! యిఁకనేమనందుహరికడ్డె? త్రిలోకములందుఁజూచినన్.

హా! కృష్ణా! జగద్రక్షకా!

చ. తురగమువచ్చినన్నటులకోకొనిపోవు చెఱుంగ, నీవు భా
స్కరునకుఁ దర్పణంబిడుటఁ గంటివె? ఫేనముజారివచ్చి, నీ
కరవనజంబులోఁ బడుటఁ గాంచనకారణకోపమూని, నా
ద్వరఁ గతిఁ జంపఁ గాఁ బ్రతినఁ బట్టిన లోకము మెచ్చునా? హా కి?

సీ. ధర్మంబు నాల్గుపాదములను నడపుచు
నింపుగా రాజ్యంబు నేలుచుంటి
కలధారుణీశులతాదలలు వంపుచు మ్రొక్క
నింపుగా రాజ్యంబు నేలుచుంటి
నగ్రవర్ణంబులనతిభక్తిఁ జూచుచు
నింపుగా రాజ్యంబు నేలుచుంటి
ధరణీజనంబు మోదముతోడఁ గొలువంగ
నింపుగా రాజ్యంబు నేలుచుంటి.

గీ. మంచిరాజితఁడనఁగను మించుకీర్తి
నెంతయును సర్వరాజ్యంబు నేలుచుంటి
యిట్టినను జంప నెంచితి వేమనందు
పాలితాఖిలలోకభూపాలచంద్ర!

ఆహా? ఎంతహానికినిఁ గాలమొక్కరీతిగాఁ జనదుగదా? పూర్వజన్మంబున నే మహాత్ముల నిడుమలఁ గుందించితినో నాకిప్పుడనుభవింప వలసివచ్చినది. హా? కృష్ణా? బ్రహ్మమహేశ బృందారకాధిప గరుడ గంధర్వాదులకే నీకుఁ గేలుఁదోయి జోడింప రాజమాత్రుండనగు నేనెంత? అతిదూరంబున నుండివచ్చుచుండుటం జేసి యలసటచే గుఱ్ఱపుముఖంబునఁ బుట్టిన ఫేనంబు కాలవశంబునను, గాలివశంబునను, ప్రాక్కర్మవశంబునను, జారి నీచేదోయింబడిన నిట్టి ఘోరప్రతిజ్ఞఁ బట్టుట ధర్మమేనా? చెట్టునం గాచిన పిందియూ, త్రుంచుటకు? ఎంతకఠినమానసుండవైతివి? శిష్టజనరక్షణంబును, దుష్టజనశిక్షణంబును, సలుపుదువను బిరుదునామంబులు ధరించిన నీవే యిట్టియధర్మంబుల కొడిగట్టిననిఁక భూలోకంబునధర్మంబడుగంటకుండునే? నిన్నుగానక నీచేదోయిలో నుమియు నన్నునీవు శిక్షించుట ధర్మపథంబుగాని జ్ఞానమొఱుంగనిచతుష్పాజ్జంతువు నోటినుండిజారిన, నురువునకా నన్నుంజంపి నాయాలుఁ బిడ్డలకు వి

యోగదుఃఖంబు గల్పింప నెంచితివి? ఎట్టి ఘోరప్రతిజ్ఞఁ బట్టితివి? హా! దీనదయా-పరా! హా? యదువీరా! ఇఁక నాకు దిక్కెవ్వరు? ఎవ్వరివేడుకొందు? ఏమిసేతు? హా! భగవంతుఁడా నీకృపఁదప్పినదా! నీకంటికి నేనుబరువైతినా? (అనిమూర్ఛిలుచున్నాఁడు)

(కమల ప్రవేశించుచున్నది.)

కమల—(దుఃఖించుచు దగ్గరకేగి) ప్రాణకాంతా! ప్రాణకాంతా! ఇంత దనుక నారదునితో సరస సల్లాపంబులాడుచుంటిరే! ఇంతలోనిట్లు దీనవదనులై మూర్ఛిలియుండుట కంత కారణంబేమున్నది? కలహాశనుం డేమైన కీడువార్తదెలిపెనా! లేకున్న భువనదీప్తంబగు భవన్ముఖాబ్జంబు వాడియుండుటకు హేతువేమి?

చతు—(లేచి దుఃఖముతో గౌగలించుకొని) ప్రియామణీ! ప్రియామణీ!

గీ. భువినిక్షీరోదకన్యాయమునను మెలఁగు
మనకు నెడబాటు సంభవించెను లతాంగి.

కమల—(దుఃఖముతోఁ గౌగలించుకొని)

,, ,, యింతలో నేమివినినారలిట్లువలుకఁ
గారణంబేమి! చెప్పుమాధారుణీశ!

సీ. కలిమిలేముల కెప్పుడలఁకకనిచ్చలు
భక్తిజూపెడునది భార్యకాదె!
కష్టసుఖములందుఁగనిపెట్టి ప్రేమతో
బాలించునది చూడ భార్యకాదె!
మనమునను న్నట్టివనటఁ బాపుచు సౌఖ్య
పదవి జేర్పఁగఁజాలు భార్యకాదె!
యువనిలో భర్తకు నపకీర్తి సత్కీర్తిఁ
బడయ గారణమెల్ల భార్యకాదె!

గీ. యిహపరంబులయందెప్పుడెంచిచూడ
పడఁతియాధారమౌను మాభర్తకెప్పు
డట్టినాతోడ లోపలి గుట్టువిడచి
హృదయమున భీతిఁ దెల్పుముసదయహృదయ

చతు—(దుఃఖముతో) హా! ముద్దులగుమ్మా! హా! నాసహకారిణీ! హా! నాజీవితేశ్వరీ!

మ. కలలోనైననునన్నుఁబాయకను, సౌఖ్యంబిచ్చుచుఁ గ్రీడలన్
వలపుంజూపుచు, సంతసంబిడుచు, నవ్యప్రేమఁబుట్టించుచున్
దళమాకోర్కుల కెల్లమూలమ ఋహృద్యంబైననీకూర్మికా
గిలిదూరంబఋపోయెనాకుకనకాంగీ! కృష్ణుమూలంబునన్.

హృదయేశ్వరీ! ఏమనిచెప్పుటకు నోరాడకున్నది. దంభాశ్వంబెక్కి త్రిలోకసంచారంబొనరించి, గగనమార్గంబున యమునపైనుండి వచ్చుచుండ, నాగుజ్జుపునోటినురువు నాదురదృష్టవశమున యమునలో సూర్యునకుఁ దర్పణంబిడు, శ్రీకృష్ణుని జలాంజలిలోఁబడ, నాతండు, నన్నొకనెలలోఁ జక్రంబునఁ ద్రుంప ఘోరప్రతిజ్ఞ బట్టెనని నారదుండు చెప్పిపోయెను. నేనుద్రుంగుటకు శంకింపనుగాని నీకుమారమై పోవుచుంటినను కడుపుకోతచే దుఃఖింపుచుంటిని.

కమల—(దుఃఖింపుచు) హా! నాథా! నారదుండు వచ్చుటతోడనే నాగుండెలో పెద్దడాయి పడినది. నారదా! యీశుభవార్త చెవిని బడవేయుటకా వచ్చితివి? అందుకొరకేనా! నన్నుఁ బంపివేయంబంచితివి? మాయాశ్వమా! తలపని తలంపుగా నాప్రియునకు నాజీవితేశ్వరునకు నకాలమృత్యువైతివా! హా! కృష్ణా? వాయువశంబున గుజ్జుపునోటినురువు జారిపడిన నింత ప్రతిజ్ఞ బట్టవలెనా! నీశౌర్యంబునకు, నీచక్రంబునకు నీతఁడొక్కఁడే యీభూలోకంబునఁ గానుపించెనా? హా! నాథా? హా! నాథా?

సీ. చలిచీమనైననుఁజాద్రొక్కియుంగవు
పాదాబ్జమునసెప్డుప్రాణనాథ!
కలలోననైననవ్వులకైననేవేళ
బలికిబొంకెరుఁగవుప్రాణనాథ!
దగ్గరజనమెంతతప్పొనర్చినఁమీారి
పన్నెత్తిపలుకవుప్రాణనాథ!
దుష్టాత్మురెవరైనదూషింపగాఁగ్రూర
భావంబుఁజూపవుప్రాణనాథ!

గీ. ధర్మకార్యంబటన్న ముందరనడుంగు
బరుపుదువు వెన్కదీయకఁ బ్రాణనాథ!
యట్టినీకిట్టియాపదలల మెనకట!
యేమనందునికేగతి! యేదిదారి!

ఉ. హా! సుకుమార! హా! నరవరాగ్రణి! హాసకలార్థికల్పకా!
వాసవభోగ! హా! దివిజవందిత! హా! కరుణాపయోనిధీ!
హా! సుజనైకలోల! సుగుణాకర! కృష్ణుఁడునీదుకుత్తుకం
గోసియు, నాకునీపసుపుకుంకుమదూరము సేయ నెంచనే.

ప్రాణనాథా! ప్రాణనాథా! (గొల్లునయేడ్చుచు.)

సీ. ధరనుతింపగస్వయంవరమునననుఁదెచ్చి
వేడుకతోఁబెండ్లియాడినావు
కలనైనగట్టిగాపలికియెఱుంగని
ప్రేమతోనన్నాదరించినావు
యెన్నితప్పులుసేయమన్నించికృధలేక
మించెడికృపగారవించినావు
యలరిక్షీరోదకన్యాయంబుననుఁగూడి
యంచితసుఖముదేలించినావు.

గీ. కోరునవియెల్లనాకొడఁగూర్చినావు
హెచ్చుగాజూచిగౌరవంబిచ్చినావు
యట్టినిన్బాసియెటులుందునవనిమీఁద
నిపుడునీతోడిలోకమైయేగుదాన.

ఓ? భగవంతుడా? ఓ! శ్రీహరీ? నిష్కారణంబుగ నామగనింజంపి నన్నన దంజేసి యేడ్పించి యుసురుఁ బోసుకొన నీకుఁదగునా? యాదుతోడుం బుట్టువా? నాకుపతిభిక్షపెట్టవా? సర్వభూతంబులారా? నాప్రాణనాథునిఁ గాపాడరా?

సీ. ముల్లోకములనేలుమూలవిరాట్టులై
పుట్టినయట్టిత్రిమూర్తులార!
యుదయాస్తమానముల్ మదిమఱ్వకనుమింట
సంచరించెడుసూర్యచంద్రులార!
భగవత్స్వరూపులై బహుపుణ్యలోకముల్
పాలనసేయుదిక్పాలులార!
యాకలిదప్పికనవయకచిరంజీవు
లై వెలింగెడుదివిజౌఘులార!

గీ. కావరయ్యనానాథునిఁగరుణతోడ
గరుడగంధర్వయక్షకింపురుషులార!
ధర్మదేవతలార! వేదంబులార!
కావరేమాడ రే పేగబ్రోవరారె?

ప్రాణనాథా? పట్టెడుబొట్టు పసుపుతో మీచేతిమీఁదుగా బోయెదనను కొంటినిఁగాని యిట్లుజరుగునని కలనైనఁ దలంపలేదు. పూర్వజన్మ పుణ్యంబులేకుండ లోకంబున నావంటి నిర్భాగ్యురాలికి పుణ్యస్త్రీ మరణంబు సిద్ధించునా? జీవితేశా? భూలోక రాజదేవేంద్రా?

గీ. జన్మజన్మంబులకునైనజగతినాకు
నిన్నుఁబతిసేయుఁగాతవాణీధవుండు

చతు—" "యెన్నిజన్మంబులెత్తినసన్నుతాంగి
నిన్నుసతిఁజేయుఁగాతవాణీధవుండు.

(దుఃఖించుచు ధైర్యంబవలంబించి) తన్వీమణీ? విచారింపకుము.

ఉ. ఉత్తమమైనక్షత్రియునకుర్విని౺బుట్టుకతోడబాత్రిగా
నెత్తురుకూడుగానిధరణీశ! సుఖముండునెతిన్నతిండిలో
పత్తువఁజేయునే! తలపసంగరమందునఁజావుదప్పునే
చిత్తమునందలంపనసిజీవనమెప్పుడుమత్తకాసినీ!

అదియునుం గాక.

ఉ. ఎట్టిమహానుభావునకు నెంతటిపుణ్యునకైన నెంచఁగా
నెట్టిమహామహీంద్రునకు నెంతటిశూరునకైనఁ బుట్టినన్
గిట్టుటఁదప్పదెప్పటికిఁ గీర్తియె నిల్చును, పూర్వులెల్లరన్
గట్టుచు నూగుచుండిరొకొ? నాశము నొందక లోకమందునన్.

కమల—(విచారించుచు) కృష్ణుండు సాక్షాద్విష్ణుండుగాని సామాన్య నరుఁడు కాఁడు. ఆతనియెదుట బ్రహ్మరుద్రాదులైన నిలువలేరు. కాబట్టి యీ మెట్ట వేదాంతములఁ గట్టిపెట్టి, శరణుజొచ్చిన నాతఁడు కాపాడఁగలఁడు.

చతు—(కోపముతో) హృదయేశ్వరీ! ఏమియుపాయంబు చెప్పితివి?

చ. నరపతులెల్లనవ్వఁగ, మనంబులబంధులుసిగ్గునొందుచున్
శిరములువంప, శౌర్యకులశీలములెల్లనువీటిఁబుచ్చి, య
స్థిరమగుమేనికై, భయముఁజెంది, వనంబులనాలమందలన్
గొటియలఁగాచుచుంబ్రతుకుగొల్లనికిన్ శరణంబుఁజొత్తునే.

క. హరిచేతరణమునంబడ
సురపురికేగుదును మోక్షసుఖములఁగాంతున్
హరినాహవమునఁగెల్చిన
ధరనాచంద్రార్కకీర్తిఁదనరుదుతరుణీ.

ఎట్లయినను మంచిదే! జయాపజయంబులు దైవాధీనంబులుగదా.

కమల—మనోబాంధవా! అట్లయిన మనరాష్ట్రంబునంగల సకలసామంత రాజవర్గంబులను సహాయంబొనరించి కొని యాయోధనంబొనర్పుడు. సాహసేలక్ష్మియను సత్రుతి వాక్యమూరకపోదుగదా! (ఆలోచించి) నాధా! మాయాశ్వత్థామనపుట్టుముంచినరంభ మీకు సర్వదేవతాకర్షణంబను నారాయణ మంత్రంబుపదేశించి యరిగినదని చెప్పితిరిగదా! దానివలన మీకుజయంబు సిద్ధించు. మీరిప్పుడు నిష్ఠాపరులై యామంత్రారాధనం బొనర్పుడు.

చతు—ప్రియామణీ! బాగుగాజ్ఞాపకముఁ దెచ్చితివి. ఆమంత్రోచ్చాటన నారాధనఁ జెవ్వారు వినఁగూడదు.

కమల—హృదయేశ్వరా! మీకుజయంబగుఁగాత! నేనుపోయివచ్చెద.

(కమలాదేవి నిష్క్రమించుచున్నది.)

చిత్ర—పోనిమ్ము. సురలోకసంవాసినియైన రంభనన్నింతవరకుఁదెచ్చినను, కీడులో మేలన్నట్లు, మంత్రంబుపదేశించి పోయినది. దీనివలన మహాపరాక్రమవంతుండని పేరుఁబొందిన, యింద్రునాకర్షించెదఁగాక! (అనిమంత్రంబుస్మరించుచు.)

మత్తకోకిల.—

బోవవేసురలోకపూజితపూతపాదసరోరుహా!
కావవే! త్రిదివాధిపా! సురకామినీహృదయప్రియా!
రావె! శౌర్యనిధాన! భూరిపరాక్రమోన్నతవిక్రమా!
దైవరాయ! కృపానిధీ! వరదాయకా! సురనాయకా!

(కండ్లుమూసిజపించుచు.)

సీ. శిరమునకల్పకతరుపుష్పములతోడ
డంబుమీరెడికిరీటంబుతోడ
విరిదమ్ములంబోలువేయికన్నులతోడ
గేలఁబొల్చారుదంభోళితోడ
ననిశంబుగొల్చెడియమరబృందముతోడ
సరసమాడెడిశచీతరుణితోడ
దివ్యమాణిక్యసందీప్తదేహముతోడ
విధునినవ్వెడుముద్దునుదుటితోడ.

గీ. గరుడగంధర్వయక్షకింపురుషసిద్ధ
సాధ్యబృందంబుతోడహాసంబుతోడ
దర్పముప్పొంగనైరావతంబునెక్కి
యమరనాయక! నాకుప్రత్యక్షమగుము!

(ఇంద్రుఁడు సాక్షాత్కరించుచున్నాడు.)

చిత్ర—దేవేంద్రా! నమస్కారము.

గీ. అరయయజ్ఞాదిక్రతువులకాద్యుఁడెవఁడు
హవ్యకవ్యంబులకు నెల్లనధిపుఁడెవఁడు.
స్వర్గసౌఖ్యంబులిచ్చెడిభవ్యుఁడెవ్వ
డట్టినినుఁగంటినఘములనడపఁగంటి.

ఇంద్రు-నరనాథా! కడుసంతసంబయ్యెడి. నీవునావలనంగోరు యభీష్టమెద్ది?

చతు--ఉ. నన్ననిమిత్తక్రోధముననందకుమారకుఁడావహంబులో,
బన్నఁగద్రుంపఁగాఁబ్రతినబట్టినఁగక్కున, నిన్నుఁగూర్చియా
పన్నుఁడనై జపించితినిభక్తినిసత్కృపఁజూపినన్నువే
గన్నులవేల్పః భీతిదొలగంగనుజేసియుఁగూర్మిగావవే.

ఇంద్రు—చతుర్థనా! చాలవిచారముగానున్నది కాని, సాక్షాద్విష్ణుండగు కృష్ణునితో
నెదిరించి నిన్నుఁగాపాడఁ ద్రిలోకంబుల నెవ్వరుసమర్థులు!

మ. అరవిందాసనుచేవరాళిగానిబ్రహ్మాండంబుచీకాకుఁగా
పరగంజేసినదేవవైరులనుశుంభచ్ఛార్యమొప్పంగ, భీ
కరచక్రంబునమాటమాత్రమునభంగంబొందఁగాద్రుంచెనా
హరినింగెల్చుట?నీకు, నాకు, దరమే! యాయోధనోర్వీస్థలిన్.

మఱియుఁ జెప్పుటకు సిగ్గుచున్నను, నీకొకసంగతి దెల్పెదవినుము.

మ. తనభామామణిసత్యభామకువినోదక్రీడకై స్వర్గమం
దునఁబొల్పారెడిపారిజాతతరువున్ దోర్దర్పమొప్పంగ, గొం
చునుబోవన్ గనినేనుమార్కొనఁగనన్ గోపించి, ప్రాణావశి
ష్టునిఁగాఁజేసినకృష్ణుగెల్చినిసురక్షుంజేయనాశక్యమే?

చతు---పురందరా! దేవకీతనయుండగు కృష్ణునకును, నీకునురణం బెట్లుకలిగినది? వి
నవేడుకగుచున్నది.

ఇంద్రు-రాజా! ద్వారకలో కృష్ణుడొకనాడు రుక్మిణీగృహంబుననుండ బదరికాశ్రమ
వాసులగు భరద్వాజ, కణ్వ, కశ్యప, వశిష్ట భృగు వామదేవాదిమునులు, దర్శం
పనేగిన వారలంజూచి యాగమన కారణంబడిగిన వారునరకాసురబాధం జె
ల్పి దుఃఖింప, రక్కసుందునుమ్రతినఁబట్టి, మునులకభయహస్తంబిచ్చి, పం
పించి, సత్యభామతో గరుడారోహణం బొనర్చి, ప్రాగ్జ్యోతిష పురంబున న

రకునిసంహరించి, కుండలంబుల నదితికినిచ్చి, దివంబున దివసత్రయంబు వసింప నొకనాడు శచీదేవి, సత్యభామను విందునకుఁ బిలుచుకొనిపోయి, సరసస్సల్లాపంబులఁ బొద్దుపుచ్చుతఱి నామె చేఁత పారిజాతప్రసూనంబులం గాంచి సత్య యిమ్మని వేడ, స్వర్గపుష్పంబులు మనుజసతుల కియ్యఁగూడదని బదులుసెప్పిన, కోపించి విడిదికరిగి, కృష్ణునితోఁ దెల్ప, నాతండు శచీగర్వంబుడిపి, పారిజాతంబు పెకల్చి తెచ్చి, గరుడినిపైబెట్టి సత్యతోఁగూడ పోవుచుండ దంభోళితో నేనడ్డుపడి మోహాటించ నాపీచంబడంచెను. కాన నానరకాసురభంజను నేనుజయింపజాలను. పోయివచ్చెద. ఇఁక నన్నుఁబిలచిన నిన్ను శపింపకమానను. (అంతర్ధానమగుచున్నాఁడు.)

చతు—(నవ్వుచు) ఆహా! ముక్కోటిదేవతల కధిపతియనియు, బహుశౌర్యవంతుండనియు, వినిశరణంబు వేఁడ, సిగ్గులేక, కృష్ణుని జయింపఁ జాలననియు, నేనుమరల పిలచి బాధింపకుండ శపింతుననియుఁ జెప్పి భయపడి పాఱిపోయెను. ఏమి యీతనిశౌర్యము?

సీ. కేలనున్నట్టిదంభోళి రాల్మలపఁగ
ధరియించె శత్రులఁదరుగఁగాదు
వేశ్యలయందంబు వీక్షింపవేఁగన్ను
లనుఁదాల్చెనరిఁజూచుపనికిగాదు
గౌతమఋషిపత్నిఁ గౌఁగలింపఁగఁ దెల్వి
గలదంతె! రణమునఁ దెలివి లేదు
మునులపై యధికారమును జూపుటకెగాని
వైరులపైఁజూపపనికిరాదు.

గీ. యింద్రుఁడననేమొయనుకొంటినిపుడు తెలసె
నట్టిడాంబికమే కానిబలమునున్న
యిట్టివానికిసురరాజ్యమిచ్చినట్టి
వాణ్ణిపరమేష్టిసనవతెలివినేల!

ఇతనివల్ల నేమాయగునని నిష్కారణంబుగా మాటఁబోఁగొట్టుకొంటిని. (విచారించుచు) ఇఁక నన్నుఁగాపాడ సమర్థులెవ్వరు? (ఆలోచించుచు) మదల రంభాపత్తమంత్రప్రభావంబున బార్వతీశు నాకర్షించెదఁగాక! (మంత్రంబు జపించుచు.)

సీ. తెల్లుపైనతల్లపైనిపాలుపారుగంగతో
కలితమౌనెలవంకచెలువుతోడ
గడుమలినంబైనగరళకంఠముతోడ
కేలనుముమ్మొనవాలుతోడ
నురసీమనొప్పెడియురగహారముతోడ
విమలంబులౌకుండలములతోడ
లోకపరినుతియింపనుబ్బుడెందముతోడ
బ్రకటకపాలమాలికలతోడ.

గీ. బ్రమథగణములుభక్తితోబ్రణుతులిడఁగ
వెల్లయాబోతుపైనెక్కియుల్లమలర
హైమవతిఁగూడిహాస్యంబులాడుకొనుచు
నాకుబ్రత్యక్షమగుము! పినాకపాణి!

(శివుఁడుసాక్షాత్కరించుచున్నాడు.)

శివు—రాజేంద్రా! నీవాంఛితంబెద్ది?

చతు—(నమస్కరించి.)

ప్రియంవదావృత్తము.—

కనుమిదిజనార్దనుఁడకారణముగాన
న్ననిమొనవధింతుననియాగ్రహప్రతిజ్ఞన్
గొనఁగననుగాతువనికోరితినినిన్నున్
మునివినుత! రుద్ర! ననుబ్రోవుముబిరానన్.

శివు-ఉ. భూవర! కృష్ణుతోఁదొడరిపోరిరణస్థలిఁగందకుండనిన్
గావఁగఁజాల! బాణకదనంబుననాతనిబాణశక్తియున్
జేవయుఁగంటినేరికినజేయుఁడుచక్రముజేతనుండినన్
నీవునునేనుఁబర్విడక, నిల్వఁగశక్యముగాదునమ్ముమా.

చతు—రాజశేఖరా! కృష్ణునకును నీకును సంగరంబెట్లు కలిఁగినది చెప్పుము.

శివు—రాజశేఖరా! మద్భక్తుండగు బాణాసురుని కొమార్తెయగు నుషాసతీమణి కలలోఁగాంచిన యనిరుద్ధుని రావించి, యాతనితోఁ గలయఁబెట్టింగి, యాతని పైరణంబునకుం దొడర, నారదునివలన శ్రీకృష్ణుండెఱింగి, యనికిగడంగిన, నా భక్తుండు నన్ను సహాయంబుఁ గోరవల్లెయని, నే నాతనితో బోర, తనచక్రంబున బాణుని సహస్ర కరంబులు ఖండించి, నన్ను చిక్కువరచి, చివరకు యుంషాకన్యను ద్వారకకుఁ దీసికొనిపోయె. కావున నేను నిన్నాతని బారికుండి తప్పింపఁజాలను. నాయాసవిడచుకొనుము. నేనుపోయివచ్చెద. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

చతు—ఆహా! యింద్రుని బిలచిననట్లయ్యె, పోనీశివుని బిలచిన నిట్లయ్యె.. (కోపము తో) యాదవుండగు కృష్ణునిజయింపభీతివడి పారిపోయిన దైవంబుల మిమ్మే చూచితిని. ఆహా! శంకరా! ఏమి! నీపౌరుషము?

సీ. నగమాడుఁదనముతోసంచరించెడునీకు
శూలమెందులకోకోకేలఁదాల్ప
నెల్లరునగబిచ్చమెత్తుజోగికినేల!
పౌరుషంబైనట్టిపాశుపతము
చెలఁగిస్మశానముల్సేవించునీకు ది
క్పాలనంబిచ్చె నెవ్వండుచెపుమ
పరిపంధితోబోరనరుగుపీరునిఁబోలె
గవచాస్త్రతూణీరగణము లేల?

గీ. ప్రమధభటులేల! నీప్రభుత్వంబదేల?
పరశువనబ్రహ్మాండంబుప్రద్దలగున
టంచురమ్మంటిగానియీయాదుకులునకు
భీతివడుదంచుఁదెలియనిఁబిలతునొక్కొ!

ఆహా! ఇంతబ్రతుకు బ్రతికి తుదకింటివెనుకఁ జచ్చినట్లు నాకొకగొల్లవాని చేతులోఁ జావవలసి వచ్చెనుగదా! (ఆలోచించుచు) దైవమా! ఇంకమిగిలినవాడు బ్రహ్మ, ఆతనిగూడ నామంత్రబలంబున నాకర్షించి చూచెదఁగాక!

(మంత్రంబుజపించుచు.)

చ. పలుకులబోటితోఁ, బసిడివన్నెలత్రో దులదూఁగుమేనితోఁ
పులుఁగుహాయిమాయితోఁడ క్రతుభుక్తతికొల్చెడుమూర్తితోఁడతోఁ
ల్పలుకులుపుట్టినట్టిముఖపద్మముతోఁ మురిపెంపునవ్వుతోఁ
నలువుగనాచతుర్ముఖుఁడునాకుఁగనంబడుఁగాత! సత్కృపన్.

(బ్రహ్మ సాక్షాత్కరించుచున్నాడు.)

బ్రహ్మ-నరనాథా! నీవు నావలనంగోరు యభీష్టమెద్ది?

చతు—(నమస్కరించి చేతులుఁజోడించి)

చ. వనరుహగర్భ! కర్మగతిఁ వారిజనాభుఁడకారణంబుగా
నని మొనద్రుంతునంచువిబుధాళివినంగఁబ్రతిజ్ఞఁబట్టెగా.
వున నెటులైన, నీకరుణబ్రోవుమునీశరణంబుజొచ్చితిన్
ఘనమగుకీర్తికల్గుననుఁగావుములోకములెల్లమెచ్చఁగన్.

బ్రహ్మ—(నవ్వుచు) క్షోణీవల్లభా! మంచివానింగోరితివి.

సీ. పురిటింటిపిల్లఁడై పాల్పారిపూతన
రక్కసిఁబడవైచినిక్కినాడు
పసిబిడ్డడై యుండిబండియైవచ్చిన
శకటాసురునిఁబట్టిచంపినాడు
యేడాదిబుడుతఁడై యింపారికొంపోవు
కడిఁదితృణావర్తుగెడపినాడు
పుడమిపై నడుగిడినడచుప్రాయమునమ
ద్దులనవ్వుచునుపీడద్రోచినాడు.

గీ. బకునివత్సాసురునిఁబడవైచినాడు
చిలువయైయున్నదానవుఁజీరినాడు
వత్సహరణునిననుభంగపరచినాడు
వానిగెలువంగనావశంబా! నరేంద్ర!

చతు—వాణీశా! అద్భుతంబయ్యెడి! సృష్టికర్తవగు నీవాతనిచే నెట్లుభంగపడితివి?

బ్రహ్మ—రాజా! ఒకనాడు శ్రీకృష్ణుం డాలమందల మేపుచు బృందావనంబున గోపికలతో చల్దులఁగుడువఁబోవ నాతని మహిమం బెరుంగందలంచి యావులను, లేగలను, గోపికలను, గోపబాలురను మాయముఁజేయ నాతం డెఱింగి

తానే వత్సంబులును, తానే గోపికలును, తానే గోపబాలురున్నై జనమ్మెం
నర్చుచుండ, నొకసంవత్సరంబగుడు, వచ్చిననాడు చతుర్భుజాకృతితో
చక్రకామోద కీశార్ఙకరుండై, కౌస్తుభోరస్కుండై, ప్రతిబాలవత్సంబు
లును గనంబడ, నేనమ్మహాత్ముని చరణంబుల కెరగి నేవొంగిలిన వానినన్ని
యు నాపాలదొంగకిడి మరలితి౯గాన నిన్నాతని బారినుండి నేను కాపాడ
జాలను.

(అంతర్ధానమగుచున్నాడు.)

చతు—బ్రహ్మశివేంద్రులన, నేమోయనుకొంటిని. ధీరవట్టినేతి బీరకాయలు. (విచా
రించుచు) హా! దైవమా! ఇ౯కనేమిసేతు! ముల్లోకంబులకు దిక్కగువారే
దిక్కులేకపోయిన యింకనన్ను రక్షింపదిక్కెవ్వరు,

(నారదుండు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

నార—తరళవృత్తము.

జలజలోచన! దానవాంతక! జానకీహృదయప్రియా!
కలశజాదిమునీంద్రవందిత! కౌశికాధ్వరరక్షణా!
ఖలనరాసురభంజనా! దశకంధరాంతక! కేశవా!
కలితకోసలరాజనందన! కావుమా! ననురాఘవా!

చతు—(పరుగిడుచువచ్చి పాదంబులమీ౯దవ్రాలి దుఃఖించుచు.)

ఉ. నారదమౌనిచంద్ర! సురనాథుడుశూలియు, సృష్టికర్తయు౯
బోరిరికృష్ణమూర్తిగెలువ౯ దపుశక్యము౯గాదటంచు, నె
వ్వారికదిక్కు, దారికనుపట్టదు. మంచియుపాయమొద్దియో
వారక౯జెప్పుదాకతమపాదములన్విడ౯నాడ౯జెప్పుమా,

నార—రాజేంద్రా! లెమ్ము. లెమ్ము.

చతు—చెప్పుడునవరంబిచ్చెడు దనుక లేవను.

నార—(నవ్వుచు) తప్పకనీకుపాయం బెరింగించెద లెమ్ము.

చతు—(లేచుచున్నాడు.)

నార—రాజా! ఏలయింత జేలవై పౌరుషంబును ధైర్యంబును౯ గోలుపోయెదవు?
కృష్ణుని నీవుజయించు తెరవు నీకు దెల్పువాడను. చింతింపకుము.

చతు—సురమునీంద్రా! బ్రహ్మాదులే జయించలేని కృష్ణుని నేనొక్కడ నెట్లుగెలు
తును!

నార—నేను చెప్పిన చొప్పున జేయుము. ఏమన. మహాపరాక్రమోన్నతుండగు, నర్జునుఁడు, వేటకేఁగి, యొక్కలేడిచే భంగపడి, దానిని వెదఁకుచు, బాణాసన పాణియై, వడఁగొట్టి, దారితప్పి, దాహంబునకై నీరంబు వెదకుచు, నిచ్చటికిఁ గూతవేటు దూరంబుననుండి పోవుచున్నాడు చూడుము. (చూపించుచు) నీవాలస్యము సేయక బోయి శరణని పాదంబులంబడి ముందుకృష్ణుని మాట చెప్పకుండ, మిషఁబెట్టి, యాతనిచే, రక్షింపవాగ్దానంబు సేయించుకొని, మరియు నీవృత్తాంతము చెప్పిన నీయభీష్టము నెరవేరును. నేనుపోయివచ్చెద, (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

చతు—(సంతోషముతో) నారదా! కలహభోజనా! ఏదియైన నూహానీకే తోచవలెఁగాని త్రిలోకంబుల నింకొకనికీ తెలివి తేటలెక్కడివి. ఈచాతుర్యమెక్కడిది. (దూరంబుగా పోయి చూచుచు) మంచిది. త్రిలోకవీరుండగు నర్జునుండు కూతవేటు దూరంబుననేయున్నాడు నేనిప్పుడేపోయి యాతనిఁగలసుకొందునుఁగాక!

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

(అర్జునుఁడు బాణాసనపాణియై, పరుగిడుచు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

అర్జు—(వగర్చుచు) ఆహా! దుష్టమృగంబెంత దూరంబలయించి తెచ్చినది?

బంధురవృత్తము.—

హరికరములవడఁబాడమెనుకడుదాహంబొదవన్ శ్రమనొందితిహా
చరణములధరణిపయి నిడినదువంజాలకయుంటిని, కెందులకా
హరిణము వెతకుటకనుపడదిక నేడకటనీరసముంగని వే
సరితి నిబడలితిబలముదరిఁగెనీచల్లనినీడనునిల్చెదగా!

ఆహా!

ఉ. చల్లనిగాలిసోకినను చల్లనిచెట్టులనీడగాంచినన్
జల్లనిమంచిసీళ్ళఁగవఁజాలినప్రాణము లేచివచ్చె, మే
నల్లనుఘర్మబిందులుదయించెను, పాంథులపాలిబంధులై
యల్లనహాయిహాయిగమదాళులుఝుంకృతిసల్పెడిచ్చటన్.

[తెఱలో]

మాంపాహి. మాంపాహి. త్రిలోకవీరా! యింద్రనందనా! మాంపాహి.

(వినుచు హాశ్చర్యముతో) ఏమిది. ఈయార్తధ్వని యెవ్వరిదై యుండనోపు. ఏఋషీశ్వరుల కేమహాత్ముల కేమియాపద వాటిల్లెనో కదా! (చేతులెత్తి) యెవ్వారెవ్వరు! ధర్మరాజసోదరుండగు నర్జునుండు ప్రతికియున్నాడు. ఏవ్వరో భయంపడకుడు. భయంపడకుడు. నేనిదేవచ్చుచుంటిని. (లేచుచున్నాడు.)

చతు—(పరుగిడుచు దుఃఖించుచు, వచ్చియర్జునునిపాదములపైబడి.)

చ. శరణుమహాత్మ! సర్వనృపసన్నుత! పాండునృపాలపుత్రకా!
శరణుసుపర్వపూజిత! ప్రశస్తయశోధన! వైరిమర్దనా!
శరణుకృపాళు! దీనసురసాల! మహోన్నతసద్గుణాకరా!
శరణుత్రిలోకవంద్య! హరశౌర్య! ధనంజయ! నన్నుగావుమా.

అర్జు—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమిది! పాపమీరాజచంద్రునికెట్టి మహాపాయము వచ్చెనోగదా! (తట్టుచు) రాజా! భయపడకుము. లెమ్ము.

చతు—(దుఃఖించుచు) పుణ్యస్వరూపా! నాకీ యాపత్సముద్రంబు దాటింపవచ్చిన సాక్షాద్విష్ణుండవుగాని కేవలనరుండవుగావు. నాకీయాపదం గడతేర్తునని నను భయహస్తంబిచ్చినంగాని నీపాదంబులు విడువను.

అర్జు—రాజా! కారణంబేమి?

చతు—(తొందరతో వణకుచు)

గీ. బలియుండొక్కడునను జంపం బ్రతినబట్టి
వచ్చితినినీదుశరణంబుం జొచ్చినాడ
తెరవులేదింకనీ వెనాదిక్కుసుమ్ము
మహితకృపతోడరక్షించుమా! మహాత్మ!

అర్జు-ఉ. భూవరభీతినొందకుము, ప్రోచితి? కాచితి, మాటనమ్ము నీ
కేవిధమైనలోటుజని యింపదుచూడుభవద్విరోధులన్
జేవయడంచిగాంఢీవము చేరణభూమినిం గూల్చిలోకసం
సేవితుం జేతునర్జునుండు సేయుప్రతిజ్ఞకుమోసమున్నదే.

రాజా! లెమ్ము

చతు—(దుఃఖించుచు) పాండవమధ్యమా? ఆబలియుని బారినుండి తప్పింతునని గట్టిగా నాకభయప్రదాన మిచ్చినంగాని నాప్రాణంబులు నిలువవు, హా? పార్థా! హా? ఫల్గుణా! నాకుమొదలు గడగడ వడంకుచున్నవి. నాలుకతడబడుచున్నది. మాటరాకున్నది. యాపద్బాంధవా? దీనశరణ్యా?

అర్జు—(కోపములో) రాజా? లెమ్ము. నేనుకావ నీకు భయంబేల? చింతింపకుము. త్రిలోకంబుల నిన్నెవ్వరు కన్నెత్తిచూడగలరు.

మ. ధరణీనాథులమాటజెప్పకుమమర్త్యశ్రేణియేవచ్చినం
తరణోర్వీస్థలిచండగాండివముచేతన్ద్రుంచి, నిన్ గాతునీ
తెరగుందప్పినపంచభూతయుతధాత్రీసాక్షిగానమ్మునా
శిరముంగోసియొసంగెదన్భువనముల్చింతిల్లరాజేశ్వరా!

లెమ్ము. (లేవదీసి) ఇంకనీవు మనఃఖేదంబు దక్కియుండుము. పార్థుననుండియు, నొకమాయ మృగవధార్థంబు తిరిఁగి తిరిఁగి యలసియున్నాడను. కొంతతడవిచ్చట నిద్రించెద. (నిద్రించుచున్నాడు.)

చతు—ఇప్పటికి బ్రతికితిని. ఈతండు నన్నుఁగావ ఘోరప్రతిజ్ఞఁ జేసియున్నాడు. ఏరోజున నాకృష్ణప్రతిజ్ఞ వింటినో యప్పటినుండియు, బడరాని యవస్థల బడితిని. పట్టరాని పాదంబుల బట్టితిని. నాకష్టంబులు గట్టెక్కినవి. కాని, మనంబుననొక్క సందియమున్నది. నాకు వైరికృష్ణుండని నిజముగా నీతనికి దెల్పక, మిషఁబెట్టి గట్టిగాఁ బ్రతిజ్ఞఁ జేయించుకొన్నాడను. మొదటకృష్ణుండే నాకు వైరియనిదెల్పిన, నీతఁడు నన్నుఁగావడుకదా? ఈతండు నిద్రలేచి నీకువైరి యెవ్వండనియడిఁగిన, జెప్పకతప్పదుకదా? అయ్యో? చెప్పిననేమి కొంపమునుఁగునో? కానిమ్ము. అంతవఱకువచ్చిన గొల్లనిచేతిలోఁ జచ్చుటకంటె నుత్తమక్షత్రియుండగు నీతనిచేతిలోఁ జచ్చుటమేలు.

అర్జు—(దిగ్గునలేచి) ఏమి? ఈదుస్స్వప్నము? ప్రాణప్రియుండును బాంధవుండునగు శ్రీకృష్ణునితోడొడరి, యనేకాక్షౌహిణీ బలంబులతోఁగూడి సమరంబొనర్చి ధర్మసుతుండొక్కరుండుతప్ప, తక్కినవారమందరము, శ్రీహరి చక్రధారచేమడసి తుదకాతని కృపచే మరలబ్రతికితిమట, ఏమిది? దీనికిఁదోడు యెడమ కన్నుకూడ నదురుచున్నదే. (విచారించుచు రాజుంజూచి) రాజా? నీపేరెవ్వరు? నీయూరెద్ది?

చతు—ఇంద్రనందనా? చతుర్థుండనువాఁడ? ఇచ్చటికికొలఁదిదూరంబున నుండిన కుండినపురంబున కధీశుండను.

అర్జు-ఉ. ఆరయనీకువైరియెవఁడాహవమందుఁబ్రతిజ్ఞఁబట్టగా
గారణమేమి? భీతిలఁగగారణమేమొకొ? యిట్టికష్టముం
గారణమేమి? నీయెడలఁగల్గిననేరమదేమి! సత్వరన్
ధారుణినాథ! చెప్పుమము మొదల్గొనియంతముదాకదాపకన్.

శకు—(వడఁకుచుఁ జేతులుజోడించి) రంభగుఱ్ఱమై వచ్చు పెరుంగగ దానినధిష్టించి పదునాల్గులోకంబులదిరిగి వచ్చుచుండ గుఱ్ఱపునోటినురువు యమునానదిలో కృష్ణునిచేతిలోబడ నెలలో నన్ను జంపెదనని ప్రతిజ్ఞపట్టెను. అంత నీవృత్తాంతంబువిని బ్రహ్మరుద్రేంద్రుల రంభాద త్తమంత్ర జలంబున నాకర్షించిరక్షింపఁగోర వారుమాశక్యముగాదనిపోయిన తుదకు జగదేకవీరుండవగు నిన్నాశ్రయించి నీచేరక్షింపఁబడితిని. మహాత్మా? తప్పుసైరింతువుగాక?

అర్జు—(దుఃఖముతో) హాకృష్ణా! హాకృష్ణా! హా? పాండవపక్షా! (అనిమూర్ఛిలిలేచి) హా! యాపద్బాంధవా? హా! కృష్ణా? హా! బావా? స్వప్నమెంతనిజంబైనది. ఎడమకన్నదరిన లాభంబు కానుపించినదే?

గీ. ఇంతఁదినియింటివాసంబులెంచుపగిఁది
నీదుకృపనింతవాడనై నెగడితుదకు
నిన్నెదుర్కొనినీతోడనిష్ఠురముగ
బెనఁగిబాంధవ్యమునువీడు చెనటినైతి.

బావా! నీమేలెట్లుమరతును?

సీ. నీచేతనేగదానిఖిలలోకములందు
వీఁడనికీర్తితో వెలసినాడ
నీచేతనేగదానిఖిలావనీంద్రులు
మ్రొక్కంగబలిమితోనిక్కినాడ
నీచేతనేగదా! నిన్నమొన్నటిదాక
కష్టంబులనుదాటగల్గినాడ.
నీచేతనేగదాభూచక్రమునమాకు
నడ్డుగల్గదటంచునలరినాడ.

గీ. నరయనీచేతనేగదా! గరుడగమన?
జ్ఞాతిదౌష్ట్యంబులకునిల్వఁజాలినాడ
నంతబంధుఁడవగుటచేనింతపనికి
దొడరినాడకృతఘ్నునైతోయజాక్ష!

ఉ. ఏవిభుమూలమైజగము లేడుననిల్చునుభూతసంచయం
బేవిభుమాయచేఁ జలయునిబ్బువిభారమడంపలోకమం
దేవిభుఁడుద్భవించె! సురలెల్లనుతింపఁగనాకుమిత్రుఁడై
యేవిభుఁడొప్పెనట్టిహరికెంతటివైరముఁదెచ్చితక్కటా!

ఉ. అంచితమైనప్రేమవిడనాడకశైశవమాదినొక్కటే
కంచమునన్ భుజించితిమిగారవమొప్పఁగ కేలనొక్కటే
మంచమునందుబండితిమి. మైత్రిని. నంతటివారినక్కటా
క్రొంచకమాయయుద్ధమునఁగూల్పఁగనెంచితె,మాయదైవమా?

గీ. బాల్యమాదిని మిత్రుఁడై బంధుఁడగుచు
కంటికినిరెప్పలీలగా గాఁచునట్టి
వాసుదేవుండు వైరిగావలసెనెంత
కుంతికానుపుదురదృష్టవంతులైరి.

అన్నా? నేడెట్టిదుర్దినంబయ్యె. లేచునప్పుడెవరిమొగముఁ జూచితినో కదా?

శా. ఆలోచింపకముందువెన్కలకుమూఢాత్ముండనై మీరినే
నేలా చేసితినీప్రతిజ్ఞ! హరితో నేరీతిపోరాడిభూ
పాలుంగాతును, బంధువర్గములనెప్పాటన్ గనుంగొందునా
ఫాలంబందుననున్న దాతలిపిమెబ్బంగిన్ బ్రవర్తిల్లునో.

హా! కృష్ణా! హా! పాండవపక్షా!

సీ. నీతోవిరోధించినిరుపమదేవకీ
వసుదేవులకునార్తిబరపినాడ
నీతోవిరోధించిపూతచరిత్రయా
కుంతికిగడుచింతఁగూర్చినాడ
నీతోవిరోధించినిర్మలులౌధర్మ
తనయులకిక్కట్లదార్చినాడ
నీతోవిరోధించినిఖిలయాదవులకు
గర్భశత్రుండనై గ్రాలినాడ.

హా జగద్రక్షకా! బావా!

గీ. నరునకిప్పుడుకుడిచెయ్యివిరిఁగిపోయె
చెరువునకుబైటబడినట్టిచేపలగుచు
పాండవులుపట్టుచెడిపోయిబయలుపడిరి.
నీవిరోధంబుననునేడునీరజాక్ష.

నిష్కారణవైరంబీ నృపుండుకల్పించినాడు.

ఉ. వైరివినీవటంచప్పుడుపల్కకనన్ మిష బెట్టిచెప్పి యా,
ఘోరప్రతిజ్ఞ సేయబురికొల్పిన, నీమెడతప్పఁజేసి, మా
కారడిదెచ్చినీకుఁగడునార్తినిగూర్చితిఁగానఁ, గూర్మినీ
నేరముగాయభారమిఁకనీయదెసుమ్ము? త్రిలోకవందితా!

ఆహా! విధీ? ఎంతటివానికిని దినములొక్కరీతిగా జననియ్యవుకదా! ఎ
వారికిని నిన్నుగడువ దుస్తరంబుగదా! బావా! శ్వేననిన పంచప్రాణంబు లిచ్చుచు
దువు! నిన్ననేగదా నన్నుఁజూడ వలెనని యున్నదనియు, నెంతపనియున్న
నొక్కసారి రమ్మనియు, సుద్ధునిచే వార్తనంపితివి. రేపో నేఁడో నీసన్నిధికరుఁ
వలెనని సంతసించుచుండ నేటిదినంబున నీపాదుపేటవలన నిట్టియంతరము పుట్టె
ని. నీకువైరినై, నీతోవిరోధింప బ్రహ్మ మూడుపంక్తులంబెట్టె, నానొసటవ్రాయ
తో ముచ్చటించుటలబ్బునా! నీకును నాకును నేటిరోజుతో స్నేహంబు వదలిపోయె
గా! మొక్కబోయిన గుడివిఱిఁగి మీఁదఁబడినట్టి శరణాగత రక్షణంబునని ట్టెవి
స్తుకట్టెఁగె. ఆహా! ఎంతనిర్భాగ్యుండను.

మ. అరయన్ గష్టసుఖంబులందెపుడుమాకత్యంతబాంధవ్యుఁడై
గురుఁడై, తండ్రిసమానుఁడై, యనుజుఁడై, గుర్తింపగా దైవమై
పరమస్నేహితుఁడైన కృష్ణునకునేప్రత్యర్థినై యెట్లులీ
ధరణిన్ నిల్తును, ప్రాణముల్గలిగిధాతవ్రాతకేమందికన్.

అదియునుంగాక!

సీ. వనజగర్భునియంతవాఁడునువనమున
మోసముచేసితామోసపడియె
వామదేవునియంతవాఁడునునిజభక్తుఁ
బ్రోవలేకను తాను చేవదరిగె

స్వర్గాదిపునియంతవాఁడునురణమందు
నెదిరింపఁబోయితా బెదరిపారె
వనధీశ్వరునియంతవాఁడునుఁగడుభక్తి
డింభకునిచ్చితాడంబముడిగె

గీ. వైరిరాజులమాటచెప్పంగనేల!
ఆర్తరక్షణుఁడవతారమూర్తికృష్ణుఁ
డతనికేనంత! నాదుశౌర్యంబదెంత?
కలననాతనినేనెట్లుగెలువనేర్తు.

(ఆలోచించుచు) మించినదానికి విచారించిన లాభమేమి? కానిమ్ము.

గీ. సమరమందునఁజక్రిచేఁజత్తునేని
వీరత్రిదివసుఖంబులఁజూరఁగొందు
కలహముననాకునుజయంబుగలిగెనేని
యార్తరక్షణుఁడనుకీర్తినలరువాఁడ.

చతు—(భీతితోవడకుచు) మహాత్మా! యర్జునా! నన్నురక్షింప నీదేభారము.

అర్జ—(చేరఁదీసి) రాజా!

కమలవిలసితవృత్తము—

అడుఁగులుతడఁబడనడలకెడందన్
గడగడవడఁకకుకడిమివిడంగాన్
జడుపకువిడువనుసడలకుచింతన్
బుడమియొడయడవుబుద్ధితలంపన్.

(తనలో) ఏదియెట్లు జరుగనున్నదో యట్లు జరుగకమానదు. కృష్ణునితో రణంబు వచ్చునని శరణార్థిని విడుచుట నావంటి వీరునకు లక్షణంబు కాదుగదా! అస్థిరంబగు నీదేహంబున కాసించి, లోకంబున నాచంద్రార్కమై నిలచు పౌరుషకీర్తిధనంబులఁ బోఁగొట్టుకొందునే?

చ. శరణమటంచువచ్చితనచాటునడాగినవానిఁగాచినన్
జిరతరకీర్తిసద్గతులుచేకురు, మున్నొకపావురంబుకై
వెరువకక్రొత్తనెత్తురులువెల్లువలైభువిపార, దేహమున్
ఛురికనుగోసిడేగకిడిశోభిలఁడే? శిబిదివ్యకీర్తితోన్.

చ. మలయుతమాక శేబరముమానుగనిల్పుటకంబెనోట్రితో
బలికినమాటనిల్ప గనుపాటిలుకీర్తిధనంబపారమై
దలపఁగనన్నమాటజవదాటక దేవతలెల్ల మెచ్చఁగా
చెలువగు దేహమర్పణము సేయఁడె? మున్నుదధీచికీర్తితోఁ.

క. శతతురఁగమేధయాగము
లతులితదానంబులెవ్వియైననుశరణా
గతునింగాచినఫలమున
కతిహీనములంద్రు యోగ్యులైనమునీంద్రుల్.

త్రికరణశుద్ధిగా కృష్ణుని చక్రంబుచేత నేను శిరంబుఁగోల్పోయినను, లేకనే ను హరింజయించినను శరణాగతుండగు నీచతుర్థునిగాచెదగాక! కావున నేనిప్పుడు పోయి, యీవృత్తాంతము ధర్మరాజాదుల కెఱింగించి, యాలోచించెద. తరువాత నైదవమున్నాడు. (రాజుంజూచి) రాజా! ధన్యుండవైతివి. నీవిపుడు పురంబునకేగి సకలసైన్యసమేతుండవై, ధర్మజుచెంతకు నింద్రప్రస్థపురంబునకురమ్ము.

చతు—(చేతులుజోడించి) మహాత్మా! గడువు కొద్దిదినంబు లున్నది. కావున రక్షించినన్నెపుడు రమ్మనియెదరో శెలవిడుదురుగాక!

అర్జు—రాజా! ఆలస్యమేల? రేపటియుదయంబునకురమ్ము. కర్తవ్య మాలోచింతము. నేనుకడుదూరంబరుగవలె.

చతు—చిత్తము. మీకు క్షేమంబగుగాత!

అర్జు—(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

చతు—(సంతోషముతో) నేఁటికిఁబ్రతికితిని. ఇఁకనాకు ప్రాణభయముండకూడదు. కావున సర్వసేనాసమేతుఁడనై యుదయంబున బోయెదఁగాక!

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

శ్రీగురుభ్యోనమః.

విచిత్ర భారతము.

తృతీయాంకము - ప్రథమరంగము.

ఇంద్రప్రస్థపురము—ధర్మరాజుసభ.

(ధర్మజ, భీమ, నకుల, సహదేవులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ధర్మ—తమ్ములారా! కరినగరంబునకుఁ బంపిన గూఢచారులు వచ్చిరా!

భీము—అగ్రజా! ఇప్పుడేవచ్చిరి.

ధర్మ—తమ్ముఁడా? అచ్చటివింతలేమి?

భీము—నిన్నటిరేయి భీష్మాదులువినుచుండ బాండులతో విరోధంబు కూడదనియు, బాలుపంచి పెట్టుట మంచిదనియు, దృతరాష్ట్రుఁడెన్నిరీతుల బోధించినను వినక నీర్ష్యాలాపంబులాడు దుర్యోధనునింజూచి విదురుండు సామవచనంబుల హితోపదేశంబు జేసెనట.

ధర్మ—పాపము. ఇందులో దృతరాష్ట్రుని తప్పేమున్నది! అతండు న్యాయపథంబున నడిచె. తరువాత!

భీము—తరువాత కర్ణ దుర్యోధను లిరువురు రహస్యంబు లాడికొనుచు, వెడలిపోయిరట. ఇదియే నిన్నటి సమాచారము.

ధర్మ—కర్ణ దుర్యోధనాదుల రహస్యాలోచనలకుఁ గారణంబేమైయుండును?

నకు—అన్నయ్యా! దురాత్మర్గుల యాలోచనలకు మంచిచెడ్డలును, కార్యాకార్యములుండునా!

సహ—ధర్మసంభవా! కానిండు. వారియాలోచనలు తెలియఁబడగలవు. తొందరేల?

(అర్జునుఁడు దుఃఖించుచు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

అర్జు—అన్నయ్యా? నమస్కారము.

ధర్మ—(తొందరతోలేచి కౌగలించుకొని) అర్జునా!

ఉ. చెన్నుగశత్రురాజిననిజెండుచు జీల్చెదునప్డు, బాణముల్
వెన్నునదూరనప్పుడరిభీరులుచుట్టునుజుట్టినప్పుడే
వన్నెయుబాయనట్టిముఖపద్మము నేడిటు, వాడిదీనమై
కన్నులబాష్పముల్గురియఁగారణమేమి? యనుంగుతమ్ముఁడా.

అర్జు—(దుఃఖించుచు)

చ. మనలను గూర్మితో గనుచు, మన్ననజూపుచు, తోడునీడయై
ఘనమగు ప్రాణబంధుఁడయి, గాచుచునుండె వఁడట్టికృష్ణుతో
ననిమొననిల్వఁగావలసె! నక్కట! యొక్క మహీశుకారణం
బుననిఁక నెట్లొకో యనుచు బొక్కుచు నుంటిని ధర్మనందనా.

ధర్మ—అయ్యో! తమ్ముడా? ఎంతపనిజరిగినది.

ఉ. అంచితరీతిగా మనలనారసి కష్టసుఖంబులందు నక్క
బెంచినవాని, బంధుఁడనిపించినవాని, విరోధిరాజి గె
ల్పించినవాని, కీర్తిగనుపింపగ జేసినవాని, మేలుగా
వించినవాని, నిట్టులవివేకము చేత్యజియించుటొప్పునే?

అయ్యో! నిన్ను నేగదా! ద్వారకనుండి యుద్ధవుండువచ్చి మనసేమమారసిపోయె. కలలోనైన నెఱమరికలులేక నొక్కటేప్రాణమై యుండిన, మీకిద్దరకు వైరంబు సంభవించునని యనుకొనలేదు. బాల్యంబుననుండియు, శ్రీకృష్ణునికి మాయందుఁ గల్గిన నీయందెక్కుడను రాగము. అతనిబలము చేత నేగదా యరివీరులగు కౌరవాదులు మనలగన్నెత్తి చూడ వెరచుచుందురు. ఎంత తెలివి తక్కువజేసితివి? కారణం బేమో! చెప్పుము.

(చతుర్ధనమహారాజు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

చతు—ధర్మరాజాదులారా! నమస్కారము.

ధర్మ—(సంజ్ఞతో) అర్జునా? ఈతండెవ్వడు!

అర్జు—తరళవృత్తము.—

ఇతఁడు కుండినరాజచంద్రుఁడు హీనకీర్తివిశారదుం
డతిప్రతాపధనుండు సద్గుణుఁడంచితప్రతిభుండు సం
తతసురేశ్వరపూజనీయుఁడు ధర్మమూర్తిభయార్తిచే
హితము మైశరణంబుజొచ్చిన నేను గాచితి ధర్మజా!

ఈనృపుండు దుఃఖించుచు, మిషబెట్టి మొట్టమొదట కృష్ణుండు వైరియని చెప్పక పాదంబులువిడువక శరణువేడిన, దూరదృష్టిలేక శరణాగతరక్షణంబు మనకు కర్తవ్యమని గట్టిగా బ్రతిజ్ఞజేసితి కావున నీచతుర్ధనుని ప్రాణరక్షణమగు దెరఁగు నాలోచించి నాకీర్తినిలుప మిమ్ములప్రార్థించుచున్నాడను. (పాదంబుల పైబడుచున్నాడు.)

చతు—ధర్మరాజా! ఆర్తత్రాణపరాయణా? శరణు. శరణు. (పాదంబులపైబడుచు న్నాడు.)

ధర్మ—(ఇద్దరినిలేవనెత్తి) రాజా? భయపడకుము. తమ్ముఁడా! చింతింపకుము. చింతించినదానికి వగచిన లాభంబులేదు. కాని యతఁడు సురాసురులకైననజేయుఁడు.

మ. సకలాశాంతశుభంకరాయతయశస్సాంద్రుండు, భూలోకనా
యక సంస్తేజశిర స్తటీమకుటదివ్యద్రత్ననీరాజితాం
ఘ్రికషాయారుణపాదపంకజుఁడు, సర్వేశుండు, వైకుంఠుఁడ
త్యకలంకుండుజనార్దనుండటేనిశక్యంబౌనె? యోధింపగాన్

అయినను మనలనమ్మివచ్చిన శరణార్థిని విడచిన లోకాపవాదకు లోనగుదుము. కావున,

క. శరణాగతునికినైనసం
గరమునహరిచేతజచ్చికడుకీర్తినినా
సురపురికరుగుదమరయఁగ
శరణార్థినిగావలేనిజన్మంబేలా!

ఫల్గుణా?

గీ. ఘనతనిల్వఁగనీవుఁజేసినప్రతిజ్ఞ
నిలిపినీవుగాచినధారుణీశుగావ
బ్రతినవట్టితినివిచారపడకుమింక
దైవముండెనాపైముందుదారిజూప.

(రాజుంజూచి) చతుర్థనా! ఇఁకమనంబున జింతింపకుము. నీప్రాణంబునకు నాప్రాణంబడ్డువైచి నిన్నుజీవితునిగా జేసెదఁగాక?

చతు—చిత్తము. (నమస్కరించుచున్నాడు.)

అర్జు—(విచారించుచు) నిష్కారణంబుగ నాప్తుండగు కృష్ణునితో విరోధంబు దెచ్చితినే.

భీమ—(కోపముతో) అర్జునా! ముందుచేసికొని వెనుక నాడుదానివలె గ్రుడ్లునకుగుంచెడొంచిన లాభంబేమి! కాలవశమున నెట్టిమిత్రులైనను శత్రులగుదురు. అదియునుంగాక పాండవులు శౌర్యహీనులనియును, నావలన బ్రతుకుచున్నారనియును, నేనుచూడకపోయిన వారునిల్వలేరనియు, మనమునందొక గొప్పగర్వమూని చరించుచున్న కృష్ణునికై యింకను విచారించెదవేల?

అర్జు—అన్నయ్యా? అట్లనుకొనుచున్నాడా?

భీము—రేయింబవల్లు నీవేమాకుదిక్కని పొగడుచు, బట్టుకొనిప్రార్థించుచుండ, నను కొనుట వానిదితప్పా?

అర్జు—(తలపంకించుచు) ఔను.

భీము—(కోపముతో) ఇపుడాగర్వం బడంచుటకు నుంచితసమయము సంభవించినది. మనము శరణుఁజొచ్చిన వానినివదలము. అతఁడు యుద్ధంబునకు రాకతప్పడు. తనప్రతిజ్ఞవిడువఁడు. అప్పుడు నిన్నును నీస్నేహంబును విచారింపఁడు. అది మాత్రము తలంచుకొనుము. ఇంక నాకంటివో మొదటినుండి యాతనిలోను భావకమే. అంతవిరోధములేదు. నీయంత యతిస్నేహంబునులేదు. నీవలె నేను కృష్ణునికై చింతించుదునే. ఇట్లుచూడుము.

మ. కదనోర్వీస్థలిసర్వయాదవులవీకన్ దాకుచున్ భోరుచున్
గదచేఁగూల్చుచునార్చి, రక్తనదులుగ్రన్ఫూర్తిఁబోషింపుచున్
పృథివింబారలయాంతకాకృతిని నర్తింపంగనేశౌరియే
యదునాథుండనినిల్చుకంటికెదురై యాఖండలాత్మోద్భవా.

మ. పటువీర్యంబుననంగరస్థలినిశుంభచ్చాతుర్యమేపారను
ద్భటసంక్షోభముపుట్టగాగదనుచేతంబూనిరక్తాక్షునై
చటులోగ్రాకృతిద్రిప్పిగొల్లలనుపంచత్వంబునొందించినే
త్రుటిలోగెల్వనెకృష్ణు? నామగదకుంద్రుప్పంబెనే! తమ్ముఁడా.

నకు—భీమసేనా! నీవునుడివినది నిక్కువము. మనపార్థుండు నిజబలంబు తానెఱుంగక చింతించుచున్నాడు గాని నిజముగా నాతనికజేయమెద్ది?

మ. వరగాండీవధనుర్విముక్తశితజాజ్వల్యప్రభీతావహ
స్ఫురదస్త్రాగ్నులనల్పిశల్యరపుచున్ ముల్లోకముల్ భగ్గిలన్
బరసైన్యాటవిదేవదత్తనినదార్భాటంబుతోనిల్వగాన్
హరికేగాదుపినాకికైననశక్యంబా? నరున్ గెల్వగాన్.

మఱియు భీమాగ్రజా!

మ. గహనంబందునబారుశేల్లగమిజీకాకై పడన్ బట్టిదు
స్సహరోషంబునజీల్చుబెబ్బులిక్రియన్ శస్త్రాస్త్రముల్గుప్పచున్
అహితబృందము వెంటబర్విడుచుశౌర్యంబొప్పబోకార్చునీ
సహదేవుంగనజక్రికిక్రితరమా! సంగ్రామరంగంబునన్.

సహ—(సవ్యాజ) అన్నయ్యా!

క. వినుధర్మజుభీమ నిఫ
ల్గుణునిక్ నినునన్నుసమరకుంభునియందుక్
గనియెఱుఁగఁడె! హరి! కడుబలి
యునితోనని యేల! సంధియుత్తమమనఘా.

కృష్ణుండు సాక్షాద్విష్ణుండుగాని కేవలనరమాత్రుండుగాడు. అందుతోసతని చెంత నవతార స్వరూపుండగు నీలాంబరుండును, గదుండు, కృతవర్మ, యుద్ధవుండు, నకూరుండు, సాంబుండు, ప్రద్యుమ్నుండు, వృకుండు, నుగ్రసేనుండు, జేకితానుండు, ననిరుద్ధుండు, ఋషభుండు, జారుదేష్ణుండు, సారణుండు, సాత్యకి, దీప్తిమంతుడు, బుష్కరుండు, భోజుండు, వార్ష్ణేయుండాదిగాఁగల మహావీరులు పెక్కండ్రుగలరు. వీరలందరికింజాలువారు కృష్ణబలభద్రులు. బంధువులగు వారికి మనకుసమరంబు కర్జంబుగాదు. జయాపజయంబులు దైవాధీనంబులు. ఎటువచ్చి యెటుపోవునో తెలియదు. కావున భీష్మునితో నాలోచించి, సాధ్యమగునంతవరకు సంధియొనర్చుట యుత్తమము. అంతకును వారు చతుర్థమును గాపాడకున్న చతుర్థోపాయమే కర్తవ్యము.

ధర్మ—సహదేవా! నీబుద్ధిబలంబు చాలమెచ్చవచ్చెడి. నీయూహ సకలసజ్జన సమాదరణము. కావున నీవు చెప్పినచొప్పున మనబాగుగోరునట్టియు, నీతివేదియు, జగదేకవీరుండగు భీష్మాచార్యుని చెంతకరిగి కర్తవ్యమాలోచింతము. ఇప్పుడే సర్వసైన్యంబులను గరిపురంబున కరుగునట్లుత్తరువు సేయుము. తక్కినబలంబులకు బ్రయాణంబు తెలుపుము. గడువుదినంబులు సమీపించుచున్నవి. మనమిప్పుడే బయలుదేరి హస్తినాపురం జేరుదము. మీరందరుబోయి ప్రయాణముల గండు.

భీము—చిత్తము.

అర్జు—చిత్తము.

(అందఱునిష్క్రమించుచున్నారు.)

విచిత్ర భారతము.

తృతీయాంకము - ద్వితీయరంగము.

హస్తినాపురము—కౌరవసభ.

(ధృతరాష్ట్రుఁడు, దుర్యోధనుఁడు, దుశ్శాసనుడు, శకుని, కర్ణుఁడు, ద్రోణుఁడు, కృపుఁడు, అశ్వత్థామ, ప్రవేశించుచున్నారు.)

ధృత—పుత్రా! పాండుకుమారులింతకుముందేకరిపురంబునకువచ్చిరనివింటిని. నిజమేనా!

దుర్యో-జనకా! నాకాసంగతి సుంతయైన దెలియలేదు.

శకుని—మహారాజా! పాండవులిదివరకే వచ్చినట్లును, దమయక్షౌహిణీ బలంబులింక నువచ్చుచున్నట్లును, గొలువునకు రాకముందు విదురసంజయాదుల పరస్పరాలాపంబుల వలన దెలియవచ్చినది.

ధృత—ధర్మనందనుడువచ్చిననన్నుఁజూడకుండ దనతల్లియగు కుంతితోమాట్లాడకుండ నిల్చునా! ఎచ్చటబసదిగిరి.

శకుని—కౌరవనాథా! భీష్మునిగృహమున నిలిచినట్లు వినియున్నాము.

దుర్యో-సకల బలంబులతో నిచ్చటికి వచ్చుటకును, దమ్ములతోఁగూడి తాము మొట్ట మొదట భీష్మగృహంబున కరుగుటకును, గారణమేమై యుండవోవు.

కర్ణ—(నవ్వుచు) రాజరాజా! ఎంత వెఱ్ఱివాడవు. ఇంకను బెదరొవనే యున్నావు. మహాపౌరుషవంతులగు పార్థులు జ్ఞాతులింటికి వత్తురా! వారువచ్చుటకు గారణంబు వేరేయున్నది.

దుర్యో-మిత్రమా! కారణంబేమి?

కర్ణ—వారిచిఱకాల కోర్కెఫలంబుఁ దీర్చికొనుటకు వచ్చుటయేగాక వేరేమున్నది?

దుశ్శా-అంగరాజా! నిజము. నిజము. వారు మొదట పాండవపక్షపాతియగు భీష్మునితో సంగరంబునకు వచ్చితిమనిదెల్పి, యనుజ్ఞవడసి తరువాత మనలదాకు టకే వచ్చిరిగాని వేరు కాదు.

శకుని-దుశ్శాసనుండాలోచించిన తెఱంగు బహుయుక్తయుక్తముగా నున్నది. లేకున్న వారికాయుద్ధచిహ్నములేల! సైన్యంబులేల? మొన్నటివిదుర రాయభారమునకు ఫలమిది. నేనుచెప్పలేదా?

కృపుడు-(ద్రోణుంజూచి రహస్యముగా) ఆచార్యా! వింటివా? ఈదుష్టచతుష్టయముమొక్క న్యాయవాదంబులు.

ద్రోణు-(రహస్యముగా) కృపాచార్యా! వీరిని మనమెఱుంగమా? క్రొత్తలా! - కర్ణాదులుపన్యసించుటకును, దుర్యోధనాదులు వినుటకును, సరిపోయినది. పోనీదుర్యోధనుండు న్యాయాన్యాయంబులను మంచిచెడ్డలను, విచారింపక పోయిన, నేండ్లుగడచిన ధృతరాష్ట్రునికైన తోఁచవలదా? వారేమనినను గంగిరెద్దువలె దలయూచనగునా? అందుచేతనే "రాజ్యాంతే నరకంధ్రువ" మ్మను నార్యోక్తి చెప్పఁబడియున్నది. మనమేమనినను, పాండవపక్షపాతులని పంగనామములు దిద్దుదురు. అయినను మనమైన నాలోచింపవలెగాని యెన్నఁడైన బాండవులంత దొంగయుద్ధంబునకు వత్తురా! నీవు, నశ్వత్థామయు, నాదగ్గరనుండగానేకదా, వారివృత్తాంతము సంజయుడింతకుముందు నాతో చెప్పెను. ఎప్పుడూయిట్టి మాటలం జెప్పిరే కర్ణుండు; వీరినింతవరకు దెచ్చెను. అయినను మనకెందుకు వారియన్నంబు తినుటంబట్టి వారికిష్టమగు నుత్తరంబు లిచ్చుచు గాలంబుగడుపుటయే యుత్తమము.

కర్ణు—(ఇటునటుంజూచుచు) దుశ్శాసనా? చూచితివా! అవిగోయింకను కాల్బంబులు, గుఱ్ఱపుదళంబులు, రథవ్రజంబులు వచ్చుచునేయున్నవి. నామాటలబద్ధమేమో చూడుము. (చూపించుచు) వినుము. ఆరథకేతనంబు లెట్లుగాలివలన ధ్వనించుచున్నవో? రాజరాజా! కనుఁగొంటివా! ఇంకనూ మనకనిశ్చయంబేల? పార్థుండుక్కుమిగిలి మనపై దురంబున కరుదెంచుచున్నాడు. మనప్రయత్నంబున మనముండుటమేలు?

ధృత—నాయనా! ఎంతయాలోచించినను నిజకారణంబు పొడసూపకున్నది. ద్రోణాచార్యా! పాండవాగమనంబునకు హేతువేమైన మీకుబొడగట్టినదా?

ద్రోణు-కౌరవనాథా! నాకింతదనుకనే తెలిసినదిగాని మమ్ముమీరిదివర కడుగకపోవుటచేతను, దున్నపోతీనిన దూడనుగట్టమను, కర్ణాదివీరుల, దూరాలోచనలును, యసంబద్ధాలాపంబులను వినవలెనని యూరకుంటిమి.

కర్ణు—ఆచార్యా! ఏమి? మాయవిదురాలోచనలా!

ద్రోణు-అంగరాజా! దూరాలోచన లంటినిగాని, దురాలోచనలనలేదే. నీకు జెవుడుపుట్టినది కాఁబోలు?

కర్ణు—(కోపముతో) దేహమంతయు దూదిబుంగవలె నెరసి కాటికి గాళ్లుజాచుకొని, రేపో నేఁడో యనువృద్ధులకు జెవుడుగాని సంపూర్ణయౌవ్వనుండగు నాకు జెవుడెట్లువచ్చును?

ద్రోణు.—ఔనౌను! దుష్టచతుష్టయాగ్రణీ? యావనభూతంబు సర్వాంగములయం దు బ్రవేశించి, మంచిమాట చెడ్డమాటగను, చెడ్డమాట మంచిమాటగను విని పింప జేయుటెఱుంగక యెవుడనుకొంటిని.

కర్ణు—(కోపముతో) పాండవపక్షపాత బ్రహ్మరాక్షసి మీకావేశించినది కాఁబోలు అందుచేతనే మీచెంత వారిపేరు మేముదలఁచిన మండిపడిపోయెదరు. పోషించుప్రభువు సేమంబుగోరి యిప్పుడే మేల్కొని యుండుటమంచిదని తెల్పితి నిగాని మీవలె బెల్లముఁగొట్టిన రాయివలె నూరకొని లోపలిస్వామిద్రోహకము లు సేయలేదు.

గీ. ఔరదుష్టచతుష్టయమనెదుగాని
నీవుభీష్ముఁడుకృపుఁడునునీతనూజు
లరయదుష్టచతుష్టయమగుటదెలసె
సిగ్గులేకనుమమ్ముదూషించెదేల?

కృపు--గీ. తగునె? చిన్నపెద్దతారతమ్యమెఱుంగ
కుండ బ్రాహ్మణోత్తముండనీరు
గారునట్లుకర్ణ! గర్వంబుకూడదు
మేదినీశుఁడెంతమిత్రుఁడయిన.

మేముసహించువారము కాముసుమా!

కర్ణు—(కోపముతో) పిఱికిపందలగు బ్రాహ్మణులే సహింపలేకపోయిన, సకలశస్త్రా స్త్రసారవిద్యాధనుండగు నేను సహింతునా!

అశ్వ—(కోపముతో) ఏమీ! సిగ్గులేక బ్రాహ్మణనింద నొనర్చుటకు నీకు నోరెట్లు వచ్చినది? నిన్నింతమహావీరుండనని చెప్పికొనుటకు విద్యనేర్పిన గురుండేసుల స్తుఁడు? మఱియు.

క. మాకును దెలియును నీదగు
ప్రాకటశౌర్యంబు మేముపలుకవెరచినన్
లోకముమూయగనీకుఁ
మూకుడుగలదా కర్ణా! నోరుమూయుముకర్ణా!

కృష్ణ—రాజా!

క. మందునిగతినుండకతా
ద్వంద్వంబులనవ్వఁజేయువీనిమృధాచు
ల్కుందనముదురుసుగనుమా
కుంజేటికికొమ్ములొదవె! గువలయనాథా!

అశ్వ—రాజా?

క. నాకనదీసుతగురుకృప
ప్రాకటసద్యశులచెంతపలికియెఱుంగం
డీకుమతివదరదొడరెను
గాకియెకోకిలమునాయె? గౌరవనాథా!

(కర్ణుంజూచి)

ఉ. ఏమిరకర్ణ! నోటిదురుసేటికి? క్రొవ్వనగాదె! లేకనీ
సామజపట్టణాధిపుఁడు సంతసమందివరాల్గురాలుము
క్తామణిభర్మభూములతికాంతివినిర్మలసౌధరాజులీ
నామిడునంచుపేలెదవ! నైజము! యావ్వనభూతజాడ్యమా!

కర్ణ—(కోపముతో)

ఉ. క్రొవ్వుటచేతనే వడగుగూతలుకూయుట, పప్పుకూటిచే
గ్రొవ్వుటచేతనే; యిటులగొంకకపేలుటకాలుదువ్వుటల్
క్రొవ్వుటచేతనే; తమదెఱుంగకనన్యులదూలనాడుటల్
క్రొవ్వుటచేతనే; పటులుక్రొవ్విసగవ్వకుసాటివత్తువే.

అశ్వ—(నవ్వుచు) ఎన్నఁడూవినరాని సంగతులు,

చ. కురుగృహమందునెంగిళులుగుడ్చుచునాతనిమోముప్రీతిగా
నరచుచుగయ్యమన్నభయమందుచు, గంతులువైచుకర్ణకు
త్కారమునకెప్డుపౌరుషము! రోషము! శౌర్యము! గర్రెకెప్పుడుం
వరకునులేదుకర్ణుఁడ! శబాసిది! యెంగిలికూటిసతువే?

కర్ణు—(కోపముతో బాణము వేయబోవుచు.)

ఉ. ద్రోణజ! నిన్నుమచ్చరము ద్రుంచుట యెంతిదె? కాచికొమ్ము నీ
పైనపటుత్వముం బలముధైర్యముశౌర్యము వీటిబుచ్చుకన్.

అశ్వ—(కోపముతో కత్తిదీసికొని)

"మానముదూలనీ స్వకుచమర్దనమేటికినిందుకొల్వులో
న్యూనతగాదె? డంబమిట నొప్పునె? శౌర్యగల్గచూపుమా.

(నఱుకబోవుచు) ఓరీ! మూర్ఖా? నీవా నను ద్రుంచువాడవు?

కర్ణు—(తన్నబోవుచున్నాడు.)

దుర్యో—(విడిపించుచు) కర్ణా! శాంతింపుము. గురుపుత్రా? శాంతింపుము. నిష్కారణంబుగ గయ్యంబునకు గాలుద్రువ్వనేటికి? ద్రోణాదులారా! బాల్యంబునకర్ణుండేమైన ననిన మీరంతయలుగఁదగునే!

కృపు—(రోషములో) రాజా! చాలుచాలు. నీచనువుచేతనే పిన్నపెద్దల తారతమ్యంబు లెంచక నీతనికింత కండకావరము హెచ్చినది. ఇంతకు నేమున్నది? కృష్ణుండు తానుజంప ప్రతిజ్ఞపట్టిన నృపుని పార్థుండు గాతునని ప్రతిజ్ఞబట్టినందుకు ధర్మరాజాదులు యింద్రప్రస్తంబుననుండి యిచ్చటికిచనుదెంచుచున్నారని చెప్పుటకు దొడరినగదా! ఇతఁడునల్లేరుపై బండివలె మామీదికి లేచెను.

ఉ. సూతునికింత పౌరుషము చొప్పడమేమొకొ! తీసిపోదుమో
భూతలనాథ! గర్వమున బొంగెడు వీనికిబుద్ధిచెప్పుమా

కర్ణు—(కోపముతో)

"నీతలదాటువారలననేకులజూచితి, గారులార్వకన్
బాతక! బుద్ధిదెచ్చుకొనివర్తిలుమీ! గరువంబువీడుచున్.

కృపు—(కోపములో లేచి) ఏమీ!

ద్రోణు—(కృపునింబట్టికొని)

క. మాటకుమాటే తెగులగు
నీటికిరయనాచు తెగులునీవాతనితో
మాటలు శెలవిడకుమునా
మాటనువినుమూరకుండుమా! కృపయింకన్.

ధృత—నాయనా! ద్రోణాదివీరు లెప్పుడును కర్ణుని నోటి మాట రాకుండగనే యెత్తిచిమలవలె పట్టుకొందురు. చిన్నతనంబున నొకవేళ నేదియైన దప్పి జారియునిన చోవాని ప్రాణంబులు దీయనెంతురు. వీనికిని వీరికినింత బద్ధవైరమునకు గారణంబేమి? మును పెన్నఁడు నింత ఘోరంబు లేదే.

అశ్వ—(కోపముతో లేచి) కౌరవనాథా! మాటిమాటికి జివ్వకు గాలు ద్రువ్వ నీసూత కుల పాంసనుండు మంచివాడా? మేము చెడ్డవారమా! ఏమితీర్పు దిద్దితివి. ఇటువంటి న్యాయాన్యాయంబులు నిటువంటి పక్షపాతమునుంగల రాజుంగొల్చుటకంటె,

గీ. బండమెడగట్టినూతిలోఁ బడుట మేలు
దున్నలంగట్టి పొలములదున్న మేలు
బ్రహ్మద్విజులకు చెప్పిన ప్రథమవిద్య
చెంబుదోముచు నిల్లిల్లు చేర మేలు.

(ద్రోణకృపులంజూచి)

ఉ. మానితరీతి దూలియభిమానము జూపని రాజు గొల్చినన్
న్యూనత గౌరవంబడగు నొప్పు మిగుల్లును గాననింకదం
(యిద్దరిని లేవదీయుచు.)
డ్రీ! నడు, లెమ్ము మాతుల? ధరిత్రిని రాజులు లేరొ కొల్వ! మా
మా? నడు, లెమ్ము తండ్రి, యభిమానము లేదొకొ! వించునుండియున్

(లాగికొని పోవుచున్నాడు. ద్రోణ కృపులు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(ధర్మరాజ, భీమార్జున, నకుల, సహదేవ చతుర్ధనులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ధృత—ఎవ్వరు?

ధర్మ—జనకా! నమస్కారము. ధర్మనందనుఁడ. తమ్ములతోఁగూడి చతుర్ధనుండను, శరణాగతుని వెంట బెట్టుకొని తమదర్శనార్థంబుగు డెంచినాడ!

ధృత—ధర్మజా! చతుర్ధనుండెవఁడు? నీవువచ్చుటకు గతంబెయ్యది!

ధర్మ—తండ్రీ! ఇతఁడు కుండిన పురాధీశ్వరుండగు చతుర్ధనుఁడు. పూర్వకర్మవలన తుల్యశాపతప్తంబైన రంభగుఱ్ఱమైయుండ నీతండు దానినధిష్టించి త్రిలోకసంచారంబొనరించి వచ్చుచుండ యమునానదిలో హరికి తర్పణంబిడు కృష్ణునిజలాంజలియందా మాయాశ్వఫేనంబు వడనాతండలింగి, యీతని నెలలో జం

ప్రదునని ప్రతిజ్ఞఁబట్టి భీతినొంది, యర్జునుని శరణుజొచ్చిన నాతండీతనిఁ గావఁబ్రతిజ్ఞఁబట్టెగావున నాతని ప్రతిజ్ఞతోఁగూడ నీనృపునిగావ మిమ్ముఁబ్రార్థింపవచ్చితి. భీష్ముండుఁగూడ నీతనిగావఁబ్రతినవహించి యున్నాడు. (చింతించుచున్నాడు.)

ధృత—అజాతశత్రువా! నీవుతలంచిన పనికేల విఘ్నంబుగలుగును. ఈనృపుని నేను తప్పకగాచెదగాక?

శకుని—(దుర్యోధనునిచెవిలో) మనకు హానినొనర్చుటకు మంచిసమయంబు చేకూరినది.

దుర్యో-(కర్ణుని చెవిలో) ఇప్పుడు వీరితోఁగలసి కృష్ణుని బరిమార్చిన తరువాత వీరినిఁ ఝుంచుటకు సావకాశము గల్గునుసుమా!

కర్ణ—(దుర్యోధనునిచెవిలో) వీరికి సహాయంబొనర్చి హానింజయించి పిదప సంగతి నాలోచింతము.

శకుని—ధర్మరాజా! చింతించెదవేల?

ఆ. వె. కోలచేతబూని నాలమందలగాచు
గొల్లబోయకొడుకుగుండనేల!
పార్థప్రతినదీర్చె వసుమతీశునిగాచు
టెంత? కృష్ణుగెలుచుటెంతమనకు!

తల్లి బుట్టిల్లు మేనమామెఱుఁగఁడా! యన్నట్లుయీతనిసంగతి నెవ్వ రెఱుంగరు?

కర్ణ-ఉ. అర్జునుడంతవాఁడుకడునాదరణంబుగగావఁబూనినా
నిర్జరనాథుఁడైనధరణీశ్వరుమోమునుదేరిచూడఁగా
నర్జముగాదనంగయదుకాంతునిజెప్పగనేల? విక్రమ
స్ఫూర్జితశక్తిపౌరుషముజూడమె! మొన్నటివాక! ధర్మజా!

దుర్యో-క. అవనినాయకచింతిల
నవసరమేముండె! యదుకులాధిపుకడిమిన్
బవరంబుననోర్చిబుధ
స్తవనీయుగిరీటిప్రతినజరుపుదుమనఘా.

సీ. పరశురామునితోడ దురమందు జయమొంది
 పేరుఁబొందినయట్టి భీష్ముఁడుండె
నఖిలాస్త్రశాస్త్రవిద్యలకాదిపీఠమై
 దుర్జయుండగునట్టి ద్రోణుఁడుండె
ముల్లోకములనొక్క మొగిన నస్త్రవహ్నిని
 ముంపజాలినద్రోణపుత్త్రుఁడుండె
సహజకుండలకవచాభిరాముఁడు జామ
 దగ్న్యశిష్యుఁడు సూర్యతనయుఁడుండె.

గీ. శకుని, సౌబల, కృపులతిశౌర్యధనులు
చూపినను ముట్టుకొనిపోవు శూరులరయ
గలరు మన చెంతలోకముల్ గలఁచువారు
తలకనేఁటికి మనము నధర్మపుత్త్ర!

దుశ్శా—అగ్రజా?

చ. ఘనులగు సర్వభూపతుల గ్రక్కున సేనలతోడ గూడిర
మ్మనమని వారిదోడ్కొని రయంబున ద్వారకజుట్టుముట్టియా
వనజదళాక్షుబట్టియనిభంగము సల్పిజయించి [illegible]తం
ధ్ధను నిభయంబువాపుదము ధర్మజువాక్యము రిత్తపుచ్చక౯.

దుర్యో-తమ్ముఁడా! మంచిది. ఇప్పుడే వారలందరికి లేఖలబంపుము. (ఆలోచించుచు తమ్ముని చెవిలో) నిష్కారణంబుగ గర్ణునిచే ద్రోణాదుల కలుకబుట్టించితిని. వారులేకున్న మనము కృష్ణుని గెలుచుటెట్లు? మనమనోరథంబు లీడేరుటెట్లు? కావున ముందుగా నీవును, శకునియు, ద్రోణాదులచెంతకఱిగి నామాటగా నిట్లని మనవిచేయుము.

సీ. ఎన్నఁడాడియెఱుంగఁ డిటు రాజు లేచిన
 దుర్మహాస్త్రమటంచు ద్రోణుననుమ
అలుకమిమ్ములనన్న పలుకులెల్ల శమించి
 కృపయుంచిరమ్మంచు గృపునికనుమ

ఇనసూనుపలుకులగనలినదాక్షిణిని
 బ్రతిమాలితినియపరాధమనుచు
నవ్వులన్నియునేడుపువ్వులాయెనటంచు
 జింతించెరాజంచు జేరియనుచు.

గీ. తప్పులున్నను క్షమియింపదగుదురనుచు
 గుడిసెలో పోరుపుట్టుటకూడదనుచు.
 పరగిమనమిట్లుకలహింపవైరివరులు
 నవ్వుదురటన్న చుమశరణార్థినసుమ.

(దుశ్శాసన, శకునులిద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(అక్రూరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు. అందఱులేచుచున్నారు.)

అక్రూ-(అంధతిని కౌగలించుకొని) కౌరవనాథా! ధృతరాష్ట్రరాజ కులావతంసా? శ్రీకృష్ణునిమాతనుగు నక్రూరుండ నిదే నమస్కరించుచున్నాడను.

ధృత—శుభమగుగాత! నాయనా? అక్రూరా? సేమమా!

అక్రూ-కురుకులవర్ధనా! మీయక్షీణకటాక్ష వీక్షణంబుల సుఖినైయుంటిని. దుర్యోధనాదులారా? పాండవులారా! క్షేమమేకదా?

దుర్యో-తమదయవలన నిట్లున్నారము.

ధర్మ—అక్రూరా! మీప్రసాదంబున నింతవరకు సుఖంబుగానుంటిమి.

అక్రూ-ఆహా! కౌరవపాండవుల నొక్కచోట జూడగల్గిన నేటిదినంబెంతసు దినము

ధర్మ—అక్రూరా!

క. హరిహలధరులకు సేమమొ?
 పరమపతివ్రతలుసత్యభామాదులకం
 దరికినికకుశుభమేకద
 హరిబంధులకాత్మజులకుహర్షమొ? చెప్పుమా.

అక్రూ-ధర్మనందనా! అందఱుసుఖులైయున్నారు.

ధర్మ--గీ. అనఘ! కృష్ణునినెడబాయకనవరతము
 సేవజేయుచునుందువుచెంతజేరి
 నిఖిలవంద్యుండుకృష్ణుండునెయ్యమునను
 మమ్మ్ముదలఁచునె? మది, చెప్పుమా! మహాత్మ.

అక్రూ-ధర్మసంభవా!

గీ. ఎప్పుడైననుమీమాటచెప్పుచుండు
నహరహంబునుమీవార్తలడుగుచుండు
రేబవల్లనుమిమ్మెస్మరించుచుండు
తలఁపవారికిమీకు భేదంబుగలదె!

ధర్మ—(తలయూచి) చాలు సంతసంబయ్యెడి! మహాత్మా? భవదాగమనంబునకుగ తంబెద్ది?

అక్రూ-కుంతీసుతాగ్రజా! చల్లకువచ్చి ముంతదాచుటేల? చెప్పెదవినుఁడు.

గీ. భువినిఖిలతండులన్యాయమునమీరు
కౌరవులువైరములుదక్కిగలయుటకును
వాహినులతోడనిటకీవువచ్చుటయును
యెఱిగిమదిలోనముదమందికృష్ణుఁడపుడు.

నన్నుంబిలువంబంచి యిట్లనియె.

ఉ. కారణమేమి! పాండవులుగారవులుంగలయంగ! నెందుకై
చేరిరొ? వారిజాడలనుశీఘ్రముగాగనిభీష్మపార్థులన్
గూరిమితోడఁజూచిమనకుందగురీతినిబల్కియాసమా
చారమువారికినేయడిగిసత్వరరమ్మనిపంపెధర్మజా!

దుర్యో-సందేశహరా! వీరుకారణంబు జెప్పుటకు శంకించు చున్నారుగాన, నేనుచెప్పెదవినుము. మీకృష్ణుడు నిష్కారణంబుగాఁ జంపఁబ్రతిజ్ఞఁబట్టిన యీచిత్రరథుని కృష్ణుండీతని వైరియని యెఱుంగక గాపాడుదునని ప్రతిజ్ఞఁబట్టె. అందువలనశరణార్థి రక్షణకై సర్వసేనాసమేతులమై యిచ్చటకూడినాము. కావున,

ఉ. ఇంచుకయైనధర్మపథమెంచకమీయదుపుంగవుండుగా
వించినఘోరమాప్రతిన వీడిన్నపాలునిగావబూనినన్
మంచిది, లేనిచోతనసమగ్రబలంబును మాబలంబుతో
గాంచకనుండునొక్కొ! యిఁకకయ్యమునందునజూడుమక్రూరా.

మ. ఘనుఁడౌ చాపగురుండు శాంతనవుఁడుం గర్ణుండు భీమార్జునుల్
వినుత ద్రోణి హిడింబ ధర్మజులు పృథ్వీనాథులుం బోరని
ల్వను దేవేంద్రుఁడొ? యంబుజాసనుఁడొ? లీలం గొల్లయిల్లాండ్రతో
జనుటో? యావులఁగాచుచుం దిరుగుటో? సంగ్రామము క్రూరకా.

అక్రూ—(కోపముతో) ఏమి నీగర్వితోక్తులు? రాజరాజా!

ఉ. కన్నులుగానకుండ నధికంబగు రాజ్యమదంబు చేతనీ
వెన్నఁగ దూలనాడితివి, తెంపుగఁ గృష్ణుఁడు కన్ను విచ్చిక
న్గొన్న ననీవు దక్కుదువె? ఘోరరణంబున నిల్వ నేర్తువే
పన్నగ సింహముం గదిసి పైఁబడఁ గోరుదె? మిన్నకుండుమా.

మ. ఘనతేజోనిధి దుష్టశాత్రవకనత్కాంతార దావాగ్నియై
జననంబందిన యజ్ఞపూరుషుఁడు, కంసారాతి, కృష్ణుండు పూ
నినశబ్దంబును మాన్పజాలఁడన వాణీప్రాణనాథుండు, నీ
వనగా నెంత? ప్రతిజ్ఞమాన్పదరమా! యౌదార్య దుర్యోధనా.

మ, దివిజారాతులదుంచి, పుష్పమునకై దేవేంద్రుతోఁ గూడనా
దివిజవ్రాతము బారదోలి యశమున్ దిగ్వ్యాధులం గప్పి శౌ
ర్యవిలాసంబుల నొప్పు చక్రధరుతో వైరంబు సాధించి గె
ల్తువొకో? కర్ణుఁడు బోధజేసెనొకో; యీదుర్బుద్ధి? దుర్యోధనా!

సీ. సురలను బాధించు నరకాది దైత్యుల
జెండెనాలము నఁ గృష్ణుండు కాదె?
బలితనయుని తోడ బ్రమదాధిపుని నని
సుక్కించెనతఁడు కృష్ణుండు కాదె
శౌర్యోన్నతు నిజరాసంధు నాజిని దోల
సురలెల్లఁ బొగడఁ గృష్ణుండు కాదె
ధారుణిన ప్రతివీరుఁడౌ చాణూరు
సురపురికనిచెఁ గృష్ణుండు కాదె.

గీ. పదములను గాళియభుజంగమదమడంచె
కువలయాపీడమును నేస్తునవని గూల్చె
దండిమగడైన బాలకృష్ణుండు కాడె
యిట్టిగలవాఁడొకో? హరికి బ్రహ్మాండమందు.

గీ. అట్టి శ్రీహరితోడనాహవము సేయు
దలఁపుఁగల్గిన నేనింక దెలుపనేల
బంధుశోకడ, చింతయు, బరిభవంబు
కులవినాశంబు దప్పక కలుగునధిప.

కావున సాక్షాద్విష్ణుండగు కృష్ణుని గెలుతుమన్న పిచ్చియూహలఁగట్టిపెట్టియైనా దుర్ధనుని విడచి యాతని శరణంబు వేఁడుఁడు.

దుర్యో-(కోపముతో) అకౄరా!

ఉ. శౌరిపరాక్రమవంతుఁడె? నిజంబుగ నాజరసంధుపోరిలో
బారఁడె! భీతితో యవనుబారికి దప్పిగుహాళిడాఁగఁడే
షా సెకు మేమెఱుంగమని సంస్తుతిజేతువు వందిభంగిన
క్రూరక! చాలుచాలునిక గొప్పలు జెప్పకు మెప్పునిచ్చుటల్.

కర్ణు—(నవ్వుచు) అక్రూరా! నీవచోప్రాగల్భ్యత చాల మెచ్చవచ్చెడి. కృష్ణుని గొల్వులో భటరాజువలె నీకు వర్ణనపనియే కాఁబోలును. నీవిప్పుడు చెప్పిన కృష్ణచర్యల మానుషంబులయి నీకు గొప్పగనున్నవి కాని మావంటివారు వినుటకు దగినవి కావు.

సీ. ఆలమందలు కావు గోలచే బెదరించి
ఱుఱ్ఱుపప్పని తోల వెఱ్ఱివాడ
తొట్టులంగా చెడి వెఱ్ఱిగొల్లలు కారు
చేతులుజోడించి చెంతనిలువ
వెన్నముద్దలు కావు పిడికిళ్లలోనుండి
జారగానాకినోరూర జుఱ్ఱ
వెదురుగొట్టాల్గావు పెదిమిపై మోపితం
దనపదాలాడంగ వనములందు.

సీ. విమలశృంగారులు, వైరుల, స్త్రీములమంట
లరిది పెన్గదలకూ ౯౯ర? దురమనంగ
నలరుబృందావనంబుననల్లిబిల్లి
గొల్లయిల్లాండ్రసరసంపుగోలకాదు.

చ. ఇరవుగరక్తమాంసమదమెండికృశించినబక్కయేనుగన్
దరుగుటశౌర్యమా! నృపులునవ్వగనొక్కటమద్దిచెట్లులన్
విరచుటశౌర్యమా? ముదిమిపెంపునగోఱలులేనిపాముపై
బొరలుటశౌర్యమా! మిసిమిముద్దలుదొంగిలశౌర్యమా! సఖా.

లోకంబునదమ్ము పోషించు ప్రభువుల స్తుతించు న్యాయంబున నిట్టింటివి గాని నీకమాత్రమాతని పౌరుషము తెలియదా?

అకూ౯--(కోపముతో) కర్ణా! అసంబద్ధప్రలాపీ!

చ. గురుతరమైననాజిశరకోటిని దేహమురక్తవర్షముల్
గురిసెడునాడు, సారథియు, గుఱ్ఱము దేరునుగుండపిండిగా
ధరపడునాడు, పర్విడుచుదండడిజెందెడునాడు, చక్రమున్
బరచిననాడు, దైత్యరిపుపౌరుషమెంతువుకొందరేలికిన్.

గీ. పాంచజన్యంపుమోత౯యు, బటుసుదర్శ
నంపుమంటలు సెలఁగ; నందకపుతళత
ళలుకనులకెల్లమిరుమిట్లుగొలుపశార్ఙ్గ
రవమువీతేరదెలియుమాధవునిబలము.

సహస్రదేవేంద్రులైనను, సహస్రమహేశులైనను, సహస్రా౯జిత్యులైనను, రణంబునదేరి చూడలేని యమ్మహాత్ముని మహత్వంబెఱుంగక నిట్లు ప్రల్లదంబులు పలుకఁజొచ్చిరి. మీక్షేమంబుకోరి కృష్ణునితో వైరంబుదక్కి శరణంబు నొందుటమేలని హితోపదేశంబు జేసితింగాని, మీసంగతినాకేల! మీతోడ నాకీవితండవాదమేల? (ధర్మజుంజూచి) ధర్మనందనా! మీవచనంబులు బాగుగాలేవు, కౌరవులనమ్మి నిష్కారణంబుగ జెడసెంచితిరి. దూరమాలోచింపుడు.

ఉ. వైరముదక్కి ప్రేమగలవారివలెన్ నటియించి, మీకుగం
సారికిబద్ధవైరముగసల్పియనంతరమందునార్త్రి చే
కూరిచిభంగపెట్టుటకుగూడిరికానియదార్థమెంచగా
వీరికివీకుజూపులును బ్రేమలుగల్గెనె! యింతకాలమున్.

నాకీమాటకు జవాబిమ్ము.

ఉ. మన్ననజూపుచెప్పడభిమానతగష్టసుఖంబులెంచుచున్
చిన్నతనంబునుండిమిము బెంచినకృష్ణునిపొందుమంచిదో
పన్నగపైకినవ్వుచునుబల్కుచుగుత్తుకబంటిగావిషం
బున్నసుయోధనాధమపయోముఖకుంభముపొందుమంచిదో.

చివరకెంతవాఁడవైతివి? ఎంతకృతఘ్నుఁడవైతివి!

క. గురుఁడై, బంధువుఁడై, సో
దరుఁడై, రక్షించునట్టిదైవంబై, మి
మ్మరసినశ్రీకృష్ణునిముఖ
సరసీరుహమెట్లుచూడజాలుదువనిలోన్.

(అర్జునుంజూచి) అర్జునా?

చ. కలఁకుదనంబుమానిమదిగౌరవప్రజ్ఞలనమ్మబోకనా
హరిశరణంబువేడుమురయంబున, నద్దియెమేలుతేనిచో
మఱఁదివటంచునీచనువుమాటలు, సోదరిదుఃఖమెంచడా
సరసిజనాభుడాలమునజక్కగదూరమునూహసేయుమా!

సీ. పాంచజన్యరవంబుబయలువడకమున్న
ఘనసుదర్శనము జేకొనకమున్న
కౌమోదకీప్రీతిగలుఁగ జేయకమున్న
గన్నులురక్తిమఁగనకమున్న
కౌస్తుభంబురముపై గదలియాడకమున్న
బిడికిటనందకంబిడకమున్న
శార్ఙ్గమార్వీధ్వనిసంచరింపకమున్న
బంధువుల్ రణభూమిబడకమున్న

గీ. శైబ్య సుగ్రీవమేఘ పుష్పకవలాహ
కములుపరువులె_త్తకమున్న గరుడబాధ
బడకమున్న నారాయణుపాలబడుడు
చేయిజారిన నేమియుజేయ లేము.

అర్జు—అక్రూరా! సర్వధర్మంబులెఱింగిన నీవేయిట్లుపలికిన నేనేమనగలను? గృహీతపరిత్యాగంబు సేయుట వీరలక్షణముకాదుగదా! సర్వశక్తుండును, సర్వలోక పూజితుండును, సాక్షాద్విష్ణుండునగుకృష్ణుండేమిచేసిన జేయుగాక! సహజశాత్రవులని నీవునుడివిన కౌరవాదుల నంతరమేమి చేసిన చేయనిమ్ము. అన్నింటికిని సర్వసిద్ధుండనై యుండుటం బట్టియే నాకీశరణార్థి దాపరించెను. రోటఁదలదూర్చి రోకటిపోటునకు వెఱవనేల!

అక్రూ-(కోపముతో) ప్రాణబంధుండును, ప్రాణస్నేహితుండునై, పాలించు కృష్ణునితో కక్షసాధింప నెంచితివా? ఈనృపకీటకంబగు చతుర్ధనుని విడచిపెట్టవా! అన్నిఁటికిని సర్వసిద్ధుఁడవై యుంటివా! అర్జునా! ఎంతకృతఘ్నుఁడవైతివి? ఎంతద్రోహివైతివి? నీవేయనుభవింపగలవు. ధృతరాష్ట్రదికురుజనంబులారా! ధర్మరాజా! నేనుచెప్పవలసినదేమియులేదు. నేనుపోయివచ్చెద.

ధర్మ—(విచారముతో) నిన్నుమరల జూచుభాగ్యంబాదవునో! లేదోకదా?

అక్రూ-(కోపముతో) మమ్ముమరల జూడనెంచి, మీయందు కృతజ్ఞత గలవారైన, మీరిట్టిచెయిదంబులకేల నొడిగట్టెదరు? చంకదుద్దుశరణార్థి యన్నట్లుచెప్పి, యెట్టతేలువలె చేయవలసినవన్నియుంజేసి చివరకు బీదార్పులార్చెదవు. నెయ్యంబునగాదుగాని కయ్యంబున మమ్ముజూచెదవు. చెప్పవలసిన వుండినచెప్పుము.

ధర్మ—(దుఃఖించుచు) అక్రూరా! నీవుద్వారకాపురి కఱిగినప్పుడు కృష్ణునితో నయమొనరించి నామాటగానిట్లు మనవిజేయుము.

సీ. వనజాక్షనిన్నన్న వసుదేవునకుగూర్మి
చెల్లెలుకుంతిమాతల్లి యనుమ
భావింపబాండవుల్బావమఱందులు
పైవారుగారునీభక్తులనుమ

యెన్నఁడు నీయాజ్ఞ కెదు రాడెఱుంగరు
　　కరుణతో నీతప్పు గాయుమనుము
యీరాజునకు మమ్ము నిబ్బంది బెట్టిన
　　నరపతు ల్దేవతుల్ నగుదురనుము.
గీ. దయను జూపంగ నీకి దే తరుణమనుము
యెంచఁగా దిక్కు నీవె మన్నించుమనుము
కలను దలఁపని కలహంబు కలిగెననుము
కుంతికానుపు నిర్భాగ్యవంతులనుము.

భీము—అకౄరా!

చ. చిరతరకీర్తి ధర్మజుఁడు చింతిలి దీనత నిట్లు బల్కు నిన్
వెరచియు గాదు బాంధవము వీడనటంచును గాని, క్రీడిసం
గరమున గాచినట్టి జనకాంతుని ముట్టగ శూలి వచ్చినన్
పరగున ద్రుంతునంచు సభ చాటు మువీరు లెఱుంగ నక్రురా.

ఈ చతుర్థసునిం గాచిన నన్నియు జక్కనసు ననుము. లేకున్న.

చ. ఎఱుఁగుదుగా, సురాసురుల కెల్లన జేయుని నింద్రసూతి, మ
న్నెఱుఁగుదుగాదె? సర్వరిపుబృందము జీల్చెడి నన్ను భీము, న
వెఱుఁగుదుగాదె? నాబలము నేత్తైర, నీరణకౌశలంబు నే,
నెఱుఁగుదునంచు పల్కు మెదయించుక సంశయముంచకుండగాన్.

అర్జు—(దుఃఖించుచు) అకౄరా! కృష్ణునితో నామాటగా నిట్లనుము.

సీ. నెనరువాఁడను ఛిన్నతనమాది యొకకంచ
　　మందున దినిసమరందిననుము
యకట! బాల్యంబాదిన లగినమన నెయ్య
　　మడవి వెన్నెల సేయుబుడుగుమనుము
యింతవానిగ జేసి యిపుడు కక్షవహింప
　　బెంచిన చిల్కను ద్రుంచుటనుము
గారాబుతోఁ బుట్టుకంటను తడివెట్ట
　　నింటికి నశుభమంచెంచుమనుము.

గీ. స్వల్పకార్యంబునకుబట్టుపట్టకనుమ
నాదుసత్కీర్తిదుష్కీర్తినీదెయనుమ
కుంతికినిగర్భశోకంబుగూర్పకనుమ
ఘనతనీచతుర్థునుగావమనుమ, జనుమ!

ఆతనికింకను గరుణారసంబు కల్గకున్నచో. (కోపములో)

చ. కలహమునన్ గపిధ్వజముగ్రాలఁగ గాండివమెక్కుపెట్టినిన్
గెలుచుటయుండెఁ? రంభకవుగింటనుసొక్కగనీదుచేతిలో
బొలియుటయుండెఁ! గానియిఁకమూఁడవమార్గములేదు, నేనుని
శ్చలమతిగాతునన్ననృపచంద్రునివీడనటంచుదెల్పుమా!

ధృత—అక్రూరా! శ్రీకృష్ణుని గెల్వనకాక బుద్ధిమంతుని దూతగా బంపెదమని యు, సంగతియంతయు దెలియగలదనియుఁ జెప్పుము.

అక్రూ-మంచిది. నేనుపోయివచ్చెద. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ధృత—ఆహా? ధర్మనందనా! వింటివా? అక్రూరునిమాటలు. నూర్వురుబ్రహ్మలు, వేయిశక్రులైనను, శ్రీకృష్ణుని గెల్వలేరని నొక్కిచెప్పిన పల్కులు నిజమే కాని యతిశయోక్తిగాదు. కావున నామహానుభావునికినుక నడంపనొక్క మహా వినయ వివేక శాంతగాంభీర్య కార్య ధురంధర కృపాస్వాతుండు నతిచ తురుండునగు నొక్కదూత నాతనిపాలికంపిన సమస్తంబు చక్కఁబడుననిలోఁ చెడి. కావున మనసభయందంత బుద్ధిమంతుండెవరుకలరు? (ఆలోచించి) ఊ య్యలలోబిడ్డనుంచుకొని యూరెల్లదిరిగినట్లు నీతివేదియు, ధైర్యసురాచలుం డును, బుద్ధిలో బృహస్పతినిం మించువాడును, సద్గుణాకరుండునగు మనస హదేవుఁడుండ నాలోచింపనేల! కావున నీతనింబంపుదము.

ధర్మ—(సహదేవుంజూచి) తమ్ముఁడా! సహదేవా! బహుబుద్ధిమంతుండవనినిన్నె రాయబారిగా నంపనుంకించితిమి గాన నీవిపుడు శ్రీకృష్ణునిచెంతకఱిగి, నేర్పు మీరమాట్లాడి, వినయప్రార్థన పూర్వకముగా సంగతినంతయు, జెప్పినామా టలను, వృకోదరార్జునులపల్కులును, మనస్సునకుబట్టునట్లుగా బోధజేసిబంధు వులగు మనకు నిష్కారణ వైరంబు కూడదనియు, జతుర్థుని గాపాడుమ ని

యయు, ప్రార్థించి, రాచకార్యంబు సానుకూలంబు జేసికొనిరమ్ము. యాదవులు కుపితులై యేమన్నను, దొందరపడక, ప్రతివచనంబు లిచ్చుచు దూతకృత్యంబు నిర్వర్తించు కొనిరమ్ము.

సహ—అగ్రజా! ఏమినీవెఱ్ఱి? కృష్ణుండు తొనుపట్టినప్రతిజ్ఞ మానఁడని యకూ్రరుని వల్లనే తేటతెల్లమైన, నింకసంధి పొసఁగునా! అయినను, నానేర్పుకొలంది ప్రయత్నించి చూచెద. సాకుశెలవిండు.

ధృత—నాయనా! నీకుజయమగుగాత! పోయిరమ్ము.

సహ—(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ధృత—హరి చతుర్ధనుని జంపుదునని ప్రతిజ్ఞజేసిన దివసంబులు దరిసినవి. మనము సర్వసిద్ధులమై యుండవలయును.

దుర్యో-జనకా! ఇదివరకే మనతొమ్మిది యక్షౌహిణుల సైన్యము సిద్ధముగానున్నది.

ధృత—మంచిది, సుయోధనా! ఈచతుర్ధనుని పోతుటీగవైన జోరరాని హర్మ్యంబుననుంచి, రేయింబవల్లు ఘారాయుంచుము. పాండవులకు దగిన స్థాధంబులు విడిది కల్పింపుము. సహదేవుండు వచ్చినతరువాత తక్కినసంగతి నాలోచింతము. నేటికికి గొల్వుచాలింతము.

దుర్యో-మంచిది.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృతీయాంకము సమాప్తము.

శ్రీగురుభ్యోన్నమః.

విచిత్ర భారతము.

చతుర్థాంకము - ప్రథమరంగము.

ద్వారక—శ్రీకృష్ణునిసభ.

(శ్రీకృష్ణుఁడు; బలరాముఁడు; సాత్యకి; ప్రద్యుమ్నుఁడు ప్రవేశించుచున్నారు.)

శ్రీకృ—అగ్రజా! బలభద్రా! కౌరవసభకు పంపిన యక్రూరుడింకను రాలేదా!

బలరా-తమ్ముఁడా! ఇంకనువచ్చినట్టు తోఁచదు.

కృష్ణు—ఇంతకాలంబచ్చట దడయుటకు గారణంబేమి?

ఉ. పుట్టినదాదివైరములబొక్కుచురాజ్యధనాభిషార్థమై
యిట్టులకుక్కలట్లుకలహించెడిపాండవకౌరవాదుల
న్పట్టునసేకమైనపనిభావముదోఁచదికెట్టిచిట్టలుల్
జెట్టలుబుట్టునో! యదురజెందెనువామభుజంబుసోదరా!

బలరా-శ్రీకృష్ణా! ధృతరాష్ట్రునిమీఁదికి సర్పవైరితో నాధృతరాష్ట్రుండే యెత్తివచ్చెనో? ఆరాజరాజుపైకి యత్తులతోఁగూడి యీరాజరాజేద్ధురంబున కర్షదెంచెనో; ఆధనంజయుని గెలువ నాధనంజయుండే వచ్చెనో, లేకున్న యిట్టివింతలు పుట్టునా? నాకును దోఁచకున్నయది.

సాత్య-బలభద్రా? అట్లైన గద్దుగూర్చు బంధులగు పాండవులు మనకు దెలియఁజేయకుందురా!

ప్రద్యు-లేక వీరును వారునుఁ గలసి మనపైకిదాడి వెడల నుద్యమించిరేమో?

(అక్రూరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

అక్రూ-శ్రీకృష్ణబలభద్రులారా? నమస్కారము.

కృష్ణు—అక్రూరా! శుభమగుగాత! ఎప్పుడువచ్చితివి?

అక్రూ-మురాంతకా! ఇప్పుడేరథంబు మనకోటమొగసాల నిలిపి మిమ్ముజూడ నరుదెంచితి.

శ్రీకృ--మంచిది, హస్తినాపుర ప్రయాణోదంతం బాద్యంతంబుగా నుడువుము.

అక్రూ- చిత్తము. దేవకీనందనా? నిన్నటిదినంబిచ్చటనుండి బయలుదేరి యతిత్వరితవగమనంబునఁ బద్మినీకాంతల దనసహస్ర కరంబుల ముద్దాడుచు దేజోపటలంబు సర్వదిశలంగప్పుచు బ్రచండంబుగ నవ్వేడి వెలుంగునడిమింట బ్రవేశించుతఱి హస్తినాపురిందరిసి మారుతంబున దిక్కులు పిక్కటిల్ల దటతటంగొట్టుకొను గొంగ తెక్కల పోల్కనతి ధవళంబులగు కేతనంబులతోడను, వాయువేగంబును ధిక్కరించుచు నానావర్ణముల నొప్పి యెప్పుడెప్పుడని తొందర పడుచున్నట్లు ముంగాళ్ల డెక్కల భూమిగ్రక్కదలద్రవ్వ తత్ఖురోద్ధూతధూళి రేణుసము దాయంబంబరంబుగప్పు మబ్బుపట్టినట్లు దలంచియాశ్చర్యంబుగాంచు జనంబుల హేషాధ్వనులఖేతిగరవు తురంగకదంబంబుల తోడను, దిగ్గజశ్రేణిసైనను సూకనుమురుగావించు తలంపునగయ్యంబునకు బిల్చుచున్నవో యన్నట్లు గండుమీఱి తొండంబులు మింటికెత్తి బృంహితంబులజూపరకు వెఱగు గల్పించుచు గాటుకనడ గొండలభంగి నడుచు మత్తవేదండతండంబులతోడను, ఖద్యోతచ్ఛాయల సహజధావళ్యంబులు చెన్నుమీరరణకౌతూహలంబున దపంతతట దాముమోయుచున్న వోయనురీతి గాలిచే భయంకరారావంబుల నీనుశంఖంబులు భుజంబుల బొల్పార రక్కసులధిక్కరింతుమో దేవతలతీటడంతుమో గరుడుల బరిమార్తుమో యక్షులశిక్షింతుమో కిన్నరుల వెన్నాడుదుమో సిద్ధులవీపు బ్రద్దలుసేయుదుమో కింపురుషులం జంపుదుమో సాధ్యులపాథింతుమో గంధర్వుల బ్రమందింతుమో పన్నగులఁగట్టి యాడింతుమో ఖేచరుల పీచంబడంతుమో వీరస్వర్గంబుచూరగొందుమో యనికేకలు వైచుచు హుంకరింపుచు గరవాలంబులు ద్రిప్పుచు జీమచిటుక్కుమన్న నెక్కడెక్కడ యెవ్వఁ డెవ్వఁడు యెప్పుడెప్పుడు పట్టుఁడు పట్టుడు కొట్టుఁడు కొట్టుఁడు పొడుపొడు నరుకు నరుకు కూల్చు కూల్చు మనిభూనభోంత రాళంబులుద్రీల నార్చుచు మైమరువులుగాఢిల పౌరుషంబులు మూర్తీభవించినట్లు వీరరసంబు స్వరూపంబు దాల్చిన భంగిరౌద్రంబుట్టిపడ లెక్కకుమిక్కుటమై తండోపతండంబులు లక్షలు లక్షలు గోట్లుకోట్లు యక్షౌణు లక్షౌహిణు లెక్కడచూచిన దామెయై, నేలయీనినట్లు పురంబునకు బంచక్రోశంబుల వరకును జోటుచాలక మైమరువు లొండొంటి రాపాడుటచే రాలిన భూషణరజంబున భూమియెల్లబంగారమై కనుటకు శృంగారమై రంగారున భంగపరాక్రమ వీరోపేతంబగు నాక్కమహాసైన్యంబుంగంటి.

కృష్ణ—తరువాత.

అక్రూ-తరువాత నో యదుసింహా! అచ్ఛోటువాసి ఘనవప్రదుర్గ పరిఖాప్రాకార విభాసితంబును, వియద్వీథీ పరిచుంబిత విశాలరమణీయోన్నత సౌధజాలంబులగలిగి, తత్సౌధంబుల నిలుకడగన్న తీగెమెఱుంగులో లేక చైతన్యంబు వహించిన బంగారుబొమ్మలో యన నవరూపలావణ్య సంభ్రమంబులనొప్పారు మందహాస శరచ్చంద్రికల వెదజల్లు శరదిందుముఖులు చూపునకని మిషత్వం బుత్పాదింప భూపురంధ్రిమణి ముత్యాల పాపటంబోలి పాలువోవి నెత్తపగురాజమార్గంబులనొప్పి యిసుకవైచిన రాలక హయారూఢులై గజారూఢులై రథారూఢులై కౌరవనాథుం దర్శింపవచ్చు నానాదేశాగత రాజచంద్ర బృందంబులు గలిగి నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణముగా చెలంగి యొప్పారు హస్తినాపురంబు ప్రవేశించితిని.

కృష్ణ—తరువాత?

అక్రూ-తరువాత నో కంసమర్దనా! అప్పురి సౌందర్యంబు గనుట కింకను వేయిగన్నులనివ్వని విధాతం దిట్టుచు మనసు మనసున నుండక బిచ్చియెత్తిన వానివలె నెత్తిన తలవంపక మెడనొవ్వ లెత్త సారథి నిరథగమనంబు మందంబు సేయుమనుజ్ఞయిడి కౌరవరాజ మందిర ద్వారంబున రథావతరణంబు సేసి తచ్ఛౌందర్యంబుం జూచుచు చైతన్యంబు దక్కి స్వర్గంబుననుంటినో లేక సురేంద్రపురంబున నుంటినో యని విభ్రాంతి నొందుచు నెట్టకేలకు సారథి తెలుప సర్వమాణిక్య మణిగణ సముద్ధభిత్తి మనోహరంబులై నానావిధ చిత్రవిచిత్ర సముదాయాలంకృతంబై ముక్తాఫలవల్లరీ విలాసంబై విబుధసముపేతంబౌ నింద్రుని సభయుంబోలె గన్నులపండువై వీర స్వర్గంబుభంగి దిగంత విశ్రాంత కీర్తియుత యోధవీర మూర్తిసంతతంబై యంగ వంగ కళింగ బంగాళ నేపాళ చోళ మాళవ బర్బర సింధు యాంధ్ర నాట లాట కర్ణాట ఖోట పానాట కాంభోజ మహారాష్ట్ర సౌవీర ఘూర్జర సాల్వ మత్స్య కుంతల మగధ సామంత యవన సవన మద్ర కొంకణ కొంకణ టెంకణ హూణ పుళింద కుళింద చిరాట కుంట సౌరాష్ట్ర హేమరాష్ట్ర కుకుర కురు కరూశ పాండ్య కాశ్మీర, త్రిగర్త ఘోట భోజ మలయాళ కోసల పుష్పితాదిరాజలోకపూజితంబై దుర్యోధన దుశ్శాసన కురుశతానుజయుక్తంబై కర్ణ వికర్ణ బాహ్లిక సోమదత్త భగదత్త భూరిశ్రవ విరాట సైంధవ విందానువింద దృష్టకేతు సుదక్షిణ కేకయ శ

ల్య ఘటోత్కచ భీష్మ ద్రోణ కృపాశ్వత్థామ సీల రుక్మి మహావీరలో
క భయంకరంబై ధర్మజ భీమార్జున నకుల సహదేవాది పాండవసమాజవిల
సితంబై విదురసంజయ సేవిత ధృతరాష్ట్ర మహారాజపాలితంబగు కౌరవస
భంగాంచితి.

కృష్ణు—తరువాత! తరువాత!

అక్రూ—తరువాత నో యదుపుంగవా! ఆరోజున వారలవర్జించి మరునాడు కౌరవసభ
కుంబోయి, ధృతరాష్ట్రునికి బ్రణామంబాచరించితక్కినవారిచేత సంభావితుం
డనై పేరుపేరవారి సేమంబడిగి యంతకుమున్న నొకయింతిచేత నాకొఱకై
పెట్టించిన సువర్ణపీఠంబున నాశీనుండనై కుశలపూర్వకంబుగా సుచితరీతివి
నోదాలాపంబుల గొంతపొద్దు పుచ్చునప్పుడ జాతశత్రుండు మీమీ సే
మంబులడిగి వచ్చిన కార్యంబడుగ దెలిపి మీరునుడివినరీతి నడిగితిని.

కృష్ణు—ఆతండేమనె?

అక్రూ—ఆతండేమియు ననలేదుకాని, సభలో దుర్యోధనుండు మీసములు మెలిపెట్టు
చు మీరుచంపెదనని ప్రతిజ్ఞఁబట్టిన రాజేంద్రు నర్జునుండు కాచినాడనియు
శరణుజొచ్చినవాని విడువమనియు యీసర్వసైన్యంబులు నానాదేశాధీశ్వ
రులును, జూడుటకు గారణంబిదియేయనియు, రాజునురక్షించుటో, నైపములే
ని మీప్రతిజ్ఞ మాన్పించుటో నిశ్చయించుకొంటి మనియు పెద్దయుంబొద్దు
యుపన్యాసంబు సలుపదగిన యుత్తరంబు లిచ్చితిని.

కృష్ణు—(కోపముతో) ఆహా! ఏంతవాడవైతివి? కౌరవ పాండవులు కలయుదెందు
కో యనుకొంటిని. చివర కిదియా సమాచారము. కానిమ్ము దుర్యోధనుండే
మనె?

అక్రూ—మీవంటివారు వినగూడనివియు మావంటివారు చెప్పరానివియు గొన్ని గర్వ
తో క్తులనాడెను.

కృష్ణు—(కోపములో) ఓరీ! దుర్మార్గా! దుర్యోధనా? నన్నునిందించితివా!

ఉ. కొంచకనస్త్రశస్త్రములుఘోరరణంబునమేననాటిసురి
క్కించగ, జక్రవాయుసఖకీలలుబాయక వెంటనంటర
క్షించుము, తప్పుజేసితనిచేతులపాదముపట్టినిందగా
వించినయీఫలంబనుభవించనటంచుదలంచియుంటివా!

ఉ. బంటువుబోలె నే ప్రతినబట్టినమానిసిగా వసిద్ధమై
యుంటినటంచు బేరిలితె? రణోర్వినినాకెదురౌచునిల్వనీ
కొంటివె? యెవ్వరంచుననుకొంటివొ? నీబ్రతుకింకనిశ్చయం
బంటివె? యెట్లుమాన్పుననియంటివి? నాప్రతినంబుగొల్వులోన్.

పిఱికిపందా! బ్రహ్మదులే నాప్రతిజ్ఞమాన్పలేరుగాని యిఁకనీవా మాన్పించువాఁడవు. ఏమీ?

మ. కొలువుంజేరినరాజులందఱువినన్ గ్రూరాత్ముఁడా కృష్ణునిం
గెలుతుంజూడుఁడటంచుబల్కు వెరపోనీకుచ్చుటప్పాలులో
కులకుంజెల్లము, నాదుపౌరుషమునీకుందోచు, దేహంబున
క్కలుగ్రద్దల్వకూడిచీల్చుతఱి? సంగ్రామంబునన్ మూఢహా.

చిఱుకాలంబుననుండి కన్నుమిన్నుగానక బహుశౌర్యవంతుఁడనని విఱ్ఱవీగుచున్న నీత్రుళ్ళడగించు సమయంబుకాక తాళీయంబుగ సంభవించినది తొందరపడకుము. ఆక్రూరా! తరువాత?

ఆక్రూ-తరువాత. మీకై చింతించుచున్న ధర్మజుంజూచి కర్ణుండిట్లనియె.

కృష్ణు-(కోపములో) ఏమనె?

ఉ. చేలవె! వెఱ్ఱిగొల్లనికి బిమ్మటినొందగనేల? వానివా
చాలత? బాహుదర్పబలశౌర్యము లెల్లనెఱుంగమొక్కొ! భూ
పాలునిజేరనిత్తుమొకొ? భండనభూమినినిల్వనిత్తుమే
కోలలజిమ్మియాదవులగొల్లుమనంగనుజేయకుందుమే.

అనునాదిగాఁగల దుర్భాషలాడ దగినట్లప్పుడే ప్రతివచనంబులిచ్చితిని.

కృష్ణు-(కోపముతో)

ఉ. పాతక! మత్తచిత్త! సులభంబుగనోటికిరానితుచ్ఛమా
కూతలుగూసినన్ను గురుకొల్వునగొల్లఁడటంటివాజిలో
జూతువుగొల్లపౌరుషముస్సూతునిశౌర్యముబొంగకిప్పుడో
హా! తులువా! తలంచుమెద! నన్నెఁదిముందుముసళ్లపండుగల్.

తరువాత!

అక్రూ-తరువాత దుశ్శాసనాది దుష్టులు పెక్కనప్రేలి పడినసమాధానంబు చెప్ప నిష్టములేక నూరకొంటిని.

కృష్ణు—మంచిపనిజేసితివి? భీష్మద్రోణాదులేమైన మాట్లాడిరా?

అక్రూ-శ్రీకృష్ణా! నేనుపోవుతటి భీష్మునిసందర్శించి, వృత్తాంత మెఱింగియే పోయితిని. ఆతండార్జున గొల్వునకురాలేదు. దుష్టచతుష్టయము ద్రోణాదుల దూలనాడవారు కోపించుకొని కొలువువెడలి పోయిరని చూచాయగా వింటిని. కౌరవులుతప్ప పాండవులలోని వారెవ్వరు పన్నెత్తిపలుకగా వినలేదు. కాని యప్పుడు నేను ధర్మరాజుతో భిన్నతనంబున నుండియు, గడుగూర్చు బాంధవుండై, కాపాడు దైవంబైన కృష్ణునితో విరోధించుట గూడదనియు, జతుర్థుని విడువుమనియు, నెన్నిమారులు చెప్పినను వినక, శరణార్థిని విడువమనిచెప్పి మీలో నామాటగా నిట్లుచెప్పుమనియె.

సీ. వనజాక్షునిన్నన్నవసు దేవునకుగూర్మి
చెల్లెలుకుంతిమాతల్లియనుము
భావింపబాండవుల్బావమరందులు
పైవారుగారునీభక్తులనుము
యెన్నఁడునీయాజ్ఞ కెదురాడెఱుంగరు
కరుణతోనీతప్పుగాయుమనుము
యీరాజునకుమమ్మునిబ్బందిబెట్టిన
నరపతుల్దేవతల్ నగుదురనుము.

గీ. దయనుజూపంగనీకి దేతరుణమనుము
యెంచఁగానీవెదిక్కుమన్నించుమనుము
కలనుదలఁపనికలహంబుగలిగెననుము
కుంతికానుపునిర్భాగ్యవంతులనుము.

కృష్ణు—పాపము, ధర్మరాజెప్పుడును, నాయందు పితృభక్తి గలవాఁడు. అతఁడు నామాట కెప్పుడెదురాడడు. మేటిపోటరినని విఱ్ఱవీగు యర్జునుండు నాతో కక్షంబూన నెంచుకొన నాతఁడేమి సేయును? పాండవులందరిలో నాతఁడే యుత్తముఁడు. తరువాత?

ఆకూర్తి-తరువాత భీముండిట్లనియె.

ఉ. చిరతరకీర్తి; ధర్మజుఁడుచింతిలిదీనతశోకబల్కునీకొ
వ్వారచియుగాదు, బాంధవముపేరునటంచునుగాని, క్రీడీసం
గరమునఁగాచినట్టిజనకాంతునిముట్టఁగశూలివచ్చినన్
సరగునద్రుంతునంచుసభజాటుమువీరులెఱుంగనక్కరా?

చతుర్థనుండిఁగాచిన నన్నియుఁ జక్కనగుననియునము. లేకున్న.

ఉ. ఎఱుఁగుదుగాసురాసురులకెల్లనజేయుని నింద్రసూతి, ము
న్నెఱుఁగుదుగాదె? సర్వరిపుబృందముజీల్చెడు నన్ను భీము, నీ
వెఱుఁగుదుగాదెనాబలము. నేస్త్రైరసీరణకౌశలంబునే
నెఱుఁగుదునంచుబల్కుమిఁకనించుకసంశయముంచకుండఁగాన్.

కృష్ణు-(తలపంకించుచు) చిన్నప్పటినుండియు నాతని నెఱుంగుదు. ఇదికొ్రొత్తగాదు. అతని నోటినుండి ముచ్చటకైన సామవచనంబు వచ్చునా! క్రిందపడినను మీదివానివలె గర్వితోక్తులాడక మానునా! కానిమ్ము తరువాత?

ఆకూర్తి-తరువాత. నీప్రియమిత్రుండును, గడుగూర్చు మరందియునగు, నర్జునుండు, కన్నుల నుత్రుశీక్షణంబులొలుక దైవకృతంబిట్లున్నదనియు, మొట్టమొదటి శత్రుణార్థి కృష్ణుండు వైరియనిచెప్పుమిచే నేనుకాతునని ప్రతినజేసితినని యు చెల్లి నామాటగానిట్లు మనవిచేయుమనె.

సీ. నెనరువాడనుపిన్నతనమాదినొకకంచ
మందునదినినదురందిననుమ
యకటకీ బాల్యంబాదినలరినమననెయ్య
మడవివెన్నెలసేయుటుడుగుమనుమ
యింతవానిగజేసియిప్పుడుతెగజూడ
బెంచినచిల్కనుద్రుంచుటనుమ
గారాబుతోబుట్టుకంటనుదడివెట్టి
యింటికినశుభమంచెంచుమనుమ.

గీ. స్వల్పకార్యంబులనుపట్టుపట్టకనుమి
నాదుకీర్తియుడుప్కీర్తనీదయనుమ
కుంతికినిగర్భశోకంబుగూర్పకనుమ
ఘనతనీచతుర్థనుగావమనుమజనుమ.

కృష్ణు—(విచారముతో) అర్జునా! ఎంతటిదోహివైతివి?

ఉ. తుంటరులైనదుర్జనచతుష్టయబోధలజిక్కినన్నుడీ
కొంటకునెంచుదంచుమనకుంగలగూరిమిగాఢమైత్రియుః
మంటనుగల్పుదంచుమదినాటినబాంధవమెంచవంచున
నొక్కంటినె? బుద్ధివచ్చెనిఁక! కుచ్ఛితమిత్ర! కృతఘ్ను! ఫల్గుణా!

ఆహా! పార్థా?

మ. పెరిగితిమెప్పుడుఁగడిదిప్రేమనుబాయక, నొక్కప్రాణమై
దిరిగితిమెప్పుడుఁరిపునెదిర్చితిమెప్పుడు, గోపగించుచే
సెఱుఁగనిప్రాణమిత్రులకునిట్టిప్రతిజ్ఞలుఘోరవైరముల్
పెరిగెనిక్షేమనందువిధిప్రేరణదాటనశక్యమేరికిః.

అక్రూ—వాసుదేవా! ఇంకనుయర్జునునిగురించి చింతించుచుంటివా! అర్జునుండునీలో జెప్పుమన్న నీచివరవిజ్ఞాపనగూడవిని మఱియుదుఃఖింపుము.

కృష్ణు—అక్రూరా! ఏమది?

అక్రూ—చ. కలహామునఁగపిధ్వజముగ్రాలఁగగాండివమెక్కుపెట్టినిః
గెలచుటయొండె, రంభకవుగింటను, సాక్కగనీదుచేతిలో
బొలియుటయొండెగానియిఁకమూడవమార్గములేదు, నేనని
శ్చలమతిగాతునన్నృపచంద్రునివీడనటంచుదెల్పుమా.

కృష్ణు—(కోపములో) పార్థా! అట్లనా? నీవుకాచినన్నృపుని వీడవా? గాండివముచేత నున్నదనికాఁబోలు విఱ్ఱవీగుచున్నావు. కానిమ్ము. నీతలబిరుసు నిన్నేయడంపగలదు. నీగాండీవ ప్రభావంబును, నాచక్రమహాత్మ్యంబును నీవేయెఱుంగుదుగాక. నాప్రతిజ్ఞ నీవుమాన్పెదవా! ఇఁకనిన్నూరక విడచిపెట్టరాదు. (బలరామునిజూచి) అన్నా? బలరామా! చూచితివా? మనయర్జునుండెంత వాడయ్యెనో! మనలో చెప్పుచునిన వాక్యంబులిప్పుడు వింటివిగదా? సాత్యకీ! వింటివా? ప్రద్యుమ్నా! వింటివా?

సీ. తలఁపఁడో తనచిన్నతనమాదితనకోస
మైనేనుపడ్డట్టియవధినెల్ల
భావింపఁడో సుభద్రావివాహమునకు
నేజేసినసహాయ్యమెల్లమదిని
ఎంచఁడో జ్ఞాతులపంచఁజేరితపించు
వంచనబడకబ్రేమించువిధము
జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనండో? మేనత్తకు
మారుబంధుత్వంబుమైత్రినెల్ల.

గీ. నల్వురునునవ్వరోకో? వినాశకాల
మునకుదప్పకవిపరీతబుద్ధివొడము
ననెడిపెద్దలపలుకుప్రత్యక్షమయ్యె
పార్థ? గోముఖవ్యాఘ్రిమాబళిర? తెలసె.

బలరా-కృష్ణా! వింటిని. చిన్నతనంబున నుండియు, నీవుపాండవపక్షపాతివై, యందు లోనర్జునునకై శ్రమపడి, యారవప్రాణంబుగాఁ జూచినందుకు, ఫలమీరీతి గఁజూపి యుక్కుమిగిలి చివరకు నీకేపంగనామములు దిద్దినవానిని విడువఁజ నదు.

సాత్యకి-హరిహరీ! (చెవులుమూసికొని) తినిన యింటివాసంబులు లెక్కనిడిన కృతఘ్నుఁడగు పార్థునిపేరు తలఁపరాదు. వానిగర్వం బణంచక నూరుకొనరాదు.

ప్రద్యు-(నవ్వుచు) సాత్యకీ! తిననియింటి వాసంబు లెట్లులెక్కనిడుదురు? వానినిమ నమేయింత వరకుదెచ్చితిమి.

కృష్ణు-(విచారముతో) అక్రూరా! నిష్కారణకలహంబు గలిగినందుకు చాలవిచార ముగానున్నది. అహా? అర్జునా! అర్జునా?

(సహదేవుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

సహ-శ్రీకృష్ణ! బలభద్రులారా! నమస్కారము.

కృష్ణు-(లేచికోపముతో) ఓహో! పాండవదూతలగు సహదేవులా? ఇట్లుదయసే యుఁడు.

సహ-చిత్తము. (అనికూర్చుని కృష్ణా! అందఱు నేమమేకదా? వసుదేవాదులు క్షే మమా!

కృష్ణు—(కోపముతో) మీయందలిదయవలన సందరము క్షేమముగనే న్నారము.

సహ—పురాణపురుషా! విశేషములేమి?

కృష్ణు—మీదర్శనముకంటె విశేషములులేవుగాని, మీరాకకుగతంబేమి?

సహ—వాసుదేవా! నిష్కారణంబుగ నీవుచంపెదనని ప్రతిజ్ఞబట్టిన చతుర్థునియర్జునుండెఱుంగకగాతునసిఘోర ప్రతిజ్ఞజేసిన మీతో నిష్కారణవైరంబుతలకొనుటెటింగి, ధృతరాష్ట్ర భీష్మాదులయనుమతంబున ధర్మరాజునన్ను భవత్సన్నిధానంబునకు బంపునప్పడు నామాటలుగా జెప్పమన్న పలుకులువినుము.

క. నరునకునీకును భేదం
బరయంగానెపుడుజూడమతినెయ్యముతో
వరలుటలోకముతెలుఁగును
నరుపై గోపింపనృపులునవ్వరె? కృష్ణా?

ఉ. ఆతతదిక్ప్రపూర్ణమగునద్భుతకీర్తినిగాంచెక్రీడినీ
చేతనుగాదె? సర్వనృపసింహులనాలమునంజయించెనీ
చేతనుగాదె! దిక్పతులచేతవరంబులగాంచుటెల్లనీ
చేతనుగాదె? శోభనముజెందెనుయాదవవంశవర్ధనా!

క. నినుప్రేమించునుమన్నిం
చును, నిన్ఖ్యానించు; భక్తిజూపుచునెన్నం
డునునీదుమాటకడ్డుగ
జనియెఱుఁగనిపార్థుగావజనదగునసుమా.

ఉ. ధారుణినాథుఁడెప్పగిదిదప్పొనరించెను, దైవికంబుగా
జారిననోటినుర్వునకుజంపదలంచుటధర్మమొక్కొ? ని
ష్కారణమ. న్నిధర్మములుగాంచినదైవమవీవెఱుంగవే
దూరముచింతజేసినృపధూర్జటిపాణిముగావుమాహరీ.

చిరకాలబాంధవ్యమును, ప్రేమయు, స్నేహమును, జెఱచుకొనుట మంచిది కాదు. మాధవా? నామాటవినుము.

కృష్ణు—(కోపముతో) బలభద్రులారా?

గీ. వింటిరే? పాండుపుత్రులవేడబరుఁలు
తాముపట్టినప్రతినసత్యంబు సేయ
నేనొనర్చినప్రతినవమానమంద్రు
వారెతెగుమనుష్యులభంగిభయముపాసి.

పాండవదూతా!

సీ. శత దేవేంద్రులు, వేయిబ్రహ్మలు, దశేశానుల్ సురల్ సర్వది
క్పతులేకంబయివచ్చిపేర్చినన మోఘాలంఘ్యమైయొప్పునా
ప్రతినం బారడిగాదువిన్ము? సహదేవా! చక్రమస్మత్కరా
గతమైనప్పుడు కాళ్లుచల్లవను వేగ న్వైరినర్పింపుఁడీ.

సహ—చక్రపాణీ!

గీ. ఇంతకోపంబుఁజూపమే మెంతగలము
దేవరకుభక్తవరులము సేవకులము
తప్పొనర్చి యొఱుంగముతమకుదగునె?
యాలమందలనదలించినట్లదల్ప.

కృష్ణు—(కోపముతో) చేసినతప్పులుచాలవా! ఇంకేమి చేయవలెను.

సహ—నిష్కారణంబుగ నిర్వ్యాజ కృపాకలిత మానసులై యిట్లనుచున్నారు గాని నిజముగా మావలన దప్పేమున్నది?

కృష్ణు—(కోపముతో) ఇంకను సిగ్గులేక దప్పేమనియడుగుచున్నారా!

సీ. నేనుచంపెదనన్నమానవనాథుని
దమయన్న కాచుటతప్పుకాదె
కూరికౌరవులనుగూడినన్గెలువంగ
దమరెల్లదలఁచుటతప్పుకాదె
కురుకోల్వునందునకూరిరుచెంగటనున్న
దమరెల్లదూషింపదప్పుగాదె
నీప్రతిజ్ఞనుమానునీరజాక్షయటంచు
దమరిప్డుపలుకుటతప్పుకాదె.

గీ. చచ్చినసుజత్తుమాన్నృపచంద్రునివ్వ
దలచమనివార్తనంపుటతప్పుగాదె
మీరుచేసినతప్పులుమీకెతెలియు
విప్పిమీతప్పుగుప్పలజెప్పనేల!

సహ.—సీ. అపకారికానట్టినృపతీశ్వరునిఁబట్టి
తలఁద్రుంప నెంచుటతప్పుకాదె
దైవికంబుసదటస్థంబైనపనికిఁజొ
బ్దంమూనికినియుటతప్పుకాదె
మంచిచెడ్డలువిచారించకగాంచక
ధర్మంబుదప్పుటతప్పుకాదె
యెఱిఁగియుమ్మినమాయహారిరూపమారంభ
దండింపకుండుటతప్పుకాదె

గీ. పరులతప్పులు వెదుకంగ పౌర్ధులంత
తాముచేసినతప్పులదలఁచరెపుడు
తప్పులేనట్టివారలీధరణిగలరె
దేవుఁడవెఱుంగవే! వసుదేవతనయ.

కృష్ణు.—చాలుచాలు. కృతఘ్నులారా! పిన్నతనంబుననుండియు మీకుజేసినమేలుమ
రచి నాతప్పులెంచెదరా!

సహ.—అనియనిపించుకొనుట యత్తగారి సీప్రభావమువన్నట్లు మనస్సులు చెడినత
ర్వాత నొకరి నొకరన నూరకొందురా? పాండవు లెప్పుడును కృతఘ్నులు
కారు.

కృష్ణు.—(కోపముతో) నాకుబంధువులై, నాకుఁగడుఁబూజ్య వారలై యున్నందుకు.
నాకుఁదోడ్పడి నామాట చెల్లించుటకు బదులుగా నాప్రతిజ్ఞ మాన్పింపఁదల
చి యెదురు తిరుగుట కృతఘ్నత కాదా?

సహ.—ఉత్తమక్షత్రియోచితంబైన శరణాగతరక్షణముకాని కృతఘ్నత యెట్లగు
ను? కావున నేమిమిమ్మట్లు బ్రతిమాలుటకును, సేనవచ్చుటకును గారణమైనది

కృష్ణ—(కోపముతో) బాగుగాచెప్పితివిగాని నామాట చెల్లింపకూడదా!

సహ—మామాటమీరెందుకు సెగ్గింపకూడదు?

కృష్ణ—(కోపముతో) మీయన్నదమ్ములకింత నాపైకక్షయేల?

సహ—మీకింత పెంకి పట్టేల?

కృష్ణ—మీయర్జునుండింతవాడగునని కలనైన దలంపలేదు.

సహ—మీరింతవారగుదురనియర్జునుండును దలంచలేదు.

కృష్ణ—(కోపముతో) అర్జునుండెంతలోనన్ను మరచిపోయెను.

సహ—అతఁడుమిమ్ము మరచిపోవుటకు మీరాతనికొనర్చిన యుపకారమెద్దియో తెల
 పెందు?

కృష్ణ—నేనుచేసినయుపకారంబుల కంతమేలేదు. నాసహాయంబు గల్గిన యర్జునుండు
 దుర్జయుండు, నాసహాయంబు లేకున్న నరుఁడు. నరుఁడు.

సహ—ఔనౌను.

సీ. ద్రోణునకై మున్ను ద్రుపదుదెచ్చినయప్పు
  డర్జునునీసహాయంబుగానెనో?
యద్భుతంబగుమత్స్యయంత్రంబుగొట్టునా
  డర్జునునీసహాయంబుగానెనో?
ద్రౌపదికై మున్ను రాజులగెల్చునా
  డర్జునునీసహాయంబుగానెనో?
గర్వోద్ధిసైంధవుగట్టితెచ్చినయప్పు
  డర్జునునీసహాయంబుగానెనో?

గీ. మాటలేటికికృష్ణమామాటవినుము
గాండివముదేవదత్తంబుగవద్యానలును
బాండురాశ్వములలిగినవానికేల!
నరయగానాకరిసహాయ్యమంబుఖాక్ష!

సీ. ఎవ్వనివిక్రమంబీశ్వరుమెప్పించి,
  పాశుపతాస్త్రంబుఁబడయఁజేసె
ఎవ్వనిశౌర్యాగ్నికెంచఁగఖాండవం
  బింధనమైనశియింఁచెమున్ను

ఎవ్వనిదోశ్శక్తికింద్రుచింతామణీ
నవమణుల్ నీరాజనంబులొసఁగె
ఎవ్వనిపౌరుషంబీరేడులోకంబు
లందుగన్నులపండువై చెలంగె.

గీ. నట్టిలోకైకవీరునిననుపమాను
నట్టిఘనధనుర్ధరుననహాయ్యశూరు
నేలదూషించి నిన్ను నీవేస్తుతించు
కొందువిదిరాచపాడె? గోవిందచెపుమ.

చ. అనిమొనలోనగృష్ణునిసహాయ్యముచేతనెగెల్చుగాంచెన
ర్జునుడని మధ్యవర్తులుపరోక్షమునందునసాక్ష్యమిచ్చినం
తనెనినునమ్మవచ్చునుయదార్థమటంచును, యిప్పుడేలదూ
షణలు. ముఖాముఖిన్ బడినజక్కఁగదేలవె? కంసమర్దనా?

కృష్ణు—గీ. ఇంతవాడనిమున్నె నెఱిఁగియున్న
యిట్టిబాంధవ్యస్నేహంబులెఱిఁగియున్న
నర్జునునిమోముజూతునేయక్కటకట
తెలియజాలకముప్పునేదెచ్చుకొంటి.

సహ—గీ. తెలిసితెలియకనోమున్నసలిపినావు
చెప్పినట్లనేఘుకముందుసేయరాదె
ముప్పులేదిప్పుడికముందుమూడునేమొ
పచ్చునింటనీయశుభంపుపల్కులేల?

కృష్ణు—అయినను మీయన్నశౌర్యంబు నాకుగొత్తకాదు.

సహ—బావా! ఎవ్వరిశౌర్య మెవ్వరెఱుంగరు?

కృష్ణు—(కోపముతో) నీతోవితండవాదంబు లెందుకుగాని;

క. గెడపప్రతిజ్ఞనుఁబట్టిన
పుడమియొడయునింకనింద్రపుత్రుఁడునాకై
విడచునొ? విడువఁడొ! చెపుమా
గడుసుదనంబాలమందుగాంచెదననఘా.

సహ—క. శరణాగతరక్షణమే
పరమార్థమటంచునమ్ము పార్థుండా భూ
వరువిడువఁడువిడువఁడునీ
గరువఁపుఁబ్రతినంబుమాన్పఁగలఁడబ్జాక్షా!

కృష్ణు—(నవ్వుచు) ఏమి! నీధీరోక్తులు?

(బలరామ, అక్రూర, సాత్యకి, ప్రద్యుమ్నులు, చప్పట్లుఁజరచుచు గేకలు వైచుచు నవ్వుచున్నారు.)

బలరా-అక్రూరా! చూచితివా! ఇంకేమున్నది? ఇంకేమున్నది?

అక్రూ-సాత్యకీ! ఏమి! యీఆశ్చర్యము. అర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణునిజయించునట! ఏమి! వీనిశౌర్యము.

సాత్య—ప్రద్యుమ్నా! చూచితివా? ఈచిత్రము.

ప్రద్యు-(సహదేవునిజూచి) కృష్ణుని గెల్చునంత వీరుఁడు నేటికి బయలువడె. చెప్పటకీసహదేవుఁడెంత సిగ్గుమాలినవాఁడురా! (నవ్వుచున్నాఁడు.)

సహ—(తనలో) అర్జునుని శౌర్యంబు వెల్లడించితినని కాబో లీయాదవులు నన్ను హేళనము సేయుచున్నారు. పాండవులంత పనికిమాలినవారని యేమో వీరి యుద్దేశ్యము. వీనినవ్వులు; వీనికేలిగొట్టుటలుజూచి నాదేహ మెల్లెడలమండుచున్నది. (కోపముతో) బలరామాదులారా!

గీ. వైరమొప్పదుమనవారుబంధులంచు
ప్రేమనెమ్మదిమీరగెల్చితినిగాని
కడఁగిమమ్ములగదనరంగంబునందు
గెలువజాలరుమీరునవ్వులకె? గాని.

మురాంతకా!

మ. కలితాఖండలశౌర్యమొప్ప ననిలో గాండీవముంబూనిని
శ్చలతన్ బార్థపయోధరంబడరిశస్త్రాస్త్రాగ్ని విద్యుల్లతాం
చలదుర్వారనిశాతఘోరశరవర్ష శ్రేణివర్షింపగా
నిలువన్నేర్తురె! యీసభాసదులలోనిక్కంబుగా నొక్కఁడున్.

కృష్ణు—(నవ్వుచు) అహా? మాదేర్యా!

చ. నిజమునిజంబుపాండుధరణీవరుపుత్రులుభూరిమత్తది
గ్గజములవంటివారు, రణకౌశలులంచితమూర్తులష్టది
గ్విజయులుశౌర్యవంతులరిభీకరులార్తశరణ్యులుత్తముల్
సుజనులరౌఱెఱుంగుగదలోకములిప్పుడుజెప్పనేటికిన్.

సహ—(కృష్ణుంజూచి)

చ. వినుతపరాక్రవంతులగుభీష్ముఁడు, జాపగురుండు, భీముఁడున్
ఘనులగుధార్తరాష్ట్రులును,గవ్వడి,కర్ణుఁడు,ద్రౌణియుం,గృపుం
డునునకులాదివీరులుగడున్ గృపగాచుచునున్నయాచతు
ర్ధనుదరియంగశక్యమె! దురంబునమీబలమేమెఱుంగమే?

బలరా—(కోపములో) ఏమి! శ్రీకృష్ణభుజబల పరాక్రమంబెఱుంగని రీతిబల్కెదవేల? నిజముగా వాసుదేవుని పరాక్రమవహ్నికి నర్జునుండొక తృణాకృతిసుమీ! ఇఁక భీష్మాదివీరులును; ధార్తరాష్ట్రులును, మీరును, మే మెఱుంగనివారలు కారు. చాలుచాలు. మాదేర్యా!

చ. ఘనుఁడుకిరీటియొక్కఁడునృపుగాచెను, కావుముకృష్ణయంచుపా
ర్థనలనుసల్పుచున్ బలుకరానివిపల్కఁగసిగ్గులేదె? నె
మ్మనమున, నింకనీపడుచుమాటలబింకముగట్టిపెట్టుమే
మనుకొనినావొ? మమ్ముదురహంకృతిగొల్పకదారిబట్టుమా.

చిన్నవాడవనియు, దూతవనియు, నెంతయాలోచించి యూరకొన్నను, గట్టు నబడిన చేపవలె మిడిసిపడుచున్నాడవు.

శా. హేళిన్ మధ్యనలాంగలాగ్రమునసప్తాంభోధులింకింతునో
కేళిన్ ధారుణిబెల్లగించెదనొ? యక్షీణోగ్రశౌర్యానల
జ్వాలల్ ముజ్జగముల్దహింతునొ? ప్రలంబఘ్నుండనా కెంచఁగా
నీలోకంబునరాజకీటములులెక్కే! చూడమాద్రీసుతా.

సహ—(నవ్వుచు) బలరామా! ఈయాత్మస్తుతి యెవ్వరెఱుంగనిది.

ఉ. పౌరుషము లేక గాండివముఁబూనుచుమూఁకలఁజెంచినాఁడివి
వ్వాచ్చుఁడుక్రీడసల్పుటకువచ్చిననిప్పటిబీరమాఁగునే
చిచ్చొడిఁగట్టియుంబ్రతుకఁజెల్లునె! ఫల్గుణునీవెఱుంగవే
గ్రచ్చరవానికంటఁబడఁగల్గిననాఁగలిచేతనుండునే.

ఉ. పెల్లునవిందులన్ దునిమి పెంపరదేరులఁగూల్చి, వాజులన్
దెళ్ళగనేయఁబగ్గిడికదెంపుగనిల్తురె! తాఁటియాకుచ
ప్పుళ్ళకుభీతిచే బెదరిపోవునె? తుప్పలయందునున్నకుం
దేళ్ళిటువంటిప్రజ్ఞలకుదీరడివన్నియుఁగట్టిపెట్టుమా.

ప్రద్యు-(కోపముతో) చెవులు తడకలుగట్టునట్లు పార్థశౌర్యమేమి పొగడుచుంటివి? సహదేవా?

ఉ. చాలునుచాలుపాండుసుతశౌర్యమెఱుంగమె? గ్రుక్కత్రిప్పకే
లీలనుజెప్పుచుంటివవలీలఁజతుర్ధనుగావనున్నభూ
పాలుర మచ్చరాగ్నులనువార్చుచునార్చుచుఁబేర్చుకిన్కతో
నాలమునందునిల్చుచురయంబునఁజీల్చుచుఁగూల్చి గెల్చెదన్.

సహ—(నవ్వుచు) ప్రద్యుమ్నా? మన్మథా! పులినిజూచి నక్కవాతఁబెట్టికొన్నట్లు వీరినిజూచి నీవుగూడ బీరంబులాడ జొచ్చితివా?

సీ. గొరవంకకోకిలసరసగానముకాదు
రణభేరిభీకరరవముకాని
చేపసిడంబొప్పుచిలుకతేరులుకావు
భయదకేతనరథవ్రజముకాని
భామినీదృక్కోణబాణజాలంబుగా
దగ్నికల్పాస్త్రచయంబుకాని
బీరంబుచూపంగవిరహిజనముగాదు
ధారుణివీరబృందంబుకాని.

గీ. చెఱకువిండులుకావవికఱకువిండ్లు
ప్రాణములబుచ్చుకొనుసంగరంబుగాని
పూవుఁబొన్పులనాటలుగావనంగ
మేటిపోటరివోలె? నీమాట లేల!

కౌరవ పాండవులు వట్టివారనికాబోలు మీయభిప్రాయము.

సీ. పరశురామునిభంగపరచినభీష్ముని
ననిలోన గెల్వశక్యంబెమీకు
నతిరథశ్రేష్ఠుద్రోణాచార్యురణములో
గన్విప్పిచూడఁగాగలరెమీరు
కాలాగ్నిరుద్రుఁడైక్రాలునశ్వత్థామ
కానుపించిననిల్వఁగలరెమీరు
ద్వాదశార్కులక్రమ్ముపగిదిగర్ణుఁడుదోష
మీరలనెవరైనజేరఁగలరె?

గీ. కృపునిరారాజునాజిలోగెలువఁగలరె
యలఘుటోత్కజభీములనడపఁగలరె
యాలమునునిల్చి మీరుపోరాడఁగలరె
వట్టిడంబంబులకునులాభంబుకలదె.

మఱియు వైరుల గయ్యంబున గెలువ గంకణమ్ముగట్టుకొనిన ద్రుపదాదులతో బోడరగలరా! మహావీరులగు బాహ్లిక, సోమదత్త, భగదత్త, భూరిశ్రవులతో నెదురొ్కనఁగలరా? సుదక్షిణ, కేకయ, నీల, యవన, శకుని, విందానువింద, రుక్మి, ధృష్టకేతులతో నెదురింపగలరా? పాండ్యవిరాట సింధునృపసింహులపై విండ్లెత్తి మగుడగలరా! అంగవంగ కళింగాది నానాదేశ-గత రాజశిరోమణుల గాలిదగిలిన దిక్కుబలము జూపెట్టకుందురా? వచ్చినవాని సంగతి తెలియక, బండ్లిగిలించి, యొహోహోయని నవ్విన నేమి ప్రయోజనము? (కోపముతో కృష్ణునింజూచి) కృష్ణా! వీరలందరు నుంగలనీ మహాపరాక్రమ వంతుఁడగు నర్జునుని ప్రతిజ్ఞ నిల్పగలరు. అందులో నావంత యైన సందియములేదు కావున.

ఉ. ఘోరసబందుగుల్ పొలిసిపోవకమున్నను, రక్తవాహినుల్
పారకమున్న, యాదవులుపాణికృపాణులతోడ భూమిపై
జేరకమున్న, సైన్యములుచిందరవందరగాకమున్న, మా
ధారుణినాథుగావుమిఁకతక్కినబుద్ధులుగావుమాధవా.

వ: ఔియు

సీ. దేవదత్తరవంబుదిశలఁ బ్రేల్పకమున్న
గడిమిగాండీవమెక్కిడకమున్న
దెల్లగుఱ్ఱపుతేరుతిరుగులాడకమున్న
గపికేతనంబునుగనకమున్న
నక్షయాస్త్రశ్రేణులరుగుదేరకమున్న
వసుధేశులుర్విపైబడకమున్న
మురుపొప్పనవ్వుడుమోముకందకమున్న
నొడలెల్లగడుతూట్లుబడకమున్న.

గీ. స్నేహమునుబాంధవంబునుజెడకమున్న
కొఅవిచేబూనితలగోకికొనకమున్న
మున్నుపార్థుండుకాచినభూపచంద్రు
గావుమిఁకవట్టిమాటలుగావుకృష్ణ?

కృష్ణు—(కోపముతో) పాండవదూతా! దుర్వారప్రగల్భ వాచాడంబరకౌశలా! సహదేవా? ఏమీ! మీయర్జునుండు రణంబున నన్ను గెలచుననియు, నాకపకారం బొనర్చిన తుచ్ఛుని రక్షింపుమనియు, నన్ను భయపెట్టుచున్నావా! నేనుతలంచిన మీరలందరు నిల్తురా!

మ. మునునేనొక్కనినూల్తునంచుఁబ్రతినంబున్ జేసితింగాని, మ
ఘనచక్రంబునధర్మజున్ విడచికోర్థంబొప్పమిమ్మందరన్
రణరంగంబునఁదుంతులేనియెడవిన్నా! దేవకీదేవికిన్
జననంబందినవాఁడగానుయదువంశంబందుమాద్రీసుతా!

(ఆకాశవాణి) ఈఆదిదేవుని ప్రతిజ్ఞతప్పకఁ జరుఁగుగాత?

సహ—(కోపముతో)

క. రోటఁతలదూర్చి రోకఁటి
పోటునకున్ జంకనేల! పోనిమ్ము నిలో
నోటమి గెలుపెవ్వారికి
వాటిలునో! యిపుడు తెల్ప భావ్యమె? కృష్ణా!

ఉ. లోకులు చూచినవ్వ మనలో మనమే యిటు గుద్దులాడఁగా
రైకొనఁగాదు, ధర్మసుతుపాలన సేయుము, లేక పార్థుపై
రోకయినన్ గనుంగొనుము, రోషముకూడదటంచు దెల్పనీ
వీకరణిన్ దలంపనిఁక నేమన నేర్తు నురుక్మిణీప్రియా!

ఉ. లాత్రివిగావు నీవు సకలంబు నెఱుంగుదు మంచిచెడ్డలన్
జూతువటంచు నెంచుచు, ద్రిశుద్ధిగ సంధికి బంపినట్టి యా
పూత చరిత్రు గౌరవము బుగ్గిని గల్పుచు బాంధవంబు చే
సేతల బాడు సేయుటకు సిద్ధుఁడవైతి? బలే! మురాంతకా?

చ. కరుణ వెలార్చి, సంగరముఖంబున జక్రము చేతమమ్ము నం
దరదెగటార్ప దుఃఖపరితాపము బొందెడి ధర్మరాజు నే
వెరవున జేరదే మొగము పెట్టుక చూచెదు, సిగ్గులేక న
ల్వురదల నెట్టులెత్తుకొని భూమి జరింతువు బంధునాశనా!

నాదూతకృత్య భారంబు నిర్వర్తించితిని. కృష్ణా!

గీ. ధరణిశరణార్థిగా వంగ వెరువ మెపుడు
ధర్మసంగరమన్న నుదలక మెపుడు
పూనికలనై నబలికి యుబొంక మెప్పు
డన్నిఁటికి సిద్ధమై యుంటి మబ్జనేత్ర.

కానిమ్ము. దైవఘటన యెట్లుండెనో యట్లు జరుగక మానదు. వైరమేకర్తవ్యముగా దలంచితివి గాన, నెల్లుండి జయవారంబున గురుక్షేత్ర సమీపశమంత పంచకంబున యుద్ధమారంభింపఁ బడును. నేను పోయివచ్చెద.

(సహదేవుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

కృష్ణు—బలరామా! సహదేవుని సందేశంబు నాతని గర్వోక్తులును వింటివికదా? చతుర్ధనరక్షణార్థంబు, యవంతీవిభులును, విందానువిందులును, విదర్భాధిపతి యగు రుక్మియు, పాండ్యదేశాధీశ్వరులును, కాంభోజసుదక్షిణులును, శిశుపాలుండును, ద్రుష్టకేతుండాదిగాఁగల మనవైరులందఱును, దక్షిణ భగదత్తాది బలంబులును, కౌరవ పాండవులును వెరసి పదునెన్మిది యక్షౌహిణులు సర్వసిద్ధంబుగా నున్నవని మనయక్రూరునివల్ల వినియున్నాము. కావున మన బలంబులు సిద్ధపరచుము. జాలము సేయకూడదు. ఎల్లుండి యుద్ధంబు ప్రారంభింపఁబడునని సహదేవుఁడు చెప్పిపోయినాడు. వారివారికి తగినయోధుల నిర్ణయింపుము.

బలరా—సోదరా! మనబలంబులన్నియు, నిదివరకే సర్వసిద్ధంబుగానున్నవి. ఇంత దనుక మనంబున నిశ్చయించియే యుంటిని. నీవుపార్థునికీడుగదా! శైనేయుడశ్వత్థామకుజోడు, వృకధ్వజానకు ద్రోణునకుసరి, చేకితాన బాహ్లికులకుద్ది యనిరుద్ధ కృపులకుదగును, యుద్ధవుఁడు మత్స్యనాధునకుసాటి. దీప్తిమంతునకు రాజరాజునకు దూనిక, సాంబుఁడు కర్ణునకు, గదుండు మారుతికి, వృకుండు కేకయులకు, చారుదేష్ణుండు దుశ్శాసనునకు, పుష్కరుండు పాండ్యునకు, కాందినీసుతుండు ద్రుపదునకు, సునందుఁడు సుదక్షిణునకు, కృతవర్మ శల్యునకు, శుకుఁడు సైంధవునకు, దగుదురు. జోడీలు బాగుగనున్నవి. నేను భీష్మునితో సరిగాఁబోరగలను!

కృష్ణు—అక్రూరా! ఇంకను మనతక్కిన, యాదవసైన్యంబులకును, రాజులకును, నా యనుజ్ఞఁబంపి రణంబునకు సిద్ధులై రమ్మనమని చారులబంపుము. మీరందఱును సర్వసిద్ధంబుగానుండి కావలసిన ప్రయత్నములు సల్పుడు.

అక్రూ—చిత్తము. అట్లనేయొనర్చెద.

కృష్ణు—నేఁటికి కొల్వుచాలింతము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

విచిత్ర భారతము.

చతుర్థాంకము - ద్వితీయరంగము.

కౌరవసభ.

(ధృతరాష్ట్ర), భీష్మ, ద్రోణ, కృపాశ్వత్థామ, కర్ణ, ధర్మజ, భీమార్జున, నకుల, చతుర్థవులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ధృత--ధర్మసంభవా! ద్వారకవృత్తాంత మేమైనఁ దెలియవచ్చెనా?

ధర్మ--జనకా! మనమంపిన సహదేవుండింకను రాలేదు.

ధృత--కారణమేమైయుండును?

ధర్మ--(విచారించుచు) అచ్చటనేమివింతలు పుట్టినవో! నుక్కుపచ్చలారని వానిని దూతగా బంపితిమి.

ధృత--మనసందేశము నాతఁడు మన్నించునా!

దుర్యో-నాయనగారూ! ఏమి? ఈవెఱ్ఱి. మహావీరుండనని విఱ్రవీగు కృష్ణుండు తన ప్రతిజ్ఞ నారడిబుచ్చి, యర్జునుని ప్రతిజ్ఞ నాదరించునా? ఆతండోడఁబడినను బలరామాదు లూరకుందురా! మన సహదేవుని రాకతో నన్నియు తెలియఁగలవు.

(సహదేవుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

సహ—జనకా! నమస్కారము. సోదరులారా? నమస్కారము. భీష్మాదిగురువృద్ధులారా! నమస్కారము.

ధృత—శుభంబగుగాక!

ధర్మ—తమ్ముఁడా! వచ్చితివా! ఇటుకూర్చుండుము. (ఆసనమిచ్చుచున్నాడు.)

సహ—(కూర్చొనుచున్నాడు.)

ధృత—సహదేవా? నీవుద్వారకకేగిన వృత్తాంతమేమైనది చెప్పుము.

సహ—జనకా! నేనిచ్చోటుకదలి రథారూఢుండనై, పోయి ద్వారకప్రవేశించినఁగ రిమొగసాల రథంబుడిగ్గి, సకలయాదవ వీరనక్షత్ర గణంబున బున్నమినాఁటి చందురుభంగి బొల్పారు సాక్షాద్విష్ణుండగు కృష్ణునికి నారాకఫణిహారునిచే వి న్నవింప నాతండు నన్నెదుర్కొని దోడ్కొనిపోయి, సముచితాసనంబున

గూర్చుండనియమించి, కోపంబుతో నారాకకు గారణంబడిగిన, సందేశవృత్తాంతము సవిస్తరముగాన నేకరీతుల బ్రార్థనాపూర్వకముగా నాబుద్ధికుశలతయు, శక్తియు వినియోగపరచి, యెన్నివిధంబుల జెప్పవలెనో యన్నిమార్గంబులు జిలుకకు బోధించినట్లు శాంతముగా జెప్పితినిగాని, యాతండు తాను పట్టిన కుందేటికి మూడేకాళ్ళనజొచ్చెను.

ధృత—నాయనా! సంధికాదని యెఱింగియు, నీకునిష్కారణ శ్రమకలుగజేసితిమే. తరువాత.

సహ—తరువాతనో కౌరవనాథా!

ఉ. సారెకుమంచిమాటలనుసంధియొడంబడునేమొయంచుకం
సారికిసామపద్ధతినయంబుభయంబునజెప్పుచుండదు
ర్వారతదోకతొక్కబడుత్రాచువిధంబునలేచి, యుగ్రుడై
సీరధరుండుపల్కనవిచెప్పగనాలుకయాడదెంతయున్.

ధృత—అట్లనా! శ్రీకృష్ణుండేమనె?

సహ—ఆంబికేయా!

ఉ. మీరిటుమాపయింగినుకమేకొనగూడదటంచుదెల్పగా
పాకముదప్పివచ్చెననిపార్థునిచెయ్దములెన్నినన్నుగూ
రాకువలెన్గణించుచులయాంతకుభంగినిదోచి, కాల్వచీ
కాకువడంగమండిపడెగన్నులనిప్పుకలుప్పతిల్లగన్.

ధర్మ—(విచారముతో) ఆహా? కృష్ణుడెంతటి ఘోరవిరోధియయ్యె. ఎంతనిష్కారణుఁడయ్యెను. తమ్ముఁడా! తక్కినబలరామాది వీరులేమనిరి?

సహ—అగ్రజా! మనపాండ్వాదులసంగతి జెప్పుచుండ బలరామాది యాదవవీరులంద ఱు బ్రగల్భములుఁ గొట్టుచు.

ఉ. కాకులవోలెజుట్టుకొనిగౌరవమెంచకగేలిసేయగా
బైకొనిచప్పటుల్గరచి, పక్కననవ్వుచునాకుజీకుత్రా
టాకులగట్టపాల్పడిననాత్మనరోషముబట్టలేకనే
నాకులవృత్తిచెప్పఁదగునన్నియుజెప్పితిదాచకుండగన్.

ధర్మ—ఆహా! తరువాత.

సహ—(విచారముతో) అన్నయ్యా! తరువాత గృష్ణుండు ప్రళయకాల కృతాంతుని పగిదిలేచి, గ్రుడ్డింతజేసి శివమూనినట్లు మైయెఱుంగక.

క. నినుఁవిడచిమమ్ముఁజక్రం
బునద్రుంచెదలేనియెడలభువి దేవకికిన్
జనియింపలేదటంచును
ఘనమగుప్రతినంబుమరలగావించెకృధన్.

క. ధరవడఁకెః వార్ధులింకెను
గిరులదరెను, చుక్కలురిలె, గీడ్పడుచునిశా
కరరవులుదారిదప్పిరి
హరిప్రతినముసల్పునప్పుడత్యుగ్రముగాన్.

అంతట జెప్పనదియు జేయునదియు లేక, రేపటిదినంబున శమంతక పంచకంబున యుద్ధంబు ప్రారంభింప బడుననియు, ప్రాణంబులున్నంతవరకు శరణాగతుని విడువమనియు, దెల్పి రథారూఢుండనై మరలితి. ఇదియేసందేశ వృత్తాంతము.

కర్ణు—దుర్యోధనా! గర్విష్టుఁడగు కృష్ణుఁడు సంధి కొడంబడునని యేతలంచితివా? (ధర్మజుంజూచి) ఇంతకును వాని ననవలసిన పనియేమున్నది.

ఉ. కూరిమిబంధుఁడంచు, యదుకుంజరుఁడంచునువిష్ణుఁడంచుబ
ల్మారుఁడటంచుగౌరవముజూపుచు, నెత్తినిబెట్టికొంచునా
కూరునకింతవాడియగుకొమ్ములుదెచ్చితిరిప్పుడేమమే
కైరవణించె? ముందువెనుకారయకుండఁగజేయనేమగున్.

దుర్యో-అంగరాజా! గతజలసేతుబంధన మేటికిగాని కర్తవ్యమేమి? చెప్పుము.

కర్ణు-మ. కడుగర్వంబగుకృష్ణుమాటవినిఝుంకాచెప్పకర్తవ్యమం
చడుగంజొచ్చెదవేమిః సైన్యములతోనాయోధనక్రీడకై
నడువన్నెంచిదికాలయాపనమునన్ గార్యంబుగాదేమివు
ల్బెడినో! లెమ్మికసంధిసంశయముపీడన్ గాదెభూపాలకా.

ధృత—ధర్మజా! నీయుద్దేశ్యమేమి?

ధర్మ—(విచారించుచు) మీయిష్టమే నాయిష్టము, చివరకు సందేశమిట్లు ఫలించెను గదా! సర్వసిద్ధులము గాక వేరుతెరవేమున్నది. అహా.

భీమ—(రోషముతో) అన్నయ్యా! విచారించెదవేల?

మహాస్రగ్ధర.

గదకేలన్ద్రిప్పుచుఁ భీకరరణవసుధఁ గర్వితారాతులౌనా
యదువీర శ్రేణినింగ్రొర్యమునగదిసియత్యంతభీభత్సమూర్తిఁ
పృథివిఁ రక్తస్రవంతుల్ వెడలిపరువఁగా పిండిగావించినేన
మ్మద మొప్పఁ గెల్తు సుమ్మా! మదివెరువకుమా? ఘూధవుండన్న లెక్కే.

భీష్మ—దుర్యోధనా? మీరలికార్యంబు తెలుంగకుండక దగిన యేర్పాటులొనర్పకొనక దొందరవడి దురంబున కరుగుట శ్రేయస్కరము గాదు. (ధృతరాష్ట్రుంజూచి) వైచిత్రవీర్యా! ఇప్పుడీచతుర్ధనరక్షణార్థంబు కూడిన మనసైన్యంబులష్టదశాక్షౌహిణీ పరివృతంబై యున్నవి. కృష్ణునితో సమరంబు సేయుటకు మన యోధవీర బృందంబులం దర్జునుండు దక్క నొండొకండింత భారంబు దలపై నిడుకొనజాలఁడు. కావున నీపదునెనిమిది యక్షౌహిణీ బలంబునకును మనయర్జునుని బట్టాభిషిక్తుంజేయుట మేలని నాకుఁదోచెడి. ఆచార్యా! మీయుద్దేశ్యమేమి?

ద్రోణు-సురనదీసంభవా? బాగుగా నాలోచించితివి. అదియే నాయభీష్టము. (తుమ్ముచున్నాడు.)

ధృత—(తుమ్ముచు) అమరనదీ సూనుండు నుడివిన తెరంగు బహుయుక్తి యుక్తము గానున్నది. అట్లుచేయుట నాయభిమతంబు.

అర్జు—భీష్మాచార్యా! జగజ్జేకవీరా? మీకండ్లముందు బుట్టిపెరిగిన పిన్నవాడనగుసన్ను, పెద్దగానానతీయుట తగునా?

క. ధరభారముడుపగానవ
తరణంబై నట్టిజామదగ్న్యునోర్చిదు
స్తరకీర్తిగానినసీవే
సరిపట్టముగట్టుకొమ్ము? జాహ్నవితనయా!

క. ధరణిధనుర్వేదమునకు
గురుఁడై శివుఁనైన నెదురుకొను యోధాగ్రే
సరుఁడగు కుంభజుఁడుండఁగ
జిఱుతకుబట్టంబుగట్టఁజెల్లునె? చెపుమా.

లేకున్న మీరలలో నెవ్వరైన సైన్యాధిపత్యంబు గట్టుకొనుఁడు. మీరును, ముల్లోకంబులును, నన్నుఁబొగడునట్లు శక్తికొలంది కృష్ణునితో బోరెదను.

భీష్మ—(సంతోషముతో) నాయనా! అర్జునా? నీ నీతికుశలతకును, గురుభక్తికిని, శౌర్యసద్గుణ శోభకును, జాలసంతసించితిమి. ఇపుడున్న ద్రోణాది మహారథులు పట్టంబు గట్టుకొనుటకు జాలరని నాయభిప్రాయముకాదు కాని తక్కినరిపులతో సమరంబునకు గడంగుటొక్కవిధము, శ్రీకృష్ణునితో సంగరంబు సేయుట వేరొక్కవిధము. అదియునుంగాక మేము ముసలివాండ్ర మైతిమి. అస్త్రబలంబునకేమి కాని దేహబలంబు నశించినది. నీకాఱెండు బలంబులు సమానంబుగాగలవు. కావున

చ. తగుదువునీవు శ్రీహరిని దారుణసంగరమందెదుర్కొనన్
దగుదువుతోడు లేకబలదర్పముతో నెదురొడ్డి నిల్వఁగా
దగుదువుశౌర్యవహ్నులనుదగ్రతలోకములెల్ల గెల్వఁగా
దగుదువునీకుబోల్పఁగలధైర్యసమగ్రులు లేరుఫల్గుణా!

నీపిరుందన ధర్మసంభవ, దుర్యోధన, దుశ్శాసన, శకుని, సైంధవ, విరాట, ద్రుపద, దృష్టకేతు, ఘటోత్కచ, విందా, నువింద, నీల, సుదక్షిణా, పాండ్య, రుక్మి, భగదత్త, కేకయులును, గూడ బదునైనమంద్రు, యక్షౌహిణీపతులయ్యెదరు. వీరలును, నేను, ద్రోణుండు, కృపుఁడు, శ్వత్థామ, కర్ణ, బాహ్లీక, సోమదత్త, భూరిశ్రవులుందక్కిన యోధాగ్రేసరులును, రణరంగంబున నీవుచెప్పిన చొప్పున సంచరించుచు, రణకేళి నొనర్చెదము, నీవు మాపలుకులు కెదురాడిక సర్వజన సమ్మతంబగుసేనాధిపత్యంబునకు బట్టంబుగట్టుకొమ్ము

అర్జు—భీష్మద్రోణాది మహారథ శ్రేష్ఠులారా! మీమాటకెదురాడ నెంతవాఁడను. మీరలందఱు నన్నింత పెద్దసేయ హరినేగాదు, పురహరుంగూడ గెల్చెదను.

కర్ణు—(తుమ్ముచున్నాడు.)

అర్జు—కాని నాకును సారథియు, జక్రరక్షకులును, మహాయోధులు కావలయును.

భీష్ము—ద్రోణాచార్యా! మనలో దగిన వారెవ్వరుకలరు?

ద్రోణు-గంగానందనా! అర్జునునకు సారథిగా నుండుటకు శల్యుండు తప్ప వేఱొక్కరుండు లేడు. ఉత్తమౌజయుధామన్యుల జక్రరక్షకులుగా నుంచుట కడు శ్రేయస్కరము.

భీష్ము—(సంతోషముతో) ఆచార్యా! నీబుద్ధికుశలత్వంబు జాల మెచ్చవచ్చెడి.

భీష్ము—అట్లయిన జాల మేల? తిథివారనక్షత్ర బలంబుల జూడుము.

ద్రోణు-(ఆలోచించుచు) అమరనదీపుత్రా! అన్నియు బాగుగానున్నవి. అభిజిన్ముహూర్తంబు జరుగుచున్నది. ఇంక పదిగడియలకుగాని వర్జంబులేదు. ఇప్పుడే యర్జునుని సింహాసనాసీనుం జేయుండు.

(మంగళధ్వనులు చెలంగుచున్నవి. భూసురులాశీర్వచనంబు లిచ్చుచున్నారు.)

భీష్ము—అర్జునా! ఈసింహాసనంబున గూర్చుండుము.

(బ్రాహ్మణులు తుమ్ముచున్నారు.)

అర్జు—(కూర్చుండుచున్నాడు.)

(నక్కలార్పులు వినంబడుచున్నవి. దుశ్శకునంబులు తోచుచున్నవి.)

భీష్ము—(తుమ్ముచు గిరీటంబు శిరంబున బెట్టి.)

ఉ. బాలక! సర్వశాస్త్రపుబభండన భూమిని గెల్వ, ధర్మముల్
బాలన సేయ, గీర్తివిభవంబు ద్రిలోకము లెల్లనింప, భూ
పాలుర మేలెవై, బలము పౌరుష శౌర్యములుం జెలంగ, జే
జేలు మనంబుల న్ముదము జెందఁగ, నాహవభార మూనుమా.

(అందఱు నక్షతలు చల్లుచున్నారు.)

ద్రోణు-(ఆలోచించుచు) గంగానందనా! దుశ్శకునంబులు దోచుచున్నవి. తత్పరిహారార్థంబు బ్రాహ్మణులకు దానంబు లొసఁగుట లెస్స.

శ్రీకృ—మంచిది.

(అని బ్రాహ్మణులకు హిరణ్యగోభూదానంబు లిచ్చుచున్నాఁడు.)

ద్రోణు—కౌరవనాథా? ఆలస్యము సేయుటేల? మనపదునెన్మిది యక్షౌహిణుల బలంబు నీరోజుననే శమంతక పంచకంబునకు బోవనియమించి తగిన గుడారంబులు నిర్మింప సేవకులకనుజ్ఞయిచ్చి పయనంబు సేసి పంపుము. మనముకూడ నీరేయిబయలు దేరుదము.

శ్రీకృ—మంచిది. శ్రీకృష్ణుఁడు ద్వారకాపురినుండి, సర్వయాదవ సైన్యంబులతో శమంతక పంచకంబునకు వచ్చుచున్నట్లు చారులవలన దెలియవచ్చినది కావున, రేపటిదినంబున యుద్ధంబు ప్రారంభింతము.

ధృత—మంచిది. అట్లనే సేయుఁడు. నేఁటికి కొల్వుచాలింతము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీగురుభ్యోన్నమః

విచిత్రభారతము.

పంచమాంకము - ప్రథమరంగము.

శమంతకపంచకము. యుద్ధభూమి.

(హరిస్మరణసేయుచు నారదుఁడు ప్రవేశించి.)

నారదు-(నవ్వుచు) నేడునాకుగన్నులపండువగా నున్నది. నాకుఁగడుపునిండ నాహారంబు కల్గినది. నిష్కారణంబుగ శ్రీకృష్ణునకును, కౌరవ పాండవులకును, ఘోర యుద్ధంబు కల్పించితిని. వారందఱు లోకంబులు తల్లడిల్ల వెనుదీయక బోరుచున్నారు. నాతలంపీడేరినది. నాపేరు సార్థకముజేసితిని.

దుశ్శా-(ప్రవేశించి) ఎవరువారు?

నార—దుశ్శాసనా! నేనునారదుఁడను.

దుశ్శా-కలహప్రియా! మీరా? (అనివగర్చుచున్నాడు.)

నార—దుశ్శాసనా! నీవిట్లు వగర్చుచు బరువెత్తి వచ్చుటకుఁ గతంబేమి? దేహమెల్లెడల రక్తధారలు నిండుటకుఁ గారణంబేమి? సంగరవృత్తాంతము దెల్పుము. వినవేడుకగుచున్నది.

దుశ్శా-(విచారముతో) సురమునిపుంగవా! ఏమిచెప్పుదును. యాదవవీరులం దలంచికొనిన గుండెఝల్లుమనుచున్నది. పాంచజన్యం బొత్తుచు, శైబ్యసుగ్రీవ మేఘపుష్పక వలాహకాలంకృతంబగు తేరెక్కి శ్రీకృష్ణుండును, లోకంబులజీకాకు పరచుచు బలరాముండును, విరోధికానన దవానలుండై సాత్యకియును, వైరిహుల గోత్రదంభోళియై ప్రద్యుమ్నుండును, బాణమండలి రణంబునంగప్పుచు ననిరుద్ధుండును, భువనంబుల మ్రింగుతెఱంగున జారుధేష్ణుండును, వైరివీరుల పాలిమారి చాడ్పున సాంబుండును, యుగ్రుండై యుగ్రసేనుండును, ప్రళయాంతకాకృతి నక్రూరుండును, యరుణుడు, కృతవర్మ, యంగదుండు, గదుండు, చేకితానుఁడు, పుష్కరుఁడు, శుకుఁడు, దీప్తిమంతుఁడు, భానుదేవుఁడు, సారణుఁడు, శివదేవుఁడు, వసూథి, చిత్రబర్హియాదిగాఁగలయో

ధులు వివిధాయుధంబులతో సంకులసమరంబుగావించుచుండిరి. వియచ్చరుల చ్చేరువంద భారతయోధులందరు మొగ్గరంబులఁజన్నుచు గార్చిచ్చులవోలెనైదిరిబలంబు పైగవిసె. పరస్పర జయకాంక్షల బోరుచున్నారు. ఇరువాగుసైన్యంబులు బీనుగు పెంటలై యున్నది. నాకు రణంబునకేగ కెలవిమ్ము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

నార—మంచిది. నేడునాకు గన్నులపండువుగానున్నది. కృష్ణార్జునుల చెంతకేగినగాని తృప్తికలుగదు. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(ధర్మరాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ధర్మ—(విచారముతో) అహా! దైవమా! ఎట్టివైపరీత్యంబులువుట్టె? పదునెనిమిది యక్షౌహిణుల బలంబు రూపుమాపె. ఇంకను గన్నెత్తిచూచుటకైన వశంబుగాక యాదవవీరులుక్కుమిగిలి పోరుచున్నారు. అర్జునుండెచ్చట నెవ్వరితో సంగరంబునకుఁ గడంగెనో తెలియకున్నది. మమ్మింతవరకు దెచ్చిన శరణార్థి గతియేమాయెనోకదా? భీముని సంగతి గోచరంబుకాదు. చిన్నికుఱ్ఱలగుకవలేమైరోయని భీతికలుగు చున్నది. భీష్మాది కౌరవయోధు లెచ్చటనున్నారో! సూర్యాస్తమయంబు కాబోవు చున్నది. జయసూచకంబులు కానరాకున్నవి. అహా!

(దుర్యోధన, దుశ్శాసన, భీష్మ, ద్రోణ, కృపా, శ్వత్థామ, కర్ణులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ధర్మ—(అందరినిఁ గౌగలించుకొని) మహాత్ములారా! సుఖంబుగనుంటిరా?

భీష్మ—ధర్మసంభవా! చింతిలకుము. సురక్షితముగా నుంటిమి. చతుర్థుఁ డేమయ్యెను!

ధర్మ—పితామహా! (విచారముతో) ఆతనిజాడ తెలియలేదు. ఇప్పుడతనిజాడజూడకుండనిల్చుటకుమనంబొప్పకున్నది. కవలతోనాతనిఁగూడ తోడ్కొని వచ్చెద. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(భీమ, నకుల, సహదేవులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

భీష్మ—(కౌగలించుకొని) నాయనలారా! సురక్షితముగా నుంటిరా? మీకొఱకై ధర్మజుఁడు, ఒగులుపడుచు మిమ్ము వెదుకబోయెను.

భీము—తాతాగారూ? అజాతశత్రుండేమగునోకదా!

భీష్మ—భీతిల్లకుఁడు. ఆతనిసెవ్వరు గన్నెత్తిచూడరు. ద్రోణాదులారా! చూచితిరా! కృష్ణార్జును లెట్లు వెనుకదీయక పోరుచు చారివచ్చు చున్నారో? మనము మూరంబు గానుండి వీరిశరకౌశలంబును, బలాబలంబులను, జూచుచు నిచ్చట కొంతసేపలయిక దీర్చికొందము.

(కృష్ణుఁడుపరుగిడుచువచ్చి కోపముతో)

కృష్ణ—అర్జునా! నిలు. నిలు. ఎచ్చటికేగెదవు?

(వెనుకచతుర్ధనునింబెట్టుకొని యర్జునుఁడు పరుగిడుచువచ్చి కోపముతో)

అర్జు—కృష్ణా! నిలు. నిలు. ఎందరిగెదవు?

కృష్ణ—(కోపములో చతుర్ధనునింజూపుచు.)

క. వినుపదు నెన్మిదియక్షౌ
హిణులెల్లనుస్వర్గమునకు నేగెనుననునీ
వనిగెల్వ లేవుచెడకుము
విను? విను! నామాట. వీనివిడువుముపార్థా.

అర్జు-ఉ. చాలునుసర్వసైన్యములు జచ్చినజావఁగనిమ్ము, కౌరవుల్
కూలినఁగూలనిమ్ము, ధరగ్రుంగినగ్రుంగగనిమ్ము, బంధువుల్
వాలినవాలినిమ్ము, నుజవర్గముపోయినబోవనిమ్ము, భూ
పాలునివీడగంతమునబ్రాణములుండినకాలమంతయున్.

మ. అనుజుల్ కూలినగంటనీరిడను, సైన్యశ్రేణియంతంబునొం
దినదుఃఖింపను, పుత్రబంధుజనులార్తింజెందశోకింప, నీ
క్షణభంగంబగుమేనికాసపడిజంకన్, జల్లకున్వచ్చిముం
తనుచేదాచఁగనేల? జెప్పితియదార్థంబింతె, దామోదరా.

శరణాగతునివిడువుమనుట మీవంటివారనరానిది, మావంటివారు వినరానిది. పెక్కుతేల?

కృష్ణ—అట్లనా! మదీయశరాసారంబింతవర కెఱింగితివాలేదా! ఇంకనుగరువంబడఁగలేదా!

అర్జు—(నవ్వుచు) కృష్ణా! ఏమది?

మ. ఇపుడేకాదొకో? తేరుమూలబడిపోయెన్, బట్టపగ్గాలులే
కిపుడేగుఱ్ఱములెల్లబర్విడియె, మేనెల్లన్ శ్రమంబందె, జే
యిపుడేవంగెను, వెన్నుఘూట్లువడె, చాలింకేల? పైయెత్తులే
విపుడేమర్చితిపార్థబాణములు, నీకిట్లాడనోరాడెనా.

కృష్ణు—(కోపముతో) అర్జునా!

గీ. పెరుగుఁబాలునుబడబోసిపిల్లికూన
గడిఁదిపెంపనుఁబెంపంగగండుమీరి
కూటికుండకుఁజేటునుగోరినట్లు
లయ్యో! సుమ! నీదువర్తనంబంత్యమునకు.

అన్నివిషయంబులయందును సహాయుఁడనై, చిన్నతనంబునుండియు, నీకు మే
లొనగూర్చుచు, నెత్తిపై నెక్కించుకొన్నందుకు బాగుగా జేసితివి? నిన్ననేల! నాదే
పొరఁబాటు.

అర్జు—(హేళనాపూర్వకముగా)

ఉ. పాపమునీసహాయములవల్లనె? పేరుప్రతిష్ఠగాంచితిన్
బాపమునీయనుగ్రహమువల్లనె? కూడునుగుడ్డ చేపడెన్
బాపమునీకృపామహిమవల్లనె? వైరులగెల్చితాజులన్
బాపమునీవుపుట్టుటనుబట్టియెనిల్చితి? లేక, నిల్తునే?

నేనేఁటి పౌరుషవంతుఁడను? నేనేఁటి శౌర్యవంతుఁడను? నీవులేకున్ననాఁడు
గవ్వలె నీపాటికి గాజులవాడిగింపకొని యింటఁగూర్చొననా!

కృష్ణు—గీ. ధరగృతఘ్నునిహితునిగాదలఁచినమ్మి
యెట్టియుపకారములసేయ, నెన్నిపాట్లు
పడిన, నిబ్బందులనునడ్డుబడిన, దుదకు,
బూడిదెనుబోయుపన్నిటిపోల్కెనగును.

అర్జు—(కోపముతో) మురాంతకా! నీవు నాకొనర్చిన యుపకారము వేలుమడచి
యొక్కటి చెప్పుము.

సీ. ద్రోణునకై మున్ను ద్రుపదుదెచ్చుటజూడ
నీచేతఁగాబోలునీరజాక్ష!
మనుజేశులనుదోలిమత్స్యయంత్రము ద్రుంప
నీచేతఁగాబోలునీరజాక్ష!
వరద్రౌపదినిస్వయంవరమునఁ బెండ్లాడ
నీచేతఁగాబోలునీరజాక్ష!
ద్రౌపతికోఱకు సైంధవుబట్టిగెల్చుట
నీచేతఁగాబోలునీరజాక్ష!

గీ. మీకునొండంతజేసితిమేలు, బల్కు ద్రి
తఘ్నులకృతఘ్నులనిదెప్పదగిననీదు
పలుకులువినమెరపగంధమలదినట్టు
లకటమండెడిదేహమజ్ఞాక్షయిపుడు.

కృష్ణు—(కోపములో) కిరీటీ! ఎంతటి మిత్రులకైన, నెట్టిబాంధవులకైన, విరోధంబు లుసంప్రాప్తమైనప్పుడు చేసినమేళ్లుకీడులగును. ప్రేమలడుగంటును. ఇదిలోకస్వభావము. చేసినమేళ్లు విరోధంబు వచ్చినప్పుడు దెప్పుట నావంటివానికి లక్షణముకాదుగాని యాలోచించుకొన నీకే తెలియగలవు.

అర్జు—(కోపములో) మాధవా! విరోధంబు వచ్చినప్పుడిట్లడుగుట నావంటివానికిం గూడదుగాని, నేనడుగుచుంటిని నీవుచెప్పుము.

కృష్ణు—అట్లనా?

ఉ. సాటికోలంబునవ్వ, సహజన్ముఁడువద్దనిపట్టుబట్టగా
గూటికిగుడ్డకుంగొదవగూడినవానికిబిల్లనిచ్చి, ము
ప్పూటలుమేపి, రవ్వబడిభూపతులందరికిన్విరోధినై,
పాటిలితప్పుజేసి, దుదివందురినర్థభలమేమి? ఫల్గుణా!

అర్జు—(నవ్వుచు) సాటివారు నవ్వుటకు కులహీనుఁడనుగాను. మనమిద్దరము మేనత్తమేనమామబిడ్డలముగదా. అదియునుంగాక నిజగదా! నీవుచేసిన మేలు? ఇంతకై విచారించుచుంటివా! ఏమిదెప్పదెప్పితివి?

ఉ. మేనరికంబుతప్పుటకుమీరుసహోదరినివ్వకుండిన
న్మానముసేయకుండిననునాకికబెండిలికాకయున్నె! నీ
వేననుకూడుగుడ్డనిడియిన్ని దినంబులుబెంచినావుసి
గ్గైననులేదె! మోమునకునచ్యుత! యేమనిదెప్పెదిన్ తర్రికా.

నీసంబంధము జేసికొని నేను బావుకొనినదేమి?

కృష్ణు—ఇంకేమికావలెను?

అర్జు—కావలసినవేమున్నవి? దేనియందైన గొఱతనుంచితిరా! పెండ్లివాడు మీ రిచ్చిన కట్నములేమి? మీరిచ్చిన యాళ్లేమి? మీరిచ్చిన కట్టువర్గములేమి! ఒక్కటియా? అచ్చటముచ్చటలన్నియుం దీరినవి. నేటితో మిగిలినవన్నియుం దీరుచున్నవి.

కృష్ణు—ఇంకనూళ్లును, రాజ్యధనంబులేల? అన్నిటికిని సరియైన పదునారేడులబంగారు బొమ్మను నీకు ధారపోసితిని. చాలదా?

అర్జు—మీబంగారుబొమ్మ, మీరత్నాలతుప్ప, నట్టింట నిప్పుచ్చిపాదమెప్పుడు పెట్టినదో యప్పటి నుండియు, సర్వస్వమును బొరంగి యమ్మబువ్వ, నాయనా బువ్వ, యనియడవుల పాలైతిమి. తక్కినసంబంధములు చేసికొనిన బాగుపడియుందుమేమొ!

కృష్ణు—అర్జునా!

గీ. ఎట్టిమంచిసంబంధంబులెంచికొనిన
భ్రాతృపతులునవ్వగాపౌరుషములువీడి
సిగ్గులజ్జయునువిడచిచెలఁగుచుండు
జూదరులుబాగుపడుదురే! మోదమెసఁగ.

అర్జు—శ్రీకృష్ణా!

సీ. ఎట్టిసంబంధంబులెంచినదల్లిపు
ట్టింటికి నేడ్పుపుట్టింపగలమె?
పౌరుషంబులుగల్గబరిపంథికాజిలో
వీగిపారిగుహోళ్ళిడాగగలమె?

సిగ్గుగల్గినగొల్లచేడెలువిడచిన
  బట్టపాతలుచేతముట్టగలమె?
లజ్జయుండినగన్నులకుగనంబడుగొల్ల
  యతివతోసరసంబులాడగలమె?

గీ. యట్టిమంచిగుణంబులెట్లమరగల్లు
బాంధవులచేతగొప్పలెబ్బంగివచ్చు
నరయమాబోటులాబావమరదులాల
కాపరులుగల్లబాగెట్లుగాంతురనఘ.

కృష్ణు—(కోపముతో) చాలు. చాలు. నాకుబాంధవుఁడవగుటచేతనే నీగాండీవంబునకు వన్నెగల్గినది. బాగుగాదలంచికొనుము.

అర్జు—(నవ్వుచు) కూపస్తమండూకంబు క్రియనిట్లనుకొనుచున్నావుకాని లోకవదంతివినలేదు. మొన్న కౌరవసభలో కర్ణుండాడిన మాటలు వినలేదట్లనవు. నేనిప్పుడను టెందుకు.

కృష్ణు—(కోపముతో) పోనీ! ఏమనెనో చెప్పుము.

అర్జు—ఏమనెనా! అర్జునునిచేత కృష్ణునకు నామంబు బయలుపడెనుకాని యాతని పేరు నూరునెవ్వరెరుంగుదురనె.

కృష్ణు—(కోపముతో) అట్లనా! దొడ్డెలు గేదెలు దొంగలు తోలుకొనిపోవ గొడ్డు గేదె శివాలక్ష్మియయ్యెనన్నట్లు చివరకు గర్ణుఁడానీకు గొప్పవాఁడయ్యెను. ఆతనిమాటలా? నీకునిఘంటులయ్యెను? అందుచేతనా నన్నుగెల్తునని గర్వంబుబూనితివి! కృతఘ్నా? మిత్రద్రోహా? నీవెక్కడో? నేనెక్కడో? ఇప్పుడే కనపడును. (శరంబుదొడఁగి)

మత్తకోకిల.—

పార్థయెచ్చటికేగువాడవపారమాగరుడాస్త్రముక్
స్పర్థతోనిపుడేయుచుంటినిపారిపోవకనిల్వుమా?

అర్జు—దేవకీనందనా!

,, వ్యర్థవాక్యములేల? మీకలవాటుభీతినిబారిపా
ర్థార్థమైకుహాలందుడాగుటలంబుధిఁ గవసియుంచుటల్.

ఇదిగో ఐంద్రాస్త్రంబునదాని ముత్తినియలు గావించెద. (శరంబుతొడుగుచున్నాడు.)

కృష్ణు—ఇదిగో కాచికొమ్ము. (గరుడాస్త్రంబేయుచున్నాడు.)

అర్జు—ఇదిగో కాచికొమ్ము. (ఐంద్రాస్త్రంబున ద్రుంచుచున్నాడు.)

కృష్ణు—(కోపముతో) నాశరంబు ఖండించితినని సంతసింపకుము. ఈరౌద్రాస్త్రంబు గాచికొనుము. (శరంబువొడఁగి.)

మత్తకోకిల.—

తాళజాలవునాశరంబునుదర్పమొప్పగవైచినన్
గాలుచెంతకునేగదప్పదుకాచికొమ్ముధనంజయా.

అర్జు—(కోపముతో)

చాలుచాలునునీశరంబునుజక్కగానిటద్రుంచెదన్
లీలబాశుపతంబుచేనవలీలదేవకీనందనా!

కృష్ణు—(శరంబువదలుచున్నాడు.)

అర్జు—(ద్రుంచుచున్నాడు.)

కృష్ణు—(కోపముతో బ్రహ్మాస్త్రమందుకొని)

తరళవృత్తము.—

వినుమవినుమహాన్నృపునివీడుమబీరమొప్పదుసుమ్మనే,
ఘనముగాబ్రహ్మాస్త్రమేసియుగర్వమొప్పగగూల్చెదన్.

అర్జు—(కోపముతో)

,, మనుజనాథునివీడ? వీడనుమాధవా? బ్రహ్మాస్త్రమున్
దునిమినిన్ననిగూల్చినేనుద్రుంగెదన్రణభూమిలో.

కృష్ణు—(కోపముతో) పార్థా! త్రిలోకభీకరంబగు బ్రహ్మాస్త్రంబు ప్రయోగించుచున్నాడను. చిరకాల స్నేహమువీడిబుచ్చుకుము. శాకపాకాదియగు చతుష్టమును విడచిపెట్టుము. విడచిపెట్టుము.

అర్జు—కృష్ణా! మనమైత్రిని జేతులార నీవేసిటగల్పుచుంటివి? శరణార్థియగు [illegible]నుని విడువనని యిదివరకే చెప్పితిని.

చతు—(వడవడవడంకుచు) మహాత్మా? యర్జునా! నన్ను గాపాడుటకి దేసశయము. అపద్బాంధవా! రక్షింపుము.

అర్జు—చతుర్థనా? నావెనుకనుండి బయటికి రాకుము. నీకేమియు భయములేదు. నీలో, నీవేగజిబిజిపడి, తల్లడపడి, భయపడి, కలుగుడువడి, వెరగుబడి, తడబడి, కృష్ణుకాళ్ళలోబడక నాచాటునడాగియుండుము. నన్ను విడచితివేనిస్రబ్రతుకనిశ్చయముసుమా.

కృష్ణు-(తనలోవిచారించుచు) అకటా? పార్థా! చేతులారనిన్నెటుల నీబ్రహ్మాస్త్రంబు పాలుసేయుదును. (విచారించుచు నాలోచించుచున్నాడు.)

అర్జు—శ్రీకృష్ణా! సర్వసిద్ధంబుగానుంటిని. నీయాస్త్రంబు బ్రయోగింపుము. ఆలోచించెదవేల?

కృష్ణు-(విచారముతో) అర్జునా!

ఉ. పుట్టినవారిలోనడుమముద్దులుముచ్చటమీరనొక్కతో
బుట్టువపుట్టిపార్వతినిబోలుచునిండజెలంగదానికీ
పట్టెడుబొట్టునుంబసుపుబాఁపగచేతులురాఁకనాకడం
గొట్టుసుభద్రగొంతుకనుగోయఁగలేకతలంచుచుంటిరా.

కానిమ్ము. రాజులకు సమరంబాదవినప్పుడు బంధుత్వంబులాగునా? ఇదేమదీయాస్త్రంబు గాచికొమ్ము.

అర్జు—(బ్రహ్మాస్త్రమందికొనితలయూచుచు విచారించుచున్నాడు.)

కృష్ణు—పార్థా! పార్థా? ఇప్పుడు పశ్చాత్తాపపడి యాలోచింపఁగనేమున్నది!

అర్జు—శ్రీకృష్ణా! (విచారములో)

చ. ప్రకటితప్రేమసోదరునిభంగిగఁజూచుపదారువేలగో
పికలకునొక్కమాటఁతలపెంపుచెడుంగద? వన్నెగాంచునీ
దుకులము రాజహీనమయిదుఃఖసముద్రముజొచ్చునంచునే
వికలమనస్కుఁనై చపలవించుచుజేతులురాకయుంటిరా.

సర్వసిద్ధుడనై యుంటిని. ఇఁక నీబ్రహ్మాస్త్రంబు బ్రయోగింపుము.

కృష్ణ—(కోపముతో) అర్జునా! ఇంక నిన్ను విడువఁజనదు.

శా. ముల్లోకంబులడాగినన్ ద్రుహిణశంభుల్గాచినన్ భీతితో
నుల్లోలార్ణవమందు గ్రుంకినను పుర్హూతుండుతోడైనదా
నుల్లంఘింపకనాశరంబిపుడు దివ్యాస్త్రెచ్ఛగానీతలన్
జెల్లంజేయు ద్రిశుద్ధిగా మనమునన్ జింతింపుమా! శ్రీహరిన్.

అర్జు—(కోపముతో నవ్వుచు)

ఉ. తారలు వ్రాలలేదు, హిమధాముఁడు వేడిమిజూపలేదు, ది
గ్వారము కూలలేదు, దిగిభంబులు మ్రొగ్గగలేదు, సూర్యసం
చారము మాయలేదు, భువిజంకగలేదెటు? పార్థశీర్షమీ
ధారుణిజేరు! మాటలకు తాళఫలంబులు వ్రాలునా! హరీ.

బలాబలంబులు శౌర్యాశౌర్యంబులు మనయధీనంబులు జయాపజయంబులు దైవాధీనంబులు. ఇదే నేనుఁగూడ బ్రహ్మాస్త్రంబు బ్రయోగించుచున్నాడను. కాచికొమ్ము.

కృష్ణ—(కోపముతో) పార్థా! పార్థా! చచ్చిపోతివి? (అని బ్రహ్మాస్త్రంబు ప్రయోగించుచున్నాడు.)

అర్జు—(కోపముతో) కృష్ణా! కృష్ణా! పాలిసితివి? పాలిసితివి? (అని బ్రహ్మాస్త్రంబు బ్రయోగించుచున్నాడు.)

కృష్ణ—(ఆకాశమువంక జూచుచు దనలో) ఆహా! మాయిరువురి బ్రహ్మాస్త్రంబులు గలసి, భగ్గుభగ్గున మండుచు, త్రిలోకంబులం గలంచి తుదకొకటి నొకటి జయింపలేక శాంతివహించెను. ఇదివరలో పార్థునిచే విడువంబడిన శరంబులు నా మేనవాటి యింకను, సలయించుచున్నవి. ఆహా! ఇంతటి మహాశూరుండీ ముల్లోకంబులలేడు. ఇంకబుట్టడు. ఈతనికీతఁడే సాటి, ప్రాణమిత్రుండును బాంధవుండునగు నన్నైయిన విడువనెంచెనుగాని శరణాగతుని విడచినవాఁడు కాడు. ఇంక నేయస్త్రంబులైన, నీతనిదెస ననాదరణంబులు. కావున జక్రంబు ప్రార్థించి, నా ప్రతిజ్ఞ నిలుపుకొనెదఁగాక! (కోపముతో నాకాశము వైపు జూచి)

శా. శక్రేశానవిరించనుల్వొగడభీష్మార్చిప్రభల్మీరగా
శుక్రాచార్యప్రశిష్యకంఠరుధిరశ్రోణీయుతాభీలని
ర్వక్రస్ఫూర్తిజెలంగివైరులనుసంగ్రామోర్విలోఁగూల్పనో
చక్రంబా! చనుదెంచినిల్వుమిఁకహస్తంబందు దేజంబుతోన్.

(మంటలుగ్రమ్ముచు చక్రము శ్రీకృష్ణునిచేతిలో నిలచుచున్నది.)

అర్జు—(తనలో) ఆహా! లోకంబుల మలమలమాడ్చుచు, జ్వాజ్వల్యమానంబయి, విప్ఫులగ్రక్కుచు, భయావహంబుగా, చక్రంబు శ్రీకృష్ణునిచేతనిల్చినది. (చతుర్థునింజూచి విచారముతో) రాజా! నేటితోఁ నీకును నాకును ఋణంబుతీరినది కాబోలు. నిన్నుంగాపాడలేక పోయిన నాప్రతిజ్ఞ తప్పక జరుఁగునుగాత! అయినను నీవునావెనుకనే యుండుము. (కృష్ణుంజూచి కోపముతో)

శా. నీచక్రంబును, నిన్ను, నీబలమునున్ నీపెంపు, నీశౌర్యమీ
భూచక్రంబుననేనెఱుంగనొకో? దివ్యుల్మెచ్చగాద్రుంచగా!
నీచుండౌదనుజుండగానుమదిచింతింపంగసత్కీర్తిద్రో
ణాచార్యాద్భుతశిష్యుఁడన్ భయపడన్ రానిమ్మునారాయణా!

మఱియు కృష్ణా!

మ. జననంబైనసమస్తజీవులకువాస్తవ్యంబుగాజావుపు
ట్టినదేవెంట, దధీచిముఖ్యులిలనుట్టింగట్టిపైనూగిరే
చనకన్ భీతునిగావకీర్తివడుదాచంద్రార్కమున్ నీదుచే
తనుబ్రాణంబులుపోవస్వర్గమడరున్ ధన్యుండనెబ్భంగినిన్.

నేనుఁగూడ బాశుపతంబునంది సిద్ధంబుగానున్నాడను.

కృష్ణు—(కోపముతో చక్రంబుంజూచి)

గీ. తివిరివసు దేవదేవకీదేవులకును
యదుకులంబుననేజన్మమైతినేని
యాడితప్పనివాడనై యలరుదేని
చక్రమా! నాప్రతిజ్ఞనుజరుపుమిపుడు.

నీకు త్రిలోకంబులనడ్డులేదు. కావున ధర్మరాజునొక్కనివిడచికౌరవులను, భీష్మాదులను, చతుర్థునితోఁగూడ నీయర్జునుని ద్రుంచివేయుము. (వదలుచున్నాడు.)

(భీష్మ ద్రోణ కృపాశ్వత్థామ దుర్యోధన కర్ణ భీమార్జున నకుల సహదేవులు కూలుచున్నారు.)

(కృష్ణుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

(దుఃఖించుచు ధర్మరాజు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

ధర్మ.—అయ్యో! అయ్యో? ప్రళయకాల ప్రచండమార్తాండ బింబంబువిడంబించుచుమండుచు, దుర్వారదుర్నిరీక్ష్యంబై, సైన్యంబులనురుమాడిచక్రమా హరిచేతికెట్లుబోవుచున్నదో? కృష్ణుండు తనప్రతిజ్ఞ నీడేర్చుకొనెను కాబోలు! లేకున్న జక్రంబేల మరలిపోవును? (తేరిచూచి) ఆయ్యో! ఇంకేమున్నది? భీష్మాదివీరులెచ్చటను గనంబడకున్నారు. భీమార్జునులేమైరో? ఎచ్చటఁజూచినను బీనుంగువెంటలే గాని యెవ్వరును నిలచియున్నట్లు తోఁచదు. పదునెన్మిదియక్షౌహిణులలో నొక్కఁడనే బ్రతికియున్నట్లు తోఁచుచున్నది! హాబంధువులారా! హామిత్రులారా! హాసోదరులారా? హా కుమారులారా! ఏమయితిరి? ఎచ్చటనుంటిరి. ఒకరైనగాన్పించరేమి?

గీ. అక్కటానక్కలార్పుమెండయ్యె? గ్రుడ్లగూబలరచెడి? బక్షులుఁగూయజొచ్చె
చావులకునోడుగాసంధ్యసమయమొదవె
దిక్కుమాలినచీకటిదిశలనిండె.

(చూచుచు) అహా! ఆభూత జాలంబులెట్లు వీరవరుల రక్త ప్రవాహంబుల నెంత సంతసంబుగా జలక్రీడల దేలుచున్నవో? అభూతంబులెట్లు మాంసపుండెక్కలదెచ్చి తక్కిన భూతంబులకు విందుసేయుచున్నవో! పడిపోయినవీరుల కరవాలంబుల గేలందాల్చి భయంకరంబుగా నాభూతంబులెట్లు వీరవిహారంబు సల్పుచున్నవో? అయ్యో! దైవమా? నేనుచూడ జాలకున్నాను. నేనెందుకు బ్రతికితిని. నాకెందుకు చావురాకున్నయది? ఎట్లైనను సమరతలంబున దీర్ఘనిద్రవలం జొక్కువారి నందరజూచి, మరియుఁ జచ్చెదగాక? అయ్యో? క్రమముగా గాడాంధకారంబు దిశలగ్రమ్ముచున్నదే? ఏమి వెలవు? (చూచి) అస్త్రవహ్నినిమండుచున్న యిూరధంబు కడకేఁగి కరదీపికనొకటిం గల్పించుకొని తత్సహాయంబున రణభూమిగలయఁ జూచె

దగాక! (అనికరదీపికంగొని) హా? దైవమా! దైవమా? (వెదకుచుబోయి భీష్ము నిమృతకళేబరంబుంగాంచి) హా! భీష్మాచార్యా! అమరనదీనందనా! తాతా! (పైఁబడిదుఃఖించుచు.)

సీ. దురముననెదురొడ్డిపరశురామునినోర్చు
బలమెట్లుగంగలోఁగలసిపోయె
నమరులద్భుతమునందసమానశస్త్రాస్త్ర
బలమెట్లునిన్వీడితొలఁగిపోయె
ధారుణిజగదేకవీరకీర్తినిగన్న
బలమెట్లుగడియలోఁబొలిసిపోయె
స్వచ్ఛందమరణంబుజరుపుశంతనువర
బలమెట్లుమంటిలోమలగిపోయె

గీ. చేరిమాటాడవేమి? నన్ జీరవేమి?
మించుకృపతోడనన్నాదరించవేమి?
వంచనముజేసితనికోపగించినావ
పిల్చిననుబల్కవేమి? నాభీష్మతాత!

పాండురాజు మమ్మువిడచి పోయినదాది నిన్నేచూచుకొని బ్రతుకుచుంటిని, ఇంక నేనెవ్వరిఁజూచి కష్టసుఖంబుల జెప్పుచుందును! ఇంక నెవ్వరితోడ జీటికిమాటికి నాలోచనగావింతును. హా! సురనదీసుతా! హా భువనైకధనుర్ధరా? హా! పితృవాక్యపరిపాలనా! హా! అస్ఖలితబ్రహ్మచర్యాశ్రమవాసీ? హా ధీవిజితసురాచార్యా భీష్మాచార్యా! తాతా! నేటితో గంగాదేవి నపుత్రవతిగాఁజేసితివా (లేచి దుఃఖించుచుకరదీపికచేవెదకుచుబోయి ద్రోణాచార్యునింజూచిపైఁబడి) హా? ద్రోణాచార్యా? గురువరా? చాపగురూ? త్రిభువననిర్జితబలా? దేవేంద్ర సంస్తుత శరవిద్యాప్రవీణా?

మ. స్ఫురదస్త్రంబులకాదిపీఠమయిదివ్యత్వమ్మెచ్చునీశౌర్యసా
గరమేరీతిగనింకె! నీబలమునీకయ్యంపుపాండిత్యమెం
దరిగెన్ జూడద్రిమూర్తులన్ వెరగుబొందంజేయు, నీదేహమే
కరణిన్ ఘూర్ణిల్లెబ్రుంగె? ద్రోణగురు? విఖ్యాతప్రభావోదయా.

నీవింక నాకు దూరంబై పోతివా! హా! త్రిలోకపూజితా! హా? జగదేకప్రతాపా ద్రోణాచార్యా! (లేచి దుఃఖించుచుఁ బోయి కరదీపికచే వెదకుచు కృపునిం గాంచి పైబడి) హా! కృపాచార్యా? వీరరత్నమా! శౌర్యాంబోధీ! పురుషసింహా!

క. ఎక్కడఁ జూచిన నీవై
దిక్కులు వ్రీలంగ నార్చి దివ్యశరాగ్నిన్
జక్కడఁచి వైరిసంతతి
నొక్కట భాలిగ లనిలో ననొరిగితె! కృపుఁడా!

అయ్యో! ఎంత నిర్భాగ్యవంతుఁడనై చేతులార మిమ్మందర జంపించితిని. ఎంత దుర్మార్గుండను? హా! కృపా? దైవంబునకు నీమీఁద నెంతకృప దప్పిపోయె. (అని దుఃఖించుచు లేచి కరదీపికచే వెదకుచుం బోయి యశ్వత్థామం జూచి పైఁబడి) హా? అశ్వత్థామా? హా! ద్రోణపుత్రా? జగద్వీరా! అపారశౌర్య ధైర్యపాథోనిధీ? మహాత్మా!

మ. సురసందోహము బెగ్గడిల్ల సమరక్షోణిన్ బురారాతియుం
జరిబృందంబులు పర్వ వెంటబడి తీవ్రాస్త్రాగ్ని నక్షౌహిణుల్
ధరణిన్ గూల్చిన నీప్రతాపమెటు నిద్రంబోయె? నీతేజమే
సరణిన్ మ్రగ్గెను! ద్రోణజా! భువనశశ్వత్పూర్ణశౌర్యోదయా.

(అని లేచి కరదీపికచే వెదకుచుం బోయి కర్ణునిం గాంచి దుఃఖించుచు పైబడి) హా! కర్ణా! దినకరప్రతాపా! పరశురామశిష్యా? దివ్యశరకౌశలా? అంగరాజా! మహావీరశిరోమణీ?

క. మురహరుని నెదురుకొని దు
స్తరశస్త్రాస్త్రముల నొడలు జల్లెడయై భీ
కరరక్తధారఁ గురియఁగఁ
బరపియు రణశయ్య నిద్రబడలితె? కర్ణా?

(అని కరదీపికచే వెదకుచు దుఃఖించుచు దుర్యోధనునిం గాంచి పైఁబడి) హా? దుర్యోధనా? హా కురుకులవంశభూషణా! గదాప్రవీణా!

క. అరివీరుల పైఁబడి యొడ
లెఱుఁగక సైన్యంబుతోడ నెంతయుఁ గూర్మిన్
నరుకొఱకై బడితివే? సం
గరమున దుర్యోధనా? యఖండితతేజా?

నిష్కారణంబుగ నామూలంబునగదా! నీకిట్టియవస్థకలిగినది హా! తమ్ముఁడా!

ఆ. వె. అలరుపాన్పు జేర్పునతిసుకుమారంపు
తనువుకఠినశిలలు జెనకనకట
కాకిగ్రద్దలెల్ల జీకాకుసేయంగ
దీర్ఘనిద్రనొందితివె? రణమున.

అయ్యో! ఇంకధృతరాష్ట్రు మోమెట్టుచూతును! గాంధారికేమందును! హా! సుయోధనా! (లేచిదుఃఖించుచు గరదీపికచే వెదకుచు) బాహ్లిక భూరిశ్రవాది వీరులారా! మార్తాండ తేజులగు మత్స్యపాండ్య పాంచాల దేశాధిపతులారా నానిమిత్తమై ప్రాణంబులు వీరరణంబున కొప్పగించితిరా! అయ్యో! దైవమా! ఎంతనిర్దయుఁడవైతివి! (అనికరదీపికచే వెతకుచు భీమునింగాంచి బిగ్గరగానేడ్చుచు పైఁబడి) హా! సోదరా! భీమసేనా! హా! శతనాగబలా! హా! ధైర్యనిర్జిత కనకాద్రీ! హా! యనుజ వాక్యపరిపాలనా! హా! తమ్ముడా!

సీ. మునుసుయోధనుఁడుగంగనుద్రోయదప్పించు
కొనికందకుండవచ్చినబలంబు
లక్కయింటిలోమేము. చిక్కిచాకుండంగ
మోచికాపాడినభుజబలంబు
వనిలోహిడింబాసురునిబట్టిచంపిన
తక్కుపమమ్ముగాచినదివ్యబలము
యేకచక్రపురంపుశోకంబువారింప
బకునిజంపినయట్టిబాహుబలము

గీ. యెందడంగెనుతమ్ముడాయెంతఘోర
కార్యమలవడె? హా! విధీ? కరుణమాలి
యెంతక్రౌర్యముబూనితివేమనందు
కుంతికేమనినేవిన్నవింతునకట?

అయ్యో! ఇంకేమున్నది? పాండవకులం బంతరించినది. తమ్ముఁడా! తమ్ముత్రుడా! చక్రమునన్నువిడచి నిన్నేలగ్రుంచినదిరా? (మూర్ఛిల్లిలేచి గోలుగోలున నేడ్చుచు గరదీపికచే వెదకుచుబోయి నకులసహదేవులగాంచి పైఁబడి) హా! నకులసహదేవులారా! తమ్ములారా! రణంబుతీర్చినారా!

క. సుకుమారులమిము ద్రుంపఁగ
బ్రకటక్రియ నెట్లు మనసు వచ్చెను? మీ రెం
దుకు కలనబడిరి నే నే
టికి మిగిలితి మిమ్ము మ్రింగి దేవతలిర్వా.

(అని దుఃఖించుచు లేచి కరదీపికచే గొన్నియడుగులు నడచి చతుర్థను కళేబరంబు గాంచి పైఁబడి) హా! చతుర్థనా! పాండవులు మహాబలశాలురనియు బలికి బొంకరని, నమ్మివచ్చినందుకు నిన్ను బ్రతికింపలేక పోయితిగదా, నీకొఱకై వీరులందఱు చక్రధారకు లోనైరిగదా! నీకాత్రిలోక సంచారమేలవచ్చె! ఆరంభనీకేక్రూరపాప రించె! నీవు మాకేల శరణార్థివైతివి! హా! విధీ! విధీ! (కొన్నియడుగులు నడచి కరదీపికచే వెదకుచు దుఃఖంబులో చూచుచు) హా! శల్య యుత్తమౌజయుధామన్యులారా! బంధులారా! శౌర్యనిధులారా! అర్జునుని నేమిచేసితిరి! అయ్యో! దైవమా! మాయందెంత నిర్దయుండవైతివి. (నడచి కరదీపికచే వెదకికొనుచు నర్జునుని కళేబరంబు గాంచి గోలుగోలున నేడ్చుచు పైఁబడి మూర్ఛిలి లేచి) హా? అర్జునా?

సీ. ద్రోణునకై మున్ను ద్రుపదు దెచ్చినబల్మి
నేడెచ్చటికి బోయె క్రీడి చెపుమ
యంగారపర్ణుని నడచిననీశక్తి
నేడెచ్చటికి బోయె గ్రీడి చెపుమ
దారుణమత్స్యయంత్రం బేయువిలువిద్య
నేడెచ్చటికి బోయె గ్రీడి చెపుమ
ద్రౌపతికై నృపతతి నోలుశౌర్యంబు
నేడెచ్చటికి బోయె గ్రీడి చెపుమ.

గీ. కలితగాండీవమున కేమికలిగె ముప్పు?
పాశుపతబల మేమయ్యె పార్థ? దివిజ
రాజవరనందన? సుభద్రప్రాణనాథ!
పిల్చిన నుపల్క వేమిరా విజయ నేడు!

(అర్జునుని శిరంబు దొడలపైనిడుకొని.)

మ. వనధిప్రావృతభూమినేలుసురసర్వాశాధిపుల్మెచ్చ భూ
పనికాయంబులఁ గూల్చు నీతనిజయింపం జాలలే రెవ్వరం
చనుజ్యోతిష్కులు వ్రాయ, నీకునిపుడేనూ రేండ్లునున్ నిండుసం
చనులో లేదుర? స్వప్నమందయిన! కుర్జా! తమ్ముఁడా! యర్జునా.

(మోమునివురుచు)

ఉ. అందఱికన్న నెక్కుడుగ నారసి పెంచినకుంతితల్లికే
మందునురా! మరందలుగుణాఢ్యసుభద్రకు నిన్ను గూర్చి యే
మందు? మురారిచక్రమునకక్కట! నిర్బలివై చి, వచ్చినా
నందునె? నాకు జావడరదాయెనికేగతి! కూర్మితమ్ముఁడా.

అయ్యో! నీపాలి యకాలమృత్యువుగా నీచతుర్థనుండెందుకు ప్రాప్తించె? సహస్రజన్మములకైన నీవంటి తమ్ముఁడు దొరకునా? హా? కుంతీ! సాధ్వీ! నాతల్లీ! పుట్టినదాదిచింతయని యెఱుంగని నీకుగర్భంబులో నారని పెద్దచిచ్చు పెట్టితినిగదా! అమ్మా! ఎంతగట్టి జీవమో కాని నేనుమాత్రము ప్రాణంబుల విడువ జాలకున్నాను. (ఇటునటుజూచుచు) ఓ! భయంకర బీభత్స భేతాళాది భూతంబులారా! ఓభయంకర స్రృగాలతండంబులారా! నన్నుదినుఁడు. నన్ను భ్రమింగుఁడు. హా! దైవమా! నన్ను దీసికొనిపొమ్ము.

(అనిదుఃఖించుచుండ దూరంబుగా శ్రీకృష్ణబలరాములు ప్రవేశించుచున్నారు.)

బలరా—శ్రీకృష్ణా! సంగరభూమిపైబడియున్న సర్వసైన్యంబులం గలయంగనుంగొని వచ్చుచుండ, నెవ్వఁడో, చచ్చిపడియున్న, వారల పేరుపేరున బిలచుచు నొక్కమృతకళేబరంబు దొడలపైనిడికొని యీయర్ధరాత్రి భూతభేతాళ స్రృగాల మహాభయంకరా రావంబులతో దిక్కులేక, గరదీపికం గైకొని మోముల జూచుచు, దిక్కులు పిక్కటిల్ల దలమోదికొనుచు రోదనంబు సేయుచున్నాడు. అతండెవ్వరో! తెల్పుము.

కృష్ణు—హలాయుధా? ఉత్తమగుణవంతుండై, సత్యస్వరూపుండై, యజాతశత్రుఁడని పేరుగాంచిన గొంతిపెద్దకొడుకు ధర్మరాజు తొడలపై నిడికొనిన శవకళేబరంబు త్రిలోకవీరుండగు నర్జుననిది. మనమిప్పుడమ్మహాత్ముని పరామరిశ జేసి దుఃఖంబుజల్లార్చి వత్తమురమ్ము.

బలరా-సోదరా! మంచిది. అట్లనే సేయుదము.

(శ్రీకృష్ణబలరాములిద్దఱు ధర్మరాజువద్దకు వచ్చుచున్నారు.)

ధర్మ—(దుఃఖంబుతో నర్జునుని కళేబరంబు గృష్ణునిపాదంబులపై బడవైచి తానుఁ మీదబడి.)

ఉ. అమ్మను దుఃఖపెట్టి కడు నయ్యకు పిండము వేయకుండఁ గ
దమ్ముల ద్రుంచి, బంధులను దగ్రత గూల్చిన, నన్ను, నీవు చ
క్రమ్మున నొక్క వ్రేటునకు గ్రక్కున ద్రుంచియు వారితో శీ
ఘ్రమ్ముగ బంపవే? యఖిలప్రాణసముండను మాట నిల్పవే.

క. తలపఁగ బంచప్రాణం
బులతో దులమైన శౌర్యమూర్తుల నాత
మ్ములవిడచి బ్రతికి జీవం
బులదాల్చితి నెట్టిపాపబుద్ధినొ? కృష్ణా!

ఉ. అందఱుజచ్చిపోయిరి నరకావని నీనిశరాత్రి, నీశవ
బృందములన్వి భీతమతి నేడ్చుచు, రాజునకాత్మహత్యచే
యందమకింపఁగూడదని యచ్యుత? నీశితచక్రధారకై
పొందుగ వేచియుంటి? వ్యథపోవఁగ ద్రోహినినన్ను ద్రుంచవా.

(అనిదుఃఖించుచున్నాడు.)

కృష్ణు—(లేవనెత్తి విచారములో) ధర్మనందనా! దుఃఖింపకుము. [illegible] న మరణంబని, చేటలోఁబడునప్పుడే విధివిధించి యుంచును. [illegible] టిమి. గతజలసేతు బంధనంబున గార్యంబులేదు. [illegible] ట్లు ధైర్యంబుదూల నింకేమున్నది. (కన్నీళ్లు విడుచుచున్నాడు.)

ధర్మ—(దుఃఖించుచు) శ్రీకృష్ణా! చూచితివా!

గీ. హంసతూలికపాన్పులనలరుచుండి
మంచిభోగంబులను గాంచు మనుజపతుల
నక్కలేరీతిరొమ్ములు ద్రొక్కలించి
క్రిందబొరలించుచున్నవో! కృష్ణ! చూడు!

గీ. దిక్కుఁ గల్గి దేవదేవునిదయ లేక
కఱకు నేలసమరధరణిశయ్యఁ
నిద్రఁబోవు రాజనికరంబు గన్గొన్న
గుండె వ్రీలకున్నె! కోమలాంగ.

క. ఏకదయారహితుఁడవై
ప్రాకటభీమార్జునాదిబంధుల నకటా?
మేకలను ద్రుంచుకై వడి
నీకెటు చేయాడె? ద్రుంపనీరజనేత్రా!

పోనిమ్ము, భీమార్జునాదులను, బంధుమిత్రులను, జంపినందు కంత దుఃఖింపఁగా, నేనేమో రక్షింతునని, నేనాడినమాట తప్పనని, నన్ను నమ్ముకొన్న శరణాగతుం డగు చతుర్థుని, నేను బ్రతికియుండఁగానే నీచక్రంబున కప్పగించితిఁగదా యను కడుపుకోత చేత మరింత దుఃఖంబు వచ్చుచున్నది. (దుఃఖించుచున్నాడు.)

కృష్ణ—(తనలో) ఈధర్మనందనుని దీనవాక్యములు విన్నను, యీతని ధర్మంబుఁ జూచినను, రాయివలెనుండు, నామనంబు వెన్నవలె గరంగుచున్నది. (కన్నీళ్లొమ్ముడుచుచు ప్రకాశముగా) యమనందనా దుఃఖింపకుము.

ఉ. ఇంతకు దైవనిర్ణయము నెవ్వరు దాటఁగలారు, నమ్మదిన్
జింతిలఁబోకు, సమ్మదము జెందితి, నేఁడని నీల్గినట్టిభూ
కాంతులలో ననొక్కనికి గ్రక్కున ప్రాణములిత్తుఁ గోరుమో
యంతికపుత్ర! దిక్సముదయంబులు సాక్షిగ నిష్టసత్కృపన్.

ధర్మ—(చేతులుజోడించి) మహాత్మా? కృష్ణా! నీవు సాక్షాద్విష్ణుండవు. గాని కేవల మనుష్యమాత్రుండవు గావు. నీకు త్రిభువనంబుల నడ్డేమున్నది. లేకున్న త్రిలోకంబుల మ్రింగజాలిన, భీష్మాదులను, నాతమ్ములను, గలన గన్నెత్తిచూడ నెవ్వఁడితరము. ఈపదునెనిమిది యక్షౌహిణులలో నొక్కనికిగదా! ప్రాణదానంబు సేయుదునని వరంబిచ్చితివి. కావున.

తరళవృత్తము.—

ఘనత నేశరణార్థిఁ గావఁగ కౌరవాదులతోడ ప
ద్దెనిమిదక్షౌహిణులు కూలెను, దెప్పరంబుగ నింద్రసం
దనుఁడు నీతో నెవనికై కదనంబునం బడె, నా చతు
ర్థుని ప్రాణములిమ్ము చాలు వరంబు నాకిదె? కేశవా!

కృష్ణ—(ముక్కుపై వ్రేలిడుకొని తనలో) ఏమీ! ఈతని ధర్మము. ఏమి? ఈత
నిసత్యవాక్యపరిపాలన? (ప్రకాశముగా.)

చ. గురుఁడునుభీష్ముఁడుంగృపుఁడుకుంభజసూనుఁడు, రాజరాజుభా
స్కరసుతుఁడుంఘటోత్కచుఁడు,గవ్వడిభీముఁడుమాద్రిపుత్రులుం
బరదియుపాండ్యకేకయులుమత్స్యనరేశ్వరులుండనొక్కభూ
వరునకుప్రాణమిమ్మనుచుబల్కగనోరెటులాడె! ధర్మజా!

ధర్మ—యజ్ఞపూరుషా! కృష్ణా! (చతుర్ధనుకళేబరంబు కృష్ణుని పాదంబులపై పడ
వైచి.)

ఉ. నన్నునరక్తిబ్రోవుమనినాశరణంబునుజొచ్చినట్టియా
పన్నునిగంటె? నీతనువుప్రాణములెక్కుడుగాదుజూడనా
కన్నులదమ్ములుంగొడుకులాప్తులునెక్కువకారుగాననో
పన్నగశాయి! యీనృపునిప్రాణములిచ్చినఁజాలునాకిఁకన్.

అదియేనాకు విశ్వంభరాధిపత్యమిచ్చినట్లును, యెవ్వరికిం బడయరాని బ్ర
హ్మపదంబొసంగినట్లును, సంతసించెదను. మఱియు. మాధవా!

క. శతవాజిపేయములున
త్క్రతువులుదానంబులెట్టిధర్మక్రియలం
చితశరణాగతరక్షణ
కతిహీనములండ్రుయోగ్యులైనమునీంద్రుల్.

(ఆకాశవాణి) సత్యము. సత్యము. లోకంబున రాజులలోనెల్ల ధర్మరాజే
సత్యవంతుఁడు. సత్యవంతుఁడు.

(పుష్పవృష్టికురియుచున్నది.)

కృష్ణు—(నవ్వుచు కౌగలించుకొని.)

ఉ. మెచ్చితిసత్యసంధతకుమెచ్చితినీయుపకారబుద్ధికిన్
మెచ్చితినీగుణంబులకు, మెచ్చితినీశరణార్థిరక్షకున్
మెచ్చితినిన్నునేఁడుధరణీశునితోఁబ్రతికించినానసిన్
జచ్చినసర్వసైన్యములసంతసమందుముధర్మసంభవా!

(చూపుచు) అదిగో? నీవుకోరిన శరణార్థిలోఁగూడ సర్వసైన్యంబు లెట్లులే చివచ్చుచున్నవో! చూడుము. నీకోర్కె నెరవేరినదిగదా? (అందఱులేచుచున్నారు)

(పుష్పవృష్టిగుఱియుచున్నది.)

ధర్మ—(నమస్కరించుచు.)

క. ధరభారముడుపగానవ
తరణంబై నావుగానితలఁపముకుందా
పరమాత్మవు కేవలముగ
మురదానవప్రాణహరణ? భువనాధారా!

కృష్ణు—మహాత్మా? భీష్మాచార్యా! వరంబెద్దియైన గోరుకొనుము.

భీష్మ-(లేచివచ్చి చేతులుమోడ్చి)

దండకము.

శ్రీరామకోరస్థ కస్తూరివక్షాంకితో! ద్యన్మదాభీల భూభృద్వనీహేతా! లస త్కాళినాగస్ఫటారంగ నృత్యక్రియారంజితా! గోపకీవల్లభా! వేణునాదప్రియా! చక్రధారీ! దయాంభోనిధీ! మానివృద్వ్యాంధ కారచ్ఛటోద్ధూత జ్ఞానప్రభాభాస్కరా! వాలఖిల్యాది యోగీంద్ర దేవేశ భూతేశ వాణీశులే నిన్ను సుజ్ఞానదీపంబుచే గాంచలేరట్టి శ్రీదేవకీ నందనా! ముంజకేశా! ముకుందా! భవచ్ఛక్తివర్ణింప నే నెంతవాడన్ ప్రభో! తొల్లి కల్పాంతపున్వేళ వేదస్మృతీచోరదైత్యారికిన్ మత్స్యకాలుండవై, క్షీరపాథోధిలో మందరాద్రిం భరింపంగ గూర్మంబవై, ఘోరహేమాక్షు దైత్యప్రభున్ ద్రుంచగాబోత్రివై, భక్తప్రహ్లాదు గాపాడగా నారసింహుండవై, దేవవైరిన్ బలిన్వంచనన్ సేయగా వామనాఖ్యుండవై, యాజులం రాజులన్ జీల్పఁగా జామదగ్న్యుండవై, రావణుంగూల్ప, గౌసల్యపుత్రుండవై, దుష్టదైత్యాళినిం ద్రుంపగా రేవతీప్రాణనాథుండవై, యిప్డులీలామనుష్యస్వరూపంబునన్ బొల్చు! దామోదరా! కేశవా! మాధవా! వాసుదేవా! భవద్భక్తుఁడన్ పెద్దవాడన్ బునర్జన్మలేకుండ నీసన్నిధిం జేర్చికాపాడవే! శ్రీహరీ! సత్యభామ ప్రియా! విశ్వరూపా! చిదానందవర్తీ! నమస్తేనమ స్తేనమః.

కృష్ణు—మహాత్మా! నీవుకోరిన వరంబిచ్చితి. చాల సంతసించినాడను. (చతుర్థనునిం జూచి) చతుర్థనా! భీతిదక్కి నీపురంబునకరుగుము. (అర్జునుం గౌగలించుకొని) బావా! నేనిచ్చిన నిష్కారణశ్రమమన్నించి కొన్నిదినంబులు ద్వారక

ఈ నాతోనిప్పుడు పయనంబుగమ్ము. ద్రోణాదివీరులారా! భవదీయ శౌర్యంబులకు జాలమెచ్చితి. మీరందఱు మీమీపురంబులకేగి సుఖంబుగనుండుఁడు.

(నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు. అందఱు నమస్కరించుచున్నారు.)

నారదు-నారాయణ! నారాయణా!

చాలసంతసంబయ్యెడిక్కృష్ణార్జునులకు వైరంబుగల్పించవలెనను
చిరకాలవాంఛితముదీర్చికొంటిని. అర్జునా!
నీశౌర్యంబును, నీయన్నధర్మమునాచంద్రార్కమైయలరుఁగాత
మీశరణాగతరక్షణభూమిపై నిల్చునుగాత!
అందఱును సుఖింతురుగాత! (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

మంగళం. మంగళం. మంగళం.

భరతవాక్యము.

ఉ. ఆరయరాజులెల్లశరణార్థులగాతురుగాతదీక్షతో
వారకకాలయుక్తముగవర్షముపొల్చుచుగాత! సౌఖ్యము
ల్వారిగఁగల్గిమానవులువర్ధిలుచుందురుగాత! సంతవి
స్తారముకల్గిధర్మమునుదప్పకధారుణిగ్రాలుగావుతన్.

గద్య

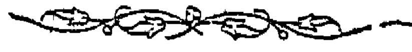
ఇది శ్రీమద్బృందావన పురీనివాస భోగేశ్వరేశ్వర కరుణాకటాక్ష
ప్రసాదితోభయ భాషాకవితా ధురంధరశ్రీ
కాళ్ళకూరి భోగరాజకవీంద్రచతుర్థపుత్రక
సరసకవితావచోవిలాస వినుతగేయ
హనుమంతరాయ
ప్రణీతంబైన
విచిత్రభారతంబను,
దృశ్యప్రబంధంబున సర్వంబును పంచమాంకము సంపూర్ణమ్.

శ్రీశోభనాద్రీశ్వరోవిజయతేతరామ్.

శ్రీరామార్పణమస్తు.

తప్పొప్పుల పట్టిక.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు	పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
20	18	వైటపై	ఁబయ్యెదకా	78	19	మరంది	మఱంది
22	12	వయారి	యొయారి		22	యిప్పుడు...	యిపుడుకక్షఁ
1	17	శబ్ద	శబ్ధ			జూడ	హింప
	25	డలింగి	డుతేచి	83	1	నివ్వ	ఓడుచఁ
27	12	జేసె	సల్పె		2	దలచమని	దలపమని
29	15	వినినారలిట్లు	వింటిరోయిట్లు		8	శబ్దంబూని	శబ్ధంబూని
32	24	దప్పునె	తప్పునే	90	4	బుద్ధులుగావు	బుద్ధులుమాని
	25	మత్తకాసినీ	మత్తకాశినీ	91	15	ధర్మరాజునే	ధర్మసూతిమా
33	13	గొల్లనికిఁ	గొల్లనికేఁ		16	వెరవున...	రురుసుదమంద
34	7	బోర్వవే	పోర్వవే			జూచెదు	నేమొగముతోఁగ
36	18	కాగలింప	ఁగౌఁగలింప				నుఁగొందువు
39	1	వన్నెలలో	వన్నియతో	94	11	ర్వారత...లేచి	ర్వాసనకోష
	2	తోడతో	తోఁడఁదో				కాలఫణివాడ్పు
43	3	ద్రుంచి	ద్రుంచి				నగద్దియడిగ్గి
	5	సాకీ	సాక్షి		15	మీరిటు	మీకిటు
45	9	మిత్రుడె	మిత్రుఁడు	95	5	లేనియెడల	నంచులేక
	26	గారిలినాడ	కారిలినాడ	103	3	శ్రమంబందె	శ్రమకాఁకెంజెఁ
46	2	చెయ్యి	చేయి		7	వల్లనె	ఁబట్టియె
	27	లేకనుతానుచేవ	ఁజాలకనోడిపో		16	వల్లనె	ఁబట్టియె
		దరిగె	యిపారె		17	వల్లనె	ఁబట్టియె
47	1	స్వర్గాదిపుని	స్వర్గాధిపుని		23	బూడిదె	బూడిద
50	3	గాచు	కాచు	104	1	ద్రుపదు...చూ	ద్రుపదునిఁబట్టు
	9	చేత్య	చేఁద్య			డ	ట
54	24	హరికేగాదు	హరికింగాదు		3	మత్య...ద్రుంప	మత్స్యంబుఁద్రుంఁ
56	9	గాని	కాని				చుట
57	15	యావ్వన	యావన		5	బెండ్లాడ	దెచ్చుట
65	26	పెదిమి	పెదవి		10	గంధమలదినట్లు	గంధమలఁదినట్లు
66	7	గోరలు	గోఱలు	105	26	యేడ్పు...గల	హానిఁబుట్టింపఁ
69	26	తడిపెట్ట	తడిపెట్టు			మె	గలమె
	27	సింటికి	టింటికి		27	పౌరుషంబులుగల్గ	పౌరుషంబుం
70	4	జనుమ	చనుమ				డిన
76	1	బంటువుబోలె	బంటుపగిండి	106	7	మరది	మఱది

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
	8	బాగెట్లు కాంతు రనకు	గా బాపకలుగు బెట్టు
116	4	జ్యోతిష్కులు	దైవజ్ఞులు
118	14	రాయినవలెసుండు	కాయినవలెనుం డు
119	10	గాదుజూాడ	కాదుచూడ
	11	గానన్నో	కానన్నో
120	12	నవీహూాత్ర	నవీపితిహో
121	15	గా[illegible]	కాలు

